

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ:
ΝΕΕΣ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ»

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ
ΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΑΣ ΠΑΝΑΓΑΚΟΥ
(Α.Μ.: 1012202003035)

Θέμα: «Γιατράκοι:
Μία οικογένεια ιατρών στην υπηρεσία της εθνικής παλιγγενεσίας»

Επιβλέπων Καθηγητής: Θανάσης Χρήστου
Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Ιάκωβος Μιχαηλίδης
Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Σωτήριος Ριζάς

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2022

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος.....	3
Εισαγωγή.....	5

Α΄ Κεφάλαιο

Η καταγωγή της οικογένειας Γιατράκου.....	7
1.1. Οι πρώτοι Μέδικοι στην Ελλάδα.....	7
1.2. Παρουσία Μεδίκων στη Μάνη.....	8
1.3. Από τους Μεδίκους στους Γιατράκους, Ιατρούς, Ιατρόπουλους, Γιατράνους ..	11

Β΄ Κεφάλαιο

Οι Γιατράκοι πριν την Επανάσταση: Η σχέση τους με την ιατρική και η κοινωνική τους προσφορά	14
2.1. Οι Γιατράκοι της Άρνας.....	14
2.2. Η Άρνα και η περιοχή της Βαρδούνιας ή Μπαρδούνιας	14
2.3. Ο Ιωάννης Γιατράκος, πατέρας των Γιατράκων του 1821	16
2.4. Η σχέση των Γιατράκων με την ιατρική	17
2.5. Η άσκηση της ιατρικής από τον Παναγιώτη Γιατράκο	17
2.5.1. Η γνωριμία του με τον Σεϊντάγα	19
2.5.2. Η μετάβασή του στην Κωνσταντινούπολη	20
2.6. Η μύηση του Παναγιώτη Γιατράκου στη Φιλική Εταιρεία	23
2.7. Λίγο πριν τον μεγάλο ξεσηκωμό	24

Γ΄ Κεφάλαιο

Η πολιτική και στρατιωτική δράση της οικογένειας κατά την Επανάσταση του 1821.....	26
3.1. Η συμμετοχή στην έναρξη του Αγώνα – Έτος 1821	26
3.2. Έτος 1822	31
3.3. Έτος 1823	39
3.4. Έτος 1824	42
3.5. Έτος 1825	45
3.6. Έτος 1826	51
3.7. Έτος 1827	54
3.8. Έτος 1828	55
3.9. Έτος 1829	56

Δ' Κεφάλαιο

Η πορεία της οικογένειας Γιατράκου στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος	59
4.1. Από την ίδρυση του ελληνικού κράτους το 1830 έως την έλευση του βασιλιά Όθωνα	59
4.2. Η ζωή των Γιατράκων κατά τη βασιλεία του Όθωνα	62
4.3. Η αναγνώριση των εθνικών εκδουλεύσεων των Γιατράκων	64
4.4. Το τέλος των Γιατράκων του Εικοσιένα	67
Επίλογος.....	70
Πηγές και Βιβλιογραφία.....	74
Παράρτημα.....	78
Περίληψη.....	92

Πρόλογος

Η παρούσα Διατριβή Μεταπτυχιακής Ειδίκευσης με τίτλο «Γιατράκοι: Μία οικογένεια ιατρών στην υπηρεσία της εθνικής παλιγγενεσίας» εκπονείται στα πλαίσια της ολοκλήρωσης του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία: Νέες θεωρήσεις και προοπτικές», στο Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Διαχείρισης Πολιτισμικών Αγαθών, της Σχολής Ανθρωπιστικών Επιστημών και Πολιτισμικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου.

Στόχος μου είναι να αναδείξω και να σκιαγραφήσω τη ζωή των αδελφών Γιατράκων από την Άρνα της Λακωνίας, να μελετήσω την ιστορική τους πορεία και τη συμβολή τους στην κοινωνία, την πολιτική και την ιστορία της εθνικής παλιγγενεσίας. Μέσω της βιβλιογραφίας, αλλά και των πηγών (πρωτογενών και δευτερογενών), θα επιχειρήσω να εντοπίσω και να αναδείξω στοιχεία που αφορούν στην καταγωγή τους, στην παρουσία τους στην προεπαναστατική Λακεδαίμονα, στη μύησή τους στη Φιλική Εταιρεία, στην ηρωική τους δράση κατά τη διάρκεια του Αγώνα για την αποτίναξη του τουρκικού ζυγού και στη συμβολή τους στην παγίωση του νεοσύστατου ελληνικού κράτους.

Η επιλογή του θέματος της εργασίας αυτής δεν έγινε τυχαία. Έχοντας κι εγώ καταγωγή από τη Λακωνία, αναρωτιόμουν εδώ και χρόνια αν υπήρχαν πολλές οικογένειες από την περιοχή αυτή που είχαν πρωτοστατήσει και δράσει κατά τα χρόνια της ελληνικής Επανάστασης του 1821. Από τα σχολικά μου χρόνια, έβλεπα να γίνεται μνεία κυρίως στην οικογένεια των Μαυρομιχαλαίων από τη Μάνη. Όμως, μέσα από προσωπική μου έρευνα στο διαδίκτυο και σε βιβλιοθήκες, ανακάλυψα και άλλες σπουδαίες οικογένειες της Λακωνίας όπως οι Γρηγοράκηδες, οι Τρουπάκηδες ή Μούρτζινοι και οι Γιατράκοι. Οι τελευταίοι ήταν που μου τράβηξαν περισσότερο το ενδιαφέρον κι έτσι αποτέλεσαν στόχο της έρευνάς μου για τη συγκεκριμένη διατριβή.

Κρίνω απαραίτητο να εκφράσω τις ευχαριστίες μου σε όλους όσους συνέβαλαν στην προσπάθειά μου για την εκπόνηση της διατριβής αυτής. Πρώτα πρώτα στον καθηγητή μου κ. Χρήστου για την αμέριστη συμπαράσταση και την εμπιστοσύνη του προς το πρόσωπό μου σε όλη τη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών και ιδιαίτερα τώρα που βρίσκομαι στην τελική ευθεία. Έπειτα, πρέπει να ευχαριστήσω τους υπευθύνους στα ΓΑΚ Λακωνίας και στη βιβλιοθήκη της Σπάρτης και ιδιαίτερα την κ. Αναστασία Κόκκινου, για την ενθουσιώδη και θερμή στάση τους και τη βοήθειά τους κατά την έρευνα και τη μελέτη του αρχαιικού υλικού και της βιβλιογραφίας. Ακόμα,

πρέπει να ευχαριστήσω τον ανιψιό μου Πέτρο Τσαγκλή, τελειόφοιτο φοιτητή του τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, με τον οποίο μοιραζόμαστε την κοινή αγάπη για την Ιστορία και ο οποίος με στήριξε πολύ κατά τη διάρκεια της έρευνας και της συγγραφής. Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ πρέπει να πω στον σύζυγό μου και τις δύο μου κόρες, για την ηθική συμπαράστασή τους και την υπομονή που έκαναν τα δύο αυτά χρόνια, κατά τα οποία εγώ ήμουν ατελείωτες ώρες αφοσιωμένη στις εργασίες μου και τη μελέτη για το μεταπτυχιακό.

Εισαγωγή

Με την εργασία αυτή θα προσπαθήσω να συνθέσω την ιστορική πορεία της οικογένειας Γιατράκου, μιας σπουδαίας Λακωνικής οικογένειας ηρώων, μιας από τις επιφανέστερες της Μάνης.

Η οικογένεια είχε μεγάλη παράδοση στην ιατρική, όπως μαρτυρεί και το επίθετό της. Στο πρώτο κεφάλαιο θα εξετάσω το θέμα της καταγωγής των Γιατράκων και τη σχέση της γενιάς αυτών, με τον αρχοντικό οίκο των Μεδίκων της Φλωρεντίας. Θα προσπαθήσω να βρω στοιχεία από τις αρχαιακές πηγές και τη βιβλιογραφία, σχετικά με την άφιξη των πρώτων Μεδίκων στην Ελλάδα, την παρουσία Μεδίκων στη Μάνη και τη μετεξέλιξή τους με τον πιθανό εξελληνισμό του ονόματός τους.

Στο δεύτερο κεφάλαιο θα εστιάσω στους Γιατράκους της Άρνας, μέρος του πολύκλαδου γένους των Μεδίκων- Γιατράκων, ξεκινώντας από τον γενάρχη της οικογένειας Ιωάννη Γιατράκο και φθάνοντας ως τους πέντε αδελφούς Γιατράκους, που η ζωή και η δράση τους είναι το βασικό θέμα της διπλωματικής αυτής διατριβής. Θα παρακολουθήσουμε την πορεία τους στην προεπαναστατική Λακεδαίμονα, τη σχέση τους με την ιατρική και την κοινωνική τους προσφορά.

Στο τρίτο κεφάλαιο θα μας απασχολήσουν η πολιτική και στρατιωτική δράση της οικογένειας. Θα δούμε τη συμμετοχή τους στην έναρξη του Αγώνα, όταν ήχησε η ιερή σάλπιγγα της ελευθερίας και την αφοσίωσή τους ως το τέλος σε αυτόν και την απόκτηση της πολυπόθητης ελευθερίας. Όλα τα αδέλφια ρίχτηκαν με πάθος στον ιερό αγώνα, προσφέροντας τόσο τις ιατρικές τους υπηρεσίες για την περίθαλψη και τη νοσηλεία των τραυματιών όσο και στα πεδία των μαχών. Επιφανέστερος όλων των αδελφών Γιατράκων ήταν ο Παναγιώτης, «αρχηγός των όπλων» στη Λακωνία, αρχηγός του στρατοπέδου των Βερβαίνων, ενός από τα πρώτα στρατόπεδα που δημιουργήθηκαν στην αρχή του πολέμου γύρω από την Τριπολιτσά, υποστράτηγος και γερουσιαστής στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος κατά τα οθωνικά χρόνια.

Τέλος, στο τέταρτο κεφάλαιο, θα ακολουθήσουμε την οικογένεια Γιατράκου στις κινήσεις της και τη στάση της μετά τη δολοφονία του Κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια ως την έλευση του πρώτου βασιλιά της Ελλάδας, του Όθωνα αλλά και κατά τα οθωνικά χρόνια. Θα δούμε τις προσπάθειες που έκαναν για να αναγνωριστούν οι θυσίες και οι εκδουλεύσεις τους προς την πατρίδα, την απονομή στρατιωτικών βαθμών στα μέλη της οικογένειας, τη συμμετοχή τους στην πολιτική σκηνή στο

ελεύθερο πια ελληνικό κράτος, για να καταλήξουμε στον επίλογο της ζωής τους με τον θάνατο των πολεμάρχων.

Η διπλωματική αυτή εργασία θα ολοκληρωθεί με τον επίλογο, στον οποίο θα παρουσιαστούν συνοπτικά τα συμπεράσματα για το αποτύπωμα της οικογένειας Γιατράκου στην ένδοξη ιστορία της εθνικής παλιγγενεσίας.

Α΄ Κεφάλαιο

Η καταγωγή της οικογένειας Γιατράκου

1.1. Οι πρώτοι Μέδικοι στην Ελλάδα

Το ζήτημα της καταγωγής της οικογένειας Γιατράκου απασχόλησε από πολύ παλιά, τόσο αρκετούς απογόνους της οικογένειας όσο και διάφορους ερευνητές, ιστοριοδίφες και ιστορικούς. Πολλοί από αυτούς υποστήριζαν ότι υπήρχε συγγενική σχέση μεταξύ της οικογένειας και του αρχοντικού οίκου των Μεδίκων της Φλωρεντίας¹. Για να μπορέσουμε όμως να αποδεχτούμε μία τέτοια άποψη- πρόταση θα πρέπει να μελετήσουμε την πορεία της οικογένειας των Μεδίκων στον Ελλαδικό χώρο.

Στο βιβλίο του W. Miller «Ιστορία της Φραγκοκρατίας εν Ελλάδι», αναφέρεται ότι Φλωρεντίνοι που είχαν εγκατασταθεί στην Αθήνα μετέφρασαν στην ελληνική γλώσσα το επώνυμό τους. Κάποιο μέλος της ονομαστής οικογένειας των Μεδίκων είχε συμμετάσχει στην εκστρατεία του Βαλθέρου Δ΄ Βριέννιου να ανακτήσει την πόλη της Αθήνας από τους Καταλανούς το 1331 και μετά την αποτυχία της εκστρατείας αυτής, παρέμεινε στην Ελλάδα². Πρόκειται για τον Πέτρο Μέδικο (Medico) ο οποίος, καθώς δεν μπόρεσε να πραγματοποιήσει τον σκοπό του, στη συνέχεια πήγε στο Ναύπλιο όπου και εξελλήνισε το όνομά του, μετατρέποντάς το σε Ιατρού³. Ο Πέτρος Ιατρός Ταντένες (de Medicis de Atenes) έγινε εκεί μπάιλλος, που σημαίνει πρόξενος, αλλά και γενικός καπετάνιος του Άργους και του Ναυπλίου εξ ονόματος του Βαλθέρου, όταν ο τελευταίος ήταν άρχοντας της Φλωρεντίας. Εκεί έμεινε πολλά χρόνια, ως τον θάνατό του και υπάρχει ένα έγγραφο από το έτος 1342, το οποίο περιλαμβάνει και σφραγίδα του με την παρακάτω επιγραφή: PIERRE DE MEDICIS DE ATHENIS BAIVIVS ET GNAL CAPO DE ARGOS ET DE NEAPOLI DE ROMA⁴.

Ο μοναχογιός του Πέτρου Μέδικου Νικόλαος, μετά την επικράτηση του Νέριο Ατζαγιόλι στην Αθήνα έναντι των Καταλανών αρχόντων, χρήστηκε από τον Ατζαγιόλι ιππότης, ενώ έλαβε ως δώρο σπίτι για εγκατάσταση και γαίες, όπως προκύπτει από

¹ Α. Φωτόπουλος, *Οι Γιατράκοι του 1821*, Αθήνα 2001, τ. 1, σ. 1-4

² W. Miller, *Ιστορία της Φραγκοκρατίας εν Ελλάδι (1204- 1566)*, Αθήνα 1909-1910, τ. 2, σ. 10

³ Βλ. λήμμα σύνταξης «Γιατράκου», στην: *Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα*, τ. 17 (1985), σ. 262, στο εξής βλ. *ΠΙΜ*

⁴ W. Miller, *ό. π.*, σ. 10

έγγραφο παραχώρησης του 1387, που βρέθηκε στα αρχεία Ricasoli⁵. Ο Νικόλαος Μέδικος (Nicolas de Medicis ή Nicolas d' Athènes) εγκαταστάθηκε στο Ναύπλιο για πολλά χρόνια. Πολλοί απόγονοι του Νικόλαου Μέδικου μετανάστευσαν σε διάφορες βενετοκρατούμενες περιοχές, στην Κρήτη, στα νησιά του Αιγαίου και σε κάποιες πόλεις της Πελοποννήσου μετά την κατάληψη της πόλης του Ναυπλίου από τους Τούρκους το 1540⁶.

1.2. Παρουσία Μεδίκων στη Μάνη

Δε γνωρίζουμε ακριβώς πότε εγκαταστάθηκαν Μέδικοι στη Μάνη. Ωστόσο, και πριν το 1540, ήδη από το 1534 αναφέρονται Γιατράιοι (= Μέδικοι) να κατοικούν στην περιοχή του Οϊτύλου⁷. Είναι πολύ πιθανό οι πρώτοι Μέδικοι να πήγαν στη Μάνη μετά την πτώση της Αθήνας στους Τούρκους⁸, το 1456. Εξάλλου, στη Μάνη είχαν βρει καταφύγιο και μέλη άλλων αρχοντικών οικογενειών, όπως της οικογένειας Λάσκαρη, Κομνηνού, Φωκά «που κρύφτηκαν εκεί με πλαστά ονόματα για να σβήσουν τα ίχνη της υψηλής καταγωγής τους»⁹.

Στην αρχή οι Μέδικοι στη Μάνη μπορεί να μην ήταν πολλοί, είχαν κέντρο το Οίτυλο, όμως σιγά σιγά φαίνεται να διασπείρονται σε διάφορα σημεία της Μάνης, όπως στο Πραστείο και αργότερα στο Πόρτο Κάγιο, τη Μηλέα, τα Τσέρια, τον Πύργο, την Κελεφά και την Άρνα, που είναι η πατρίδα των αδελφών Γιατράκων του 1821. Το γεγονός ότι ήταν ξένοι και με επίσημη καταγωγή, τους βοήθησε να σχηματίσουν ένα δυνατό γένος, γύρω από το οποίο συσπειρώθηκαν και άλλες οικογένειες της Μάνης. Το ίδιο βοήθησαν και οι επιγαμίες, με αποτέλεσμα με το πέρασμα των ετών οι Μέδικοι της Μάνης να κάνουν όλο και πιο ισχυρή τη θέση τους στην κατά τα άλλα συντηρητική, κλειστή και αυστηρή κοινωνία του τόπου αυτού.

Τον 16^ο αιώνα υπάρχουν στο μητρώο εγγραφών της ελληνικής κοινότητας της Βενετίας, ονόματα Μεδίκων από τη Μάνη, οι οποίοι ζούσαν και δραστηριοποιούνταν εκεί. Πρόκειται για τον Ser Nicolo de Michalli Giattro (1534), τον Ser Dimittri Giattro (1534-1538) και τον Ser Piero Giattro (1534-1544), οι δύο τελευταίοι από το Οίτυλο (da Vittillo)¹⁰.

⁵ J. Buchon, *Nouvelles recherches historiques sur la principauté française de Moreé et ses hautes baronnies*, τ. 1, Παρίσι 1845, σ. 130-133

⁶ Βλ. λήμμα σύνταξης «Γιατράκου», στην *ΠΑΜ*, τ. 17 (1985), σ. 262

⁷ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 7-8

⁸ J. Buchon, *ό. π.*, σ. 276-277

⁹ Δ. Βαγιακάκος, «Βυζαντινά ονόματα και επώνυμα εκ Μάνης», στο: *Πελοποννησιακά*, τ. 3-4 (1958-1959), σ. 186-192

¹⁰ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 10-11

Κατά τον τέταρτο Βενετοτουρκικό πόλεμο (1570-1573), οι Μανιάτες έπαιξαν πολύ σημαντικό ρόλο, επαναστατώντας και οργανώνοντας επιδρομές κατά των Τούρκων, που βρίσκονταν σε γειτονικές περιοχές, όπως η Καλαμάτα και ο Μιστράς. Παράλληλα βρίσκονταν σε συνεννόηση με τη Βενετία, όπως αποδεικνύουν έγγραφα της εποχής. Σε ένα από αυτά, του έτους 1571, το οποίο αφορούσε την πληρεξουσιότητα για την αποστολή πρέσβων στη Βενετία, περιλαμβάνονται τα ονόματα επιφανών πρέσβων από τη Μάνη και συγκεκριμένα των Σταμάτη Κονόμου, Καλαπόθου Φωκά, Αντώνη Κοσμά και Νικολάου Γιατρού (Νηκολά Υατρό στο ίδιο το έγγραφο). Ο τελευταίος, σε ένα άλλο έγγραφο αναφέρεται ως Nicolo Giatro¹¹. Τα παραπάνω έγγραφα είναι μια σίγουρη μαρτυρία ότι τα επώνυμα Medico και Γιατρός ταυτίζονται!

Τον 17ο αιώνα, στο Πραστείο της Μάνης, κατοικεί κάποιος Πέτρος Μέδικος, τον οποίο οι Μανιάτες εκτιμούσαν και σέβονταν πολύ και έκανε πολλές προσπάθειες για την αποτίναξη του Τουρκικού ζυγού και την απελευθέρωση της Μάνης. Σε επιστολή του Θεόδωρου Στεφανόπουλου, ο οποίος ανήκε σε αντίπαλη με τους Μεδίκους πολιτική οικογένεια στο Οίτυλο, αναφέρονται τα παρακάτω: «Ηλθεν εδώ ο ανεψιός του αποβιώσαντος πάπα, ονομαζόμενος Τζούλιο νταλ Μόντε, ανεψιός του καρδινάλιου Μόντε. Ούτος θέλει να τον ονομάζουν Θεόδωρο Μπάλμπι [...], έχει ως συνοδόν ένα διερμηνέα της ελληνικής γλώσσης [...]. Κατοικούν τώρα όλοι εις το σπίτι του κυρίου Πέτρου Γιατρού, Ιταλού, ο υιός του οποίου ευρίσκεται εις Βενετίαν. Ούτοι είπον ότι έρχονται ως απεσταλμένοι του Δουκός της Σαβοΐας και ούτοι από την οικογένειαν των Μεδίκων. Ο κύριος Πέτρος Γιατρός έγγραψε εις τους συγγενείς του να έλθουν εδώ να λάβουν την συγκατάθεσιν όλων των Μανιατών και να πάρουν ένα φρούριον εις το Πόρτο Κάγιο [...]. Επήγαν εις όλα τα χωριά της Μάνης και του Ζυγού μαζί με τον Γιατρόν, ίνα λάβουν και εκείνων την συγκατάθεσιν. Πλην μερικοί από τους κατοίκους ηρνήθησαν να υπογράψουν, ούτε και προφορικός εξεδήλωσαν την έγκρισίν των. Και ημείς ακόμη δεν θέλομεν τον Γιατρόν ως αυθέντην μας, διότι επρόδωσε τον Άγιον Μάρκον, καίτοι τα χρήματα που έχει, τα απέκτησεν εις τα μέρη, όπου κυματίζει η σημαία του Αγίου Μάρκου. Τώρα αυτός και οι συγγενείς του θέλουν να προδώσουν τους Βενετσιάνους του Αγίου Μάρκου και ημείς δεν είμεθα καθόλου σύμφωνοι»¹². Στην παραπάνω επιστολή φαίνονται τόσο η ιταλική καταγωγή του Πέτρου Μέδικου

¹¹ Κ. Ντόκος, «Επαναστατικά κινήσεις εις Μάνην προ της ναυμαχίας της Ναυπάκτου και η έναντι αυτών στάσις της Βενετίας και Ισπανίας (1570-1571)», στο: *Λακωνικά Σπουδαί*, τ. 1 (1972), σ. 212-266

¹² Κ. Μέρτζιος, «Η Μάνη εις τα αρχεία της Βενετίας (1611-1674)», στο: *Λακωνικά Σπουδαί*, τ. 1 (1972), σ. 90-91

και η πολύ καλή οικονομική του κατάσταση όσο και οι αντιθέσεις και η αντιπαλότητα μεταξύ της οικογένειας των Μεδίκων και της οικογένειας των Στεφανόπουλων, που ήταν δύο από τις πιο ισχυρές οικογένειες της Μάνης.

Για την αποτίναξη του τουρκικού ζυγού οι Μανιάτες είχαν ζητήσει βοήθεια και σε άλλους εκτός των Βενετών, όπως ο δούκας του Νεβέρ, ο οποίος ήδη από το 1603 σχεδίαζε επιχειρήσεις κατά των Τούρκων. Μάλιστα, τον Οκτώβριο του 1612 ο επίσκοπος Μάνης Νεόφυτος όρισε τον Πέτρο Μέδικο, ως αυτόν που θα τον αντιπροσώπευε στις συνεννοήσεις με τον δούκα. Ο παραπάνω επίσκοπος, απηύθυνε επίσης αιτήματα για βοήθεια στον Ισπανό βασιλιά Φίλιππο Γ', ο οποίος είχε κυριαρχήσει και σε ιταλικές περιοχές, όπως το Μιλάνο, η Νεάπολη και η Σικελία¹³.

Το 1646 ο Μιχαήλ di Medici επικοινωνήσε με επιστολή με τον Βενετό προβλεπτή Ζακύνθου και τον πληροφόρησε για διάφορες πολεμικές ενέργειες και για τους φόβους του. Συγκεκριμένα, του γράφει: «Βλέπομεν και τους Τούρκους του Μορέως ότι είναι πολύ ταπεινοί, ημείς δε κάθε ημέραν παίρνομεν σκλάβους και τους διαρπάζομεν τα πράγματα από τα καράβια των, όπου τους συναντήσωμεν, αλλ' αυτοί δεν κινούνται καθόλου. Το τέλος μας όμως είναι κακόν, διότι δεν βλέπομεν καμμίαν βοήθειαν από την χριστιανοσύνην ούτε άρματα ούτε καμμίαν κυβέρνησιν¹⁴».

Αρκετές φορές οι Μανιάτες έκαναν συνεννοήσεις με τους χριστιανούς της Δύσης, άλλοτε ζητώντας συνδρομή στον αγώνα τους για την αποτίναξη του τουρκικού ζυγού κι άλλοτε κάνοντας συνεννοήσεις για μεταναστεύσεις προς τη Δύση. Είχαν πληροφορίες ότι ο Σουλτάνος ήταν ενοχλημένος και ήθελε να τους εξοντώσει καθώς λάβαινε πληροφορίες ότι οι Μανιάτες έκαναν ζημιές στο Αιγαίο με τα μπεργαντίνια τους. Ωστόσο, οι οργανωμένες μεταναστεύσεις δεν ολοκληρώνονταν, άλλες φορές λόγω καθυστερήσεων ή κωλυσιεργίας κι άλλες φορές λόγω της έναρξης πολεμικών γεγονότων που δεν ευνοούσαν τις μετακινήσεις αυτές.

Μετά το τέλος του πέμπτου βενετοτουρκικού πολέμου (1669), που είχε σαν αποτέλεσμα την κατάκτηση της Κρήτης από τους Οθωμανούς, η επιθυμία των Μανιατών για μετανάστευση έγινε ακόμα πιο έντονη, κυρίως λόγω της συμμετοχής τους σε αυτόν. Περισσότερο σε αυτές τις μεταναστεύσεις συμμετείχαν οι χαμηλότερες τάξεις κοινωνικά και οικονομικά, παρόλο που μπορεί να είχαν πρωτοστατήσει ή

¹³ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 16-19

¹⁴ Κ. Μέρτζιος, «Η Μάνη εις τα αρχαία της Βενετίας (1611-1674)», *ό. π.*, σ. 132

ενεργήσει για αυτές επιφανείς οικογένειες, όπως αυτές των Στεφανόπουλων και των Μεδίκων¹⁵.

Υπάρχει όμως και άλλος λόγος για την επιθυμία αυτή των Μανιατών για μετανάστευση κι έχει να κάνει με το γεγονός ότι η περιοχή της Μάνης δεν είχε πολλή γη διαθέσιμη για καλλιέργειες, για έναν πληθυσμό που ολοένα και πύκνωνε τότε σε αυτή¹⁶.

Το 1685 ο δόγης των Βενετών Φ. Μοροζίνι έκανε επιχειρήσεις εναντίον των Τούρκων στη Μεσσηνία και τη Μάνη. Οι Μανιάτες, ενοχλημένοι από το γεγονός ότι οι Βενετοί δεν τους είχαν βοηθήσει ιδιαίτερα, όταν ο χριστιανικός στόλος έφτασε στον Μεσσηνιακό κόλπο, έστειλαν για εκπρόσωπό τους στον Μοροζίνι τον Πέτρο Γιατράκο, για να εκφράσει τη δυσαρέσκεια των Μανιατών για το γεγονός ότι οι Βενετοί είχαν δώσει στους Τούρκους, συγγενείς τους για ενέχυρο. Τελικά βέβαια, οι επιφυλάξεις υπήρχαν σε ένα μικρό μέρος των Μανιατών, γιατί λίγο αργότερα ξεσηκώθηκαν και αυτοί και συμμετείχαν μαζί με τους Βενετούς στις επιχειρήσεις εναντίον των Τούρκων. Μάλιστα το φρούριο του Πασσαβά πολιορκήθηκε και κατελήφθη από Μανιάτες υπό την αρχηγία του Πέτρου Γιατράκου, που ο Βενετός ιστορικός Garzoni τον αναφέρει ως Πέτρο Μέδικο¹⁷.

Οι Βενετοί είχαν σε μεγάλη εκτίμηση τους Μεδίκους- Γιατράκους λόγω του ότι τους βοήθησαν στην επικράτησή τους στην Πελοπόννησο έναντι των Τούρκων. Το 1690 ο Nicolo Giatro (Νικολός Γιατρός) ήταν πρόκριτος και καπετάνιος στο Οίτυλο, ενώ αναφέρεται και το όνομα του capitano Jatros da Milea (καπετάν Γιατρός από το χωριό Μηλέα). Την ίδια περίοδο συναντάμε πολλούς Μεδίκους- Γιατράκους σε χωριά της Μάνης, όπως ο Καραγιάννης Γιατρός (Carajanni Jatros) και ο Νικόλας Γιατρός (Nicola Jatros) στο χωριό Κελεφά, ο Πιέρρος Φραγκάκης Μέδικος (Fiero Frangachi Medici) στο χωριό Ζαρνάτα¹⁸.

1.3. Από τους Μεδίκους στους Γιατράκους, Ιατρούς, Ιατρόπουλους, Γιατράνους

Είδαμε παραπάνω ότι ο Πέτρος Μέδικος, που ονομάστηκε και de Athenis εξελλήνισε το επίθετό του σε Ιατρός¹⁹. Ο W. Miller αναφέρει στο βιβλίο του «Ιστορία

¹⁵ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 26-29

¹⁶ Κ. Κόμης, *Πληθυσμός και οικισμοί της Μάνης, 15^{ος} – 19^{ος} αιώνας*, Ιωάννινα 1995, σ. 124

¹⁷ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 36, βλ. και υποσ. 101

¹⁸ Σ. Κουγέας, «Αναφορά των Βοιτυλιωτών προς την Ενετικήν Δημοκρατίαν (7 Απριλίου 1690)», στο: *Πελοποννησιακά*, τ. 2 (1957), σ. 426-430

¹⁹ J. Buchon, *ό. π.*, σ. 130

της Φραγκοκρατίας εν Ελλάδι» ότι οι Μεδικοί που ήλθαν στην Ελλάδα τον 14^ο αιώνα έκαναν επιγαμίες και εξελληνίστηκαν τόσο, ώστε να αλλάξουν το όνομά τους από Μεδικοί σε Ιατροί²⁰. Αυτό αποδεικνύεται και από το έγγραφο παραχώρησης προς τον γιο του Νικόλαο, που βρέθηκε στα αρχεία Ricasoli. Εκεί ο Νικόλαος αναφέρεται ως Nicolas de Athènes, γιος του Pierre de Athènes, που λεγόταν Ιατρός (Medicis). Ο G. Buchon γράφει ότι η γενιά των Μεδίκων του Μορέως, προς την οποία δόθηκε η ευνοϊκή παραχώρηση από τον Ν. Ατζαγιόλι το 1387, συνέχισε να έχει το όνομα Ιατρός και Ιατρόπουλος και αναγνωριζόταν ακόμα και από τον μεγάλο δούκα Cosme- πρόκειται για τον Κόζιμο Β΄ των Μεδίκων (1590-1621), τον μεγάλο δούκα της Τοσκάνης δύο αιώνες περίπου αργότερα. Ακόμα, ο Buchon αναφέρει ότι ακόμα και στη δική του εποχή υπήρχαν Ιατροί και Ιατρόπουλοι που θεωρούσαν ότι έχουν καταγωγή από τους Μεδίκους²¹.

Σε έγγραφο του 1571 όπου περιλαμβάνονταν τα ονόματα επιφανών πρέσβων από τη Μάνη που θα συμμετείχαν σε συνεννοήσεις μεταξύ των εξεγερμένων Μανιατών και των Βενετών υπήρχε και αυτό του Νικολάου Γιατρού. Σε άλλο έγγραφο αναφέρεται ως Nicolo Giatro και είναι ο ίδιος με τον γέροντα Μέδικο, που ήταν προύχοντας στο Οίτυλο²².

Επίσης, σε ένα έγγραφο του 1698, με αποστολέα τον Προβλεπτή της επαρχίας Μυστρά και παραλήπτη τον Γενικό Προβλεπτή Γκριμάνη, αναφέρεται η γη κάποιας γυναίκας που είχε πεθάνει τέσσερα χρόνια πριν και λεγόταν Ελιά, κόρη του Τζώρτζη Μέδικου, «επονομαζόμενου Γιατρού, Αθηναίου τρίτης τάξεως²³».

Φαίνεται πάντως ότι οι απόγονοι των πρώτων Μεδίκων που ήρθαν στην Ελλάδα, διατηρούσαν μέχρι τα τέλη του 17^{ου} αιώνα είτε το επίθετο Μέδικος είτε το επίθετο Ιατρός. Στη συνέχεια όμως το Μέδικος εξαφανίστηκε ενώ το Ιατρός συνέχισε να υπάρχει, εμφανιζόμενο όμως και με διαφορετικούς τύπους όπως Ιατρόπουλος ή Γιατράκος²⁴(Ιατρόπουλοι ή Γιατράνοι).

Στο θέμα αυτό της χρήσης τόσο του επιθέτου Μέδικος όσο και του επιθέτου Ιατρός αναφέρεται και ο J. Buchon: «Έφεραν στην Ελλάδα επισήμως το όνομα Ιατρός, καθώς και το όνομα Μέδικος, όμως το τελευταίο επικράτησε στη Μάνη» και αλλού

²⁰ W. Miller, *ό. π.*, σ. 10

²¹ J. Buchon, *ό. π.*, σ. 131

²² Κ. Ντόκος, *ό. π.*, σ. 262-265

²³ Κ. Μέρτζιος- Θ. Παπαδόπουλος «Ο Μυστράς και η περιφέρειά του εις τα Αρχεία της Βενετίας κατά την Ενετοκρατίαν (1687-1715)», στο: *Λακωνικά Σπουδαί*, τ. 12 (1994), σ. 225

²⁴ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 39

πάλι ο ίδιος γράφει το παρακάτω που δείχνει ότι δεν είχε καμία αμφιβολία για την ιταλική καταγωγή των Μεδίκων της Μάνης: «Η οικογένεια των Μεδίκων της Φλωρεντίας ήρθε να εγκατασταθεί στην Αθήνα που εξουσιαζόταν από τους δούκες του οίκου Ατζαγιόλι, οι οποίοι ήταν συγγενείς τους. Μετά την Άλωση της Αθήνας από τους Τούρκους οι Μεδικοί κατέφυγαν στη Μάνη και αναγνωρίστηκαν αργότερα στη Φλωρεντία από τον μεγάλο δούκα Κοσμά Μεδικό ως συγγενείς²⁵».

Οι Μεδικοί- Γιατροί της Μάνης είχαν ως κέντρο τους αρχικά το Οίτυλο (ή Βοίτυλο) και κατοικούσαν στη συνοικία Γιατριάνικα. Είναι σύνηθες το να παίρνει μία συνοικία το όνομά της από τα μέλη ενός γένους που κατοικεί σε αυτή (Γιατριάνικα, δηλαδή το μέρος που κατοικείται από τους Γιατράνους). Με το πέρασμα των ετών, όπως συνέβη και σε άλλες μανιάτικες οικογένειες-γένη, δημιουργήθηκαν διακλαδώσεις, μικρότερες γενιές που κι αυτές διασπάστηκαν σε πολλές ακόμα μικρότερες και τελικά σε οικογένειες διευρυμένες ή μη²⁶. Έτσι, το πολύκλαδο γένος των Μεδίκων- Γιατράκων σκορπίστηκε σιγά σιγά σε διάφορα μέρη της Μέσα και Έξω Μάνης, όπως αναφέρθηκε στην προηγούμενη ενότητα.

Τέλος, ένα άλλο σημείο που αξίζει να αναδειχθεί είναι η επανάληψη κάποιων ονομάτων στο γενεαλογικό δέντρο των Μεδίκων – Γιατράκων. Αυτό σχετίζεται προφανώς με την ελληνική παράδοση της ονοματοδοσίας απογόνων από τα ονόματα των παππούδων, γεγονός που βοηθά στη γνώση της γενεαλογίας. Έτσι, τα ονόματα Πέτρος, Νικόλαος, Ηλίας, Μιχαήλ και Ιωάννης είναι πολύ συνήθη στην οικογένεια αυτή.

²⁵ J. Buchon, *ό. π.*, σ. 276-277

²⁶ Ε. Αλεξιάκης, *Τα γένη και η οικογένεια στην παραδοσιακή κοινωνία της Μάνης*, Αθήνα 1980, σ. 35-36

Β' Κεφάλαιο

Οι Γιατράκοι πριν την Επανάσταση: Η σχέση τους με την ιατρική και η κοινωνική τους προσφορά

2.1. Οι Γιατράκοι της Άρνας

Γύρω στο 1700 φαίνεται να μετακινήθηκε κάποιος κλάδος της οικογένειας Γιατράκου προς την Άρνα. Ο ίδιος ο στρατηγός Παναγιώτης Γιατράκος αναφέρει στα απομνημονεύματά του ότι οι Γιατράκοι «από την Μάνη ήλθον». Δεν αναφέρει από πού ακριβώς ξεκίνησαν, όμως από μεταγενέστερες πηγές στηριγμένες στην παράδοση της οικογένειας, γνωρίζουμε ότι προήλθαν από τη Μηλέα, κωμόπολη του Δήμου Λεύκτρου της Μάνης, η οποία συνδεόταν με την Άρνα με ένα καλντερίμι, που περνούσε κι από το μοναστήρι της Γιάτρισσας, που βρίσκεται στην περιοχή. Ένας συγγενής της οικογένειας Γιατράκου, ο Ηλίας Γ. Γιατράκος αναφέρει ότι οι Γιατράκοι προήλθαν από τη Μηλέα²⁷. Επίσης, ο Χ. Προκοπίδης γράφει: «Από την Μάνη (Μηλιά) ήλθε εις την περιοχή της Άρνας και ο Μιχαήλ Γιατράκος προ 250 περίπου ετών²⁸».

Οι κάτοικοι της Μάνης λόγω του ότι η περιοχή ήταν άγονη, αναγκάζονταν πολλές φορές να αναζητούν την τύχη τους σε πιο γόνιμες περιοχές. Από τη βορειοδυτική Μάνη συνήθως κατευθύνονταν προς την Καλαμάτα, από τη νότια Μάνη κατευθύνονταν προς την περιοχή του Γυθείου και από την κεντρική Μάνη (σε αυτήν ανήκε η Μηλέα) προς τη Σπάρτη και τα χωριά Καστάνια, Άρνα και Κοτσαντίνα.

Στα χρόνια της Βενετοκρατίας αναφέρεται ένας καπετάν Γιατρός από Μηλέα (1690) και κάποιος Γιαννάκης Γιατράκης, ο οποίος ήταν μισθωτής των φόρων σε κάποια από τα χωριά της Μπαρδούνιας (1700 και 1702). Πρόκειται ίσως για το ίδιο πρόσωπο, καπετάνιο της Μπαρδούνιας και γενάρχη των Γιατράκων της Άρνας²⁹.

2.2. Η Άρνα και η περιοχή της Βαρδούνιας ή Μπαρδούνιας

Η Άρνα είναι χωριό της Λακωνίας και βρίσκεται στα νοτιοδυτικά της Σπάρτης, στην ανατολική πλευρά του Ταυγέτου. Είναι χτισμένη σε μια χωματώδη πλαγιά σε υψόμετρο 700 – 850μ. και ο παλαιότερος οικισμός βρισκόταν πιο ψηλά από τη σημερινή θέση. Την περιοχή διαρρέει ο ποταμός Αρνιώτικος, που οι κάτοικοι ονομάζουν τώρα Σμήνος (ήταν και η αρχαία ονομασία του αυτή) και Φείδαρη λόγω

²⁷ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ5Α' - Έγγρ. 10

²⁸ Χ. Προκοπίδης, *Άρνα (Αρνοκοτσατίνα) Λακεδαίμονος*, Αθήνα 1970, σ. 18

²⁹ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 55

της οφιοειδούς κοίτης του. Ένα άλλο όνομα του ποταμού αυτού ήταν Μπαρδούνιας, καθώς όπως αναφέρει ο Γερμανός ιστορικός και αρχαιολόγος E. Curtius: «...Εκεί ρέει ο ποταμός Αρνώτικος ή Μπαρδούνιας, ο πιο σημαντικός ποταμός ολόκληρης της χερσονήσου του Ταϋγέτου και συνοριακός ποταμός μεταξύ των δύο ορεινών περιοχών Βαρδούνιας και Μάνης³⁰».

Η Άρνα κατοικούνταν από τα αρχαία χρόνια. Η θέση της είχε στρατηγική σημασία, καθώς από αυτή διερχόταν οδός που ένωνε τη Μεσσηνία με τη Λακεδαίμονα. Στα βυζαντινά χρόνια η οδός αυτή ονομαζόταν βασιλική, όπως αναφέρεται σε χρυσόβουλο του Ανδρέα Παλαιολόγου (1292). Την περιοχή της Άρνας αποίκησαν και Σλάβοι κατά τους βυζαντινούς χρόνους, όταν αυτοί αποίκησαν περιοχές της Πελοποννήσου. Αυτό μαρτυρούν και πολλά σλαβικά τοπωνύμια περιοχών της Λακωνίας, όπως Ζελίνα, Πρίτζα, Τσέρια αλλά και της ίδιας της Άρνας (Πιάλοβα, Χομορίνα, Ανίνα, Αρκίνα κ.ά). Όταν αργότερα οι Βενετοί είχαν τον έλεγχο της περιοχής, οι πεινασμένοι χωρικοί της Άρνας είχαν επαναστατήσει εναντίον των Βενετών, όπως προκύπτει από αναφορά του γενικού προνοητή των Βενετών προς τον Δόγη (18-10-1465). Το 1700 υπαγόταν στο territorio της Alta Maina με πληθυσμό 216 κατοίκους, ενώ στη δεύτερη Τουρκοκρατία ανήκε στο βιλαέτιο του Μυστρά, μαζί με άλλα χωριά της Βαρδούνιας και ελεγχόταν από τους Τουρκοβαρδουνιώτες³¹.

Όταν αναφερόμαστε στην περιοχή της Βαρδούνιας ή Μπαρδούνιας εννοούμε την περιοχή της χερσονήσου της Μάνης, που περιλαμβάνει τόσο ορεινές όσο και ημιορεινές περιοχές του Ταϋγέτου, νότια της κοιλάδας του Ευρώτα και βόρεια του Πασσαβά. Οι δεσπότες του Μορέως Μανουήλ Καντακουζηνός και Θεόδωρος Παλαιολόγος είχαν εγκαταστήσει στην περιοχή αυτή Αλβανούς οπλαρχηγούς επιφορτισμένους με τη φύλαξη των στρατιοτοπίων της περιοχής. Αυτοί, οι οποίοι ήταν αλβανόφωνοι χριστιανοί, και αντιστάθηκαν αργότερα στην τουρκική επέλαση και αγωνίστηκαν με τις ελληνικές και τις βενετικές δυνάμεις εναντίον των Τούρκων κατακτητών. Όμως, κατά τη δεύτερη Τουρκοκρατία (1715- 1821), εγκαταστάθηκαν σε αυτήν την περιοχή μουσουλμάνοι Αλβανοί, οι Τουρκοβαρδουνιώτες. Σύμφωνα με τον Ιωάννη Φιλήμονα, επρόκειτο για Λάκωνες που εξισλαμίστηκαν και εντάχθηκαν στο διοικητικό σύστημα των Οθωμανών. Σε κάποια χωριά κατοικούσαν μόνο Τουρκοβαρδουνιώτες, ενώ σε άλλα κατοικούσαν και Έλληνες. Τα χωριά είχαν οχυρούς

³⁰ X. Προκοπίδης, *ό. π.*, σ. 53

³¹ A. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 64

πύργους και κανόνια και διοικούνταν από τον Αγά. Κάθε ένα είχε τον δικό του Αγά, αλλά ένας από αυτούς ήταν ο αρχηγός τους και λεγόταν Βαρδούνιας. Οι Βαρδουνιώτες απέκτησαν μεγάλη δύναμη και συνδέονταν με τους γείτονες τους Λάκωνες «διά συμμαχίας και επιμαχίας. Ότε επιτίθεντο κατά της αρχής, οι Λάκωνες συνεμάχουν αυτοίς· ότε ημύνοντο από της αρχής επιτιθεμένης, οι Λάκωνες επεμάχουν ωσαύτως· και ότε οι Λάκωνες επολεμούντο παρά της αρχής, ή επολέμουν αλλήλοις, οι Βαρδουνιώται εβοήθουν... Ήσαν ούτως οι Βαρδουνιώται των Τούρκων άλλοι Λάκωνες των Ελλήνων, μόνο του θρησκευματος διαφέροντος³²».

Ένας από τους πιο γνωστούς αρχηγούς των Τουρκοβαρδουνιωτών ήταν ο Αμούς αγάς ή Μουσάγας, ο οποίος όπως θα δούμε αργότερα είχε ιδιαίτερη σχέση με τους Γιατράκους. Η δύναμή του ήταν τόσο μεγάλη, ώστε η τουρκική διοίκηση του Μοριά, με σκοπό να την περιορίσει έστειλε εναντίον του ισχυρό στρατιωτικό σώμα το 1806.

2.3. Ο Ιωάννης Γιατράκος, πατέρας των Γιατράκων του 1821

Στη βιογραφία του Παναγιώτη Γιατράκου, ο εγγονός του Πέτρος Γ. Γιατράκος λέει για τον προπάππο του ότι ονομαζόταν Ιωάννης και κατοικούσε στην Άρνα του Δήμου Φελλίας της επαρχίας Λακεδαίμονος, στον νομό Λακωνίας. Ήταν παντρεμένος με την Κανέλλα Καλοειδή από την Άρνα και απέκτησε πέντε γιους, που με τη σειρά γέννησης ήταν ο Γεωργάκης, ο Μιχαλάκης, ο Παναγιωτάκης, ο Νικόλαος και ο Ηλίας και που όλοι τους συμμετείχαν σε διάφορες μάχες κατά την Επανάσταση του 1821, στον αγώνα των Ελλήνων για την ελευθερία και την ανεξαρτησία.

Ο Ιωάννης Γιατράκος εξασκούσε την ιατροχειρουργική τέχνη, στην οποία η οικογένεια των Γιατράκων είχε οικογενειακή παράδοση 400 – 500 ετών. Απολάμβανε μεγάλη υπόληψη από τους Τούρκους, και ήταν απαλλαγμένος από όλους τους φόρους προς την Πύλη, «διότι παρά τοις Τούρκοις οι ιατροί έχαιρον μεγάλης υπολήψεως και εμπιστοσύνης». Ήταν πλούσιος και πρώτος αυτός κατασκεύασε πύργους «προς φόβητρον των Οθωμανών».

Παρά την υπόληψη που του είχαν οι Τούρκοι λόγω του επαγγέλματός του, εκείνος τους μισούσε πολύ «εσωτερικώς ως κατακτητάς του ελληνικού έθνους, δι' ο δι' επιτηδείου τρόπου κατερραδιούργει τους προεξέχοντας προς αλλήλους και εντεύθεν συχνά πυκνά οι Τούρκοι των Βαρδουνοχωρίων διεπληκτίζοντο προς αλλήλους³³».

³² Ι. Φιλήμων, *Δοκίμιον ιστορικών περί της Ελληνικής Επανάστασεως*, Αθήνα 1860, τ. 3, σ. 41

³³ Π. Γιατράκος, *Βιογραφία Παναγιώτη Γιατράκου*, Σπάρτη 1900, φ. 1^β

2.4. Η σχέση των Γιατράκων με την ιατρική

Οι πέντε αδελφοί Γιατράκοι διδάχτηκαν την ιατροχειρουργική τέχνη από τον πατέρα τους Ιωάννη. Για το θέμα της επαγγελματικής παράδοσης της οικογένειας Γιατράκου στην ιατρική, αναφέρεται ο Παναγιώτης Γιατράκος στα Απομνημονεύματά του. Όπως αφηγείται ο ίδιος, στο παρελθόν, ανάμεσα στους προγόνους τους από τη Μάνη, υπήρχαν δύο αδέρφια που ο ένας τους ήταν άξιος στρατιωτικός και ο άλλος πολιτικός. Από τη μεριά του πατέρα τους ονομάζονταν Δημακιάνοι και από τη μεριά της μητέρας τους Κυριακάνοι. Καθώς υπήρχε ανάγκη να υπάρχει κάποιος γιατρός στην οικογένειά τους, μια που στην περιοχή της Μάνης ήταν συχνές οι εντάσεις και οι συγκρούσεις μεταξύ των διαφόρων οικογενειών, στάλθηκε ο ένας αδελφός, ο πολιτικός, να σπουδάσει την επιστήμη της ιατρικής στην Ευρώπη, με έξοδα της οικογένειας των Δημακιάνων. Όταν εκείνος επέστρεψε, τον δέχτηκαν με χαρά κι αμέσως άρχισε να προσφέρει τις υπηρεσίες του στην περιοχή. Ήταν ιδιαίτερα ικανός στη θεραπεία τόσο τραυμάτων όσο και χρόνιων παθήσεων και συγγενείς και φίλοι του τού πρότειναν να μεταδώσει τις πολύτιμες γνώσεις του και σε άλλους. Ο ίδιος συμβουλευόταν ιατρικά βιβλία, όμως επειδή υπήρχε ο κίνδυνος αυτά να χαθούν ή να καταστραφούν, του ζητήθηκε να ασκεί την ιατρική χωρίς αυτά και να εκπαιδεύσει προφορικά τους μαθητές του, ώστε να μην έχουν κι αυτοί την ανάγκη των βιβλίων, «χωρίς να παρατηρούν γιατροσόφι ένγραφο». Έτσι, εκείνος δίδαξε με αυτόν τον τρόπο την ιατρική στον γιο του, αλλά και σε άλλους μαθητές του και αυτό συνεχιζόταν από γενιά σε γενιά, περίπου για 350 χρόνια. Λόγω του ότι εξασκούσαν το επάγγελμα του ιατρού πήραν και το επώνυμο Γιατράκος³⁴.

2.5. Η άσκηση της ιατρικής από τον Παναγιώτη Γιατράκο

Ο Παναγιώτης Γιατράκος ήταν ο τρίτος στη σειρά γιος του Ιωάννη Γιατράκου. Γεννήθηκε στην Άρνα το 1780³⁵ όπως αναφέρουν διάφορες πηγές ή το 1790 όπως προκύπτει από κάποια έγγραφα³⁶. Διδάχτηκε κι αυτός όπως και τα άλλα αδέρφια του την ιατροχειρουργική τέχνη από τον πατέρα του, όπως ήταν η παράδοση της οικογένειας. Δεν επιβεβαιώνεται από κάποια έγκυρη πηγή ότι είχε σπουδάσει την Ιατρική στην Πάδοβα της Ιταλίας³⁷. Το 1809 ο Παναγιώτης Γιατράκος παντρεύτηκε

³⁴ ΓΑΚ, *Απομνημονεύματα Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ5Β' σ. 1-3

³⁵ Π. Γιατράκος, *ό. π.*, φ. 1^β. Χ. Προκοπίδης, *ό. π.*, σ. 18

³⁶ Κ. Κοτσώνης, «Έκθεσις εκδουλεύσεων Ηλία Ι. Γιατράκου (Επανάσταση 1821)», στο: *Λακωνικά Σπουδαί*, τ. 6 (1982), σ. 163

³⁷ Γ. Πουρναρόπουλος, *Η ιατρική του Αγώνα. Η συμβολή των υγειονομικών εις τον αγώνα της ανεξαρτησίας (1821)*, Αθήνα 1973, σ. 37

την Ιωάννα Ροζάκη (Ροζίτσα κατά το ιδίωμα της Λακωνίας), από το χωριό Άγιος Νικόλαος του δήμου Μελιτίνης. Απέκτησαν δύο παιδιά, τον Γεώργιο και τη Μαριγώ³⁸. Η Ιωάννα είχε καταγωγή και αυτή από τη Μάνη, από το χωριό Νύφι και η οικογένειά της είχε έντονη δράση κατά των κατακτητών.

Το 1811 ο Παναγιώτης Γιατράκος έμαθε ότι θα συγκροτούνταν ελληνικό εκστρατευτικό σώμα στα Επτάνησα με αρχηγό τον φιλέλληνα Άγγλο Στρατιωτικό R. Church. Θεωρώντας ότι κάτι τέτοιο θα συντελούσε στην πολεμική προετοιμασία των Ελλήνων και τη δημιουργία αξιόμαχων δυνάμεων για την απελευθέρωση, πήγε στη Ζάκυνθο ώστε να καταταγεί και πήρε μαζί του και τον αδελφό του Ηλία. Εντωμεταξύ, έλαβε επιστολή από Έλληνες αξιωματικούς που ήταν ήδη στο σώμα αυτό και του ζητούσαν να καταταγεί σε αυτό ως γιατρός. Καθώς όμως δεν πρόλαβε το σύνταγμα στη Ζάκυνθο, πήγε στη Μεσσήνη της Ιταλίας, όπου είχε αυτό μετακινηθεί. Εκεί πρόσφερε τις υπηρεσίες του τόσο στο στράτευμα όσο και σε κατοίκους της Μεσσήνης και η φήμη του για τις ιατρικές του υπηρεσίες ήταν πολύ μεγάλη. Μάλιστα, κατάφερε να κάνει εντελώς καλά τους δυο γιους ενός μπέη, που έπασχαν από κάποια παλαιά πάθηση που είχαν. Εκεί, στη Μεσσήνη, χρησιμοποίησε το οινόπνευμα ως πρώτη αντισηψία για τα τραύματα, κάτι που χρησιμοποίησαν αργότερα και οι Γάλλοι.

Όμως, ο Παναγιώτης Γιατράκος γρήγορα κατάλαβε ότι οι Άγγλοι δεν έβλεπαν θετικά την αύξηση της δύναμης του συντάγματος, με επιπλέον 3.500 άνδρες από την Πελοπόννησο που ήθελαν να καταταγούν κι έτσι, μετά από αρκετό καιρό και αφού και κάποιοι που τον ζήλευαν λόγω των ιατρικών του επιτυχιών επιχείρησαν να τον δηλητηριάσουν, εκείνος παραιτήθηκε και επέστρεψε στα Επτάνησα. Εκεί, στη Ζάκυνθο συνέχισε να εργάζεται ως γιατρός και θεράπευσε πολλούς ασθενείς που έπασχαν από χρόνια νοσήματα, όπως ο Ανδρέας Τσίπηρας, που έπασχε από «τρικούνγκουλο» και ο Ανδρέας Πετιμεζάς, που έπασχε από φίστουλα (συρίγγιο) και ο οποίος έγινε στη συνέχεια ένας από τους μαθητές του Παναγιώτη Γιατράκου στην ιατρική. Ακόμα και ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης είχε δεχτεί τις ιατρικές υπηρεσίες του όσο βρισκόταν στα Επτάνησα, ενώ ο ανιψιός του ο Κωνσταντής είχε μαθητεύσει για δύο χρόνια κοντά στον Γιατράκο³⁹.

³⁸ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ7Α' - Έγγρ. 921

³⁹ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 78-79

2.5.1. Η γνωριμία του με τον Σεϊντάγα

Το 1816 ο Παναγιώτης Γιατράκος πήγε στον Πύργο να συναντήσει τον Σεϊντάγα, που ήταν ένας Τουρκαλβανός αγάς από του Λάλα, ο πιο επιφανής από τους Λαλαίους. Τον είχε προσκαλέσει ο τελευταίος, ενώ του είχε ήδη στείλει στη Ζάκυνθο χρήματα και δώρα, γιατί είχε θεραπεύσει εκεί συγγενή του που έπασχε από χρόνια νόσο. Ο Γιατράκος βέβαια, του είχε επιστρέψει τα χρήματα λέγοντας του ότι ο άνθρωπος αυτός θεραπεύτηκε από τον Θεό. Κοντά στον Σεϊντάγα έμεινε αρκετό καιρό και θεράπευσε τόσο τη γυναίκα του όσο και άλλους που έπασχαν από χρόνια νοσήματα⁴⁰. Εκεί, δέχτηκε διάφορες προτάσεις όπως το να προσληφθεί ως γιατρός από οθωμανούς και χριστιανούς προκρίτους των επαρχιών Πάτρας, Γαστούνης, Πύργου και Λάλα. Θα του έβαζαν μάλιστα τα έξοδα για να πάει στην πατρίδα του και να φέρει και την οικογένειά του εκεί. Ο Παναγιώτης Γιατράκος όμως αρνήθηκε, όπως και όλες τις προτάσεις του Σεϊντάγα και των αγάδων του Λάλα να παραμείνει μαζί τους, ως δικός τους γιατρός. Είχε αναπτυχθεί μεταξύ τους μια ειλικρινή φιλία και αγάπη που και ο ίδιος ο Γιατράκος εκτιμούσε κι επιθυμούσε να κρατήσει για πάντα. Η επιθυμία του να επιστρέψει στην πατρίδα του και στο σπίτι του ήταν μεγάλη, ωστόσο έμεινε εκεί τελικά δύο χρόνια, καθώς όλο ανέβαλλε την αναχώρησή του εξαιτίας της μεγάλης προσέλευσης ασθενών που επιθυμούσαν να τους θεραπεύσει. Ο ίδιος πρόσφερε τις υπηρεσίες του τόσο σε επίσημα πρόσωπα, όσο και σε φτωχούς ανθρώπους, και μάλιστα στους τελευταίους χωρίς να αμείβεται. Ανάμεσα σε αυτούς που θεράπευσε, όσο έμεινε κοντά στον Σεϊντάγα, ήταν κι ένας ντερβίσης (μουσουλμάνος μοναχός) από την Κωνσταντινούπολη, ο οποίος είχε μεγάλο πρόβλημα στο πόδι του και θεραπεύτηκε τελείως όταν ο Γιατράκος του έκοψε στον μηρό «το χαλασμένο ποδάρι».

Λίγες μέρες πριν ο Παναγιώτης Γιατράκος αναχωρήσει για την πατρίδα του, συνέβη ένα γεγονός που καθυστέρησε κι άλλο την επιστροφή του. Ενώ εκείνος συνόδευε για μερικές ημέρες τον μικρό γιο του Σεϊντάγα, τον Χετέμπεη, σε περιοδεία του από τον Πύργο έως τη Γαστούνη, πληροφορήθηκαν τη δολοφονία του Σεϊντάγα και του Αζίζαγα, του μεγάλου του γιου, από τον βοεβόδα Γαστούνης και Πύργου Ισμαήλαγα μετά από παγίδα που τους έστησε ο τελευταίος. Αμέσως έσπευσαν στον Πύργο, για να πάρει ο Χετέμπεη εκδίκηση για τον θάνατο του πατέρα και του αδελφού του. Το πλήγμα ήταν μεγάλο για τον Χετέμπεη κι από εκείνη τη στιγμή αναπτύχθηκε μια βαθιά φιλία μεταξύ τους. Ο Γιατράκος του συμπαραστάθηκε πολύ, έμεινε κοντά

⁴⁰ Π. Γιατράκος, ό. π., φ. 2^β και 3^α

του και μαζί με άλλους, πιστούς συντρόφους του Σεϊντάγα ετοίμασαν τη δολοφονία του βοεβόδα Ισμαήλαγα, ώστε να πάρουν εκδίκηση⁴¹, όπως και έγινε μετά από λίγο καιρό⁴².

Στο διάστημα που μεσολάβησε, ο Χετέμπεης έμαθε ότι θα έχανε τα κτήματα και την περιουσία του πατέρα του. Έστειλε λοιπόν γράμματα σε φίλους του πατέρα του μπέηδες, στην Τρίπολη, ώστε να μεσολαβήσουν στον πασά για να του δείξει εύνοια. Ο ίδιος πήγε στην Τρίπολη και ζήτησε από τον πασά να του δώσει άδεια για να μεταβεί στην Κωνσταντινούπολη και να διεκδικήσει τα πατρικά του κτήματα με τη βοήθεια και του πατρικού του σαράφη. Ο πασάς όμως δεν του χορήγησε την άδεια και μάλιστα, όταν στη συνέχεια έγινε και η δολοφονία του βοεβόδα του Πύργου, θύμωσε πολύ με τον Χετέμπεη, σε σημείο που έδωσε εντολή να του τον πάνε για να τον κρεμάσει⁴³.

Αυτό δεν έγινε, αφού παρενέβησαν οι μπέηδες και ο κεχαγιάς και έπεισαν τον πασά ότι ο Χετέμπεης δεν είχε ανάμιξη στη δολοφονία του βοεβόδα. Έτσι, τελικά του έδωσε την άδεια να μεταβεί στην Κωνσταντινούπολη, όπου τον συνόδευσε και ο Παναγιώτης Γιατράκος, όπως του ζητήθηκε από τους μπέηδες της Τρίπολης. Του είπαν ότι τους ήταν γνωστή η φήμη του ονόματός του στην Πελοπόννησο και στα μέρη της Ευρώπης και ότι είχε αποδείξει την ειλικρινή και σταθερή φιλία του, τόσο με τη φιλική συμπεριφορά του προς όλους, όσο και με τη χειρουργική του επιστήμη. Ακόμα είπαν: «Και επειδή ευρέθης και το μέρος σου και εις την ευτυχία και εις την δυστυχία του τετραγωνικώς και εφέρθης ως τίμιος άνθρωπος, σε εκράξαμε γενικώς όλοι οπού μάς βλέπεις παρόντες να αποφασίσης, διά την αγάπη του Χετέμπεη οπού απόδειξες και διά την αγάπη την εδική μας, να πάγης μαζί με τον Χετέμπεη εις την Κωνσταντινούπολιν τώρα εις την ανάγκη του και μαζί θα 'ρθήτε εις την Πελοπόννησο ευτυχώς. Και διά τούτο τιμή σου μεγάλη θέλα φέρεις και παντοτινά την αγάπη μας θέλα έχεις⁴⁴».

2.5.2. Η μετάβασή του στην Κωνσταντινούπολη

Φτάνοντας στην Κωνσταντινούπολη, ο Παναγιώτης Γιατράκος μαζί με τον Χετέμπεη πήγαν στο σπίτι του πατρικού του σαράφη, ο οποίος τους καλοδέχτηκε, τους φιλοξένησε και ανέλαβε να βοηθήσει τον Χετέμπεη για να έρθει σε επαφή με όλους τους ανώτερους αξιωματούχους, που θα μπορούσαν να βοηθήσουν την περίπτωση του. Του έδωσε επίσης συμβουλές για το πώς πρέπει να συμπεριφέρεται και τι να λέει σε

⁴¹ ΓΑΚ, *Απομνημονεύματα Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ5Β' σ. 21-27

⁴² ΓΑΚ, *Απομνημονεύματα Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ5Β' σ. 51

⁴³ ΓΑΚ, *Απομνημονεύματα Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ5Β' σ. 48-51

⁴⁴ ΓΑΚ, *Απομνημονεύματα Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ5Β' σ. 53

αυτούς, ώστε να κερδίσει την εύνοιά τους. Πέντε ημέρες αργότερα, ο ριτζάλης Ισούφ αφέντης κάλεσε τον Χετέμπεη να συνομιλήσουν και στη συνέχεια προσφέρθηκε να φιλοξενήσει στο σπίτι του τόσο αυτόν όσο και τον Παναγιώτη Γιατράκο για όσο χρειαζόταν. Διαβάζοντας τις επιστολές που είχαν γράψει οι μπέηδες της Τρίπολης και ρωτώντας και τον Χετέμπεη πληροφορίες για αυτόν, εντυπωσιάστηκε από τον Γιατράκο και τις γνώσεις του στη χειρουργική και λυπήθηκε που ήταν χριστιανός. Του είπε μάλιστα ότι οι υπηρεσίες του θα ήταν πολύ απαραίτητες στην πρωτεύουσα κι ότι θα ήταν καλό να τον κρατήσουν εκεί. Ο Ισούφ αφέντης πρότεινε στον Γιατράκο να τον στείλει με έναν δικό του άνθρωπο στον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως ώστε να τον γνωρίσει. Πραγματικά, εκείνος επισκέφθηκε τον Πατριάρχη Γρηγόριο τον Ε΄, ο οποίος τον δέχτηκε με μεγάλη ευχαρίστηση, γνωρίστηκαν και μάλιστα είχαν και άλλες συναντήσεις αργότερα, τόσο μαζί με τον Χετέμπεη όσο και μόνοι τους.

Ο Χετέμπεης παρουσιάστηκε σε πολλούς Τούρκους αξιωματούχους, στους οποίους τον είχαν στείλει οι μπέηδες και τους εξέθεσε το πρόβλημά του με τη δήμευση των πατρικών του κτημάτων. Ο Καπετάν πασάς, διοικητής του Αιγαίου πελάγους, τον κάλεσε στο σπίτι του και ενημερώθηκε για τα αιτήματά του. Λίγες ημέρες αργότερα, σε μία συγκέντρωση που έγινε στο σπίτι του Καπετάν πασά με σκοπό να συζητηθεί η βοήθεια προς τον Χετέμπεη, ο Παναγιώτης Γιατράκος συναντήθηκε τυχαία, με δύο νεαρούς αξιωματούχους του Καπετάν πασά. Αποδείχτηκε ότι ήταν τα δύο μπεόπουλα που, αρκετά χρόνια πριν, όταν ο Γιατράκος ήταν στη Μεσσήνη της Ιταλίας, όπου είχε καταταγεί στο αγγλικό στράτευμα, τον είχαν επισκεφτεί και τον είχαν παρακαλέσει να τους θεραπεύσει από τις πληγές που τα βασάνιζαν περίπου δύο χρόνια. Κανείς γιατρός δεν είχε καταφέρει να τους κάνει καλά, είχαν χαλάσει πολλά χρήματα και αποτέλεσμα δεν είχαν δει κανένα. Ο Παναγιώτης Γιατράκος ήταν αυτός που κατάφερε να τους θεραπεύσει και μάλιστα τους έδωσε χρήματα, για να μπορέσουν να επιστρέψουν στην πατρίδα τους. Όταν οι δύο αυτοί νεαροί αξιωματούχοι συνειδητοποίησαν ότι είχαν μπροστά τους τον σωτήρα τους, τον αγκάλιασαν και τον ευχαρίστησαν για όσα είχε κάνει για αυτούς. Την επόμενη ημέρα εξιστόρησαν στον Καπετάν πασά τα «θαύματα» που είχε κάνει ο Γιατράκος στη Μεσσήνη κι εκείνος, όπως νωρίτερα κι ο Ισούφ αφέντης, του πρότεινε να μείνει στην Κωνσταντινούπολη και του υποσχέθηκε ότι θα ενεργήσει ο ίδιος ώστε να του δοθεί επίσημο έγγραφο αρχιατρού χειρούργου, μεγάλος μισθός, οικία και γη όπου επιθυμούσε. Είτε άλλαζε την πίστη του είτε όχι, θα μπορούσε να φέρει και την οικογένειά του κοντά του και να προσφέρει τις υπηρεσίες του εκεί

κερδίζοντας υπόληψη και πλούτο από οθωμανούς και χριστιανούς της Κωνσταντινούπολης⁴⁵.

Ο Παναγιώτης Γιατράκος τα άκουσε όλα αυτά με προσοχή, ευχαρίστησε τον Καπετάν πασά και του είπε ότι αν ήταν θέλημα Θεού να μείνει στην Κωνσταντινούπολη θα έμενε, αλλά θα ήθελε να ρυθμιστεί και η υπόθεση του Χετέμπεη, ώστε να μη χάσει τα πατρικά κτήματα που ανήκαν στον πατέρα του τον Σεϊντάγα. Ωστόσο επουδενί δε θα μπορούσε να αλλάξει την πίστη του, «αυτό και μόνον ούτε έγινε ούτε θέλει γίνει ποτέ όσο ζιώ, αλλά ήταν και θέλει είναι διά πάντα ορθόδοξος χριστιανός⁴⁶». Ο Γιατράκος στη συνέχεια έφυγε κι ο Καπετάν πασάς ζήτησε από τον Χετέμπεη να προσπαθήσει να τον πείσει να μείνει εκεί «ότι είναι αναγκαίος διά αυτούς και μόνο διά τις χάρες οπού αυτός έχει καταξοχής της χειρουργικής του επιστήμης οπού σώζει ζωήν ανθρώπων. Και επειδή είναι φιλότιμος και αν δώση τον λόγον του και σταθή, δύνεται να τον φιλοτιμήσουνε να δεχτή να σπουδάσουν και μέρος νέοι μαζί του, οθωμανοί την θρησκείαν των⁴⁷». Όμως εκείνος του επιβεβαίωσε ότι ο Γιατράκος δε θα είχε πρόβλημα να εκπαιδεύσει στην ιατρική τέχνη μαθητές, γιατί είχε ήδη εκπαιδεύσει περίπου είκοσι χριστιανούς αλλά και Τούρκους, όμως θα προτιμούσε να χάσει τη ζωή του από το να γίνει Τούρκος, ακόμα κι αν του χάριζαν ολόκληρο βασίλειο.

Ο Παναγιώτης Γιατράκος δεν έβαζε ποτέ πρώτο το χρήμα, όταν προσέφερε τις υπηρεσίες του. Ακόμα κι όταν τα δύο μπεόπουλα που είχε γιατρέψει παλιά, θέλησαν να τον ανταμείψουν με χρήματα, εκείνος αρνιόταν επίμονα λέγοντάς τους ότι ήταν χρέος του να τους βοηθήσει αφού βρίσκονταν σε τόσο δύσκολη κατάσταση. Επίσης, όταν έσωσε στην Κωνσταντινούπολη, μετά από παρότρυνση του Πατριάρχη και του Χετέμπεη, τη γυναίκα ενός Τούρκου αξιωματούχου, που το πόδι της είχε γάγγραινα και όλοι οι άλλοι γιατροί της έλεγαν να το κόψει αλλιώς θα πέθαινε, πάλι δε δέχτηκε τα χρήματα και τα δώρα που ο άντρας της του προσέφερε. Το μόνο που του ζήτησε ήταν να μεσολαβήσει κι αυτός για την υπόθεση του Χετέμπεη. Αυτό έγινε τελικά κι έτσι με τη βοήθεια πολλών ανθρώπων που είχαν προσπαθήσει για εκείνον, ο Χετέμπεης πήρε πίσω την πατρική του περιουσία⁴⁸.

Στο διάστημα ενός χρόνου που έμεινε στην Κωνσταντινούπολη ο Παναγιώτης Γιατράκος θεράπευσε πολλούς ανθρώπους, οθωμανούς και χριστιανούς, επίσημους και

⁴⁵ ΓΑΚ, *Απομνημονεύματα Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ5Β' σ. 57-74

⁴⁶ ΓΑΚ, *Απομνημονεύματα Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ5Β' σ. 75

⁴⁷ ΓΑΚ, *Απομνημονεύματα Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ5Β' σ. 75-76

⁴⁸ ΓΑΚ, *Απομνημονεύματα Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ5Β' σ. 76-85

απλούς ανθρώπους. Όλοι ήθελαν να τον κρατήσουν εκεί, όμως αυτό δεν έγινε, γιατί ήρθε ένα γράμμα από τον Μόρα βαλεσί (διοικητή της Πελοποννήσου) Τοπάλ ή Σεγίντ Αλή πασά, με το οποίο του ζητούσε να επιστρέψει στην Τρίπολη άμεσα για να τον κάνει καλά, καθώς υπέφερε πέντε μήνες από κάταγμα στο πόδι του. Έτσι, του δόθηκε η άδεια να γυρίσει μαζί με τον Χετέμπεη, με την προοπτική να επιστρέψει στην Κωνσταντινούπολη μαζί με την οικογένειά του και με πληρωμένα τα έξοδά του από τον πασά⁴⁹.

2.6. Η μύηση του Παναγιώτη Γιατράκου στη Φιλική Εταιρεία

Όσο βρισκόταν στην Κωνσταντινούπολη⁵⁰, ο Παναγιώτης Γιατράκος μνήθηκε στη Φιλική Εταιρεία. Το όνομά του υπάρχει στον κατάλογο των Φιλικών του Αρχείου Σέκερη. Από την αναγραφή που υπάρχει σε αυτό προκύπτει ότι ο Παναγιώτης Γιατράκος μνήθηκε στη Φιλική Εταιρεία από τον Γρηγόριο Δικαίο, σε ηλικία 27 χρόνων, στις 26 Αυγούστου του 1818. Στον κατηχητή του προσέφερε 10 γρόσια κι ένα αφιερωτικό γράμμα για τον αδελφό του Γεωργάκη Γιατράκο. Υποσχόταν 500 ανθρώπους⁵¹, εννοώντας προφανώς ότι θα στρατολογούσε 500 άντρες στην επανάσταση, όταν αυτή θα ξεκινούσε. Ο ίδιος, λίγο αργότερα έγινε κατηχητής για τον μαθητή του Ανδρέα Κ. Πετιμεζά⁵², ο οποίος τον είχε συνοδεύσει στην Κωνσταντινούπολη.

Όταν έφτασαν στην Υπέρτατη Αρχή το αφιερωτικό γράμμα και η προσφορά του Παναγιώτη Γιατράκου, ο Αλέξανδρος Υψηλάντης του έστειλε επιστολή με την οποία η Αρχή αναγνώριζε τα πατριωτικά του αισθήματα, τον επαινούσε για τον χαρακτήρα και την ηρωική του καταγωγή και του έδινε συγκεκριμένη οδηγία, η οποία ήταν να προετοιμάσει στρατό 2.000 αντρών στη Λακωνία, να συνεργαστεί με τον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη και να ακολουθήσει τις οδηγίες αυτού. Παραθέτω μέρος της επιστολής αυτής: «Κύριε Παναγιώτη Γιατράκο! Το από 26 Αυγούστου 1818 γεγραμμένον γράμμα σου ελάβομεν το οποίον όχι ολίγον μας εχαροποίησεν, επιγνόντας εν αυτώ τον εν τη ψυχή σου τρεφόμενον έρωτα υπέρ των κοινοφελών. Υπέρευγε πατριώτα και πολίτα γενναιότατε! Συ τώντι είσαι γνήσιον τέκνον της Σπάρτης και απόγονος του αιμινήστου Λυκούργου. ... δι' αυτά όλα προτρέπομέν σε και σοι παραγγέλλομεν, ότι τας δύο χιλιάδας πρόβατα, τα οποία υπεσχέθης, να τα

⁴⁹ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 92-93

⁵⁰ Ι. Φιλήμων, *Δοκίμιον ιστορικών περί της Ελληνικής Επανάστασεως*, Αθήνα 1859, τ. 1, σ. 390

⁵¹ Ι. Μελετόπουλος, *Η Φιλική Εταιρεία, Αρχείον Π. Σέκερη*, Αθήνα 1967, σ. 151

⁵² Ι. Φιλήμων, *ό. π.*, σ. 409

ετοιμάσης εισακουόμενος μετά του ενδοξοτάτου Πετρόμπεϊ, εις του οποίου τας οδηγίας πρέπει να πείθεσθαι, διά ν' ακολουθήσης εις την πρώτην φωνήν της σάλπιγγός μας. Προς δε θέλομεν στείλη άνθρωπον να σοι μετρήση και γρόσια ικανά εις βεβαίωσίν σου, διά να μην αμφιβάλλης εις την αγοράν μας. Υγιάινε⁵³».

Ο Π. Γιατράκος αναφέρεται στη μύησή του στη Φιλική Εταιρεία μόνο στην έκθεση που συνέταξε το 1833 με την πολεμική του δράση. Εκεί μαρτυρεί ότι μυήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1818 κι ότι έλαβε θάρρος από τον Πατριάρχη Γρηγόριο, ώστε να ενεργήσει με μεγαλύτερη θέρμη για την προετοιμασία και την έναρξη της επανάστασης⁵⁴.

Οι υπόλοιποι αδελφοί Γιατράκοι υπήρξαν μέλη της Φιλικής Εταιρείας, αν και δεν περιλαμβάνονται τα ονόματά τους στους διασωθέντες καταλόγους των Φιλικών, όπως το αρχείο Σέκερη. Αναφέρονται όμως, εκτός από το όνομα του Ηλία Γιατράκου, στα αρχεία της τσαρικής μυστικής αστυνομίας⁵⁵. Ίσως ο Ηλίας Γιατράκος να μην καταγράφηκε από λάθος στους πίνακες των Φιλικών, πράγμα που συνέβη και με πολλούς άλλους αγωνιστές⁵⁶ κι αυτό γιατί είναι δύσκολο να μην είχε μυηθεί μόνο εκείνος από όλα τα αδέλφια του.

2.7. Λίγο πριν τον μεγάλο ξεσηκομό

Μετά την επιστροφή του από την Κωνσταντινούπολη στην Τριπολιτσά, ο Γιατράκος συνέχισε να προσφέρει τις υπηρεσίες του ως γιατρός και να διδάσκει τους μαθητές του, αλλά και να απορρίπτει με ευγένεια τις προτάσεις που του έκαναν τόσο ο Χετέμπεης, οι μπέηδες και οι αγάδες του τόπου, όσο και ο ίδιος ο Χουρσίτ (Ουσίτ) πασάς μετά την άφιξή του στην Πελοπόννησο. Όλοι ήταν εντυπωσιασμένοι από τις ικανότητές του στην Ιατρική και τις επιτυχημένες θεραπείες που εφάρμοζε, ακόμα και σε ανθρώπους που οι άλλοι γιατροί είχαν ξεγράψει.

Ανάμεσα σε αυτούς που έσωσε ήταν ο πασάς που τον είχε εσπευσμένα καλέσει από την Κωνσταντινούπολη και που το πόδι του είχε γάγγραινα και οι άλλοι γιατροί ήταν έτοιμοι να του το κόψουν. Ακόμα, έσωσε δύο συγγενείς του Χουρσίτ και δύο πιστούς του πολεμιστές, που είχαν αγιάτρευτες πληγές, επεμβαίνοντας με διάφορους τρόπους, όπως δίαιτα, χειρουργικές τομές και φροντίδα των πληγών.

⁵³ Ι. Φιλήμων, *ό. π.*, σ. 355

⁵⁴ Α. Φωτόπουλος, *Οι Γιατράκοι του 1821*, Αθήνα 2001, τ. 2, σ. 386

⁵⁵ Τ. Κωνσταντόπουλος, «Νέα ονόματα Πελοποννησίων Φιλικών από τα αρχεία της Τσαρικής αστυνομίας», στο: *Πελοποννησιακή Πρωτοχρονιά*, τ. 8 (1964), σ. 341

⁵⁶ Κ. Κοτσώνης, «Έκθεσις εκδουλεύσεων Ηλία Ι. Γιατράκου (Επανάστασις 1821)», στο: *Λακωνικάί Σπουδαί*, τ. 6 (1982), σ. 162

Η φιλοτιμία και η εντιμότητα του Γιατράκου αποδεικνύονται από το ότι δε δέχτηκε τα δώρα του Χετέμπεη, που ήταν τίτλοι ιδιοκτησίας για ένα ολόκληρο χωριό και σπίτια με περιβόλια στον Πύργο. Ζήτησε μόνο τα χρήματα που είχε ξοδέψει για αυτόν, όσο τον βοηθούσε να πάρει πίσω την πατρική του περιουσία, ώστε με αυτά να μπορέσει να γυρίσει επιτέλους στην πατρίδα του⁵⁷. Δε δέχτηκε ακόμα να αλλαξοπιστήσει και να παντρευτεί με τη μονάκριβη κόρη του Χουρσίτ πασά κληρονομώντας έτσι όλη την περιουσία του (15 εκατομμύρια γρόσια), αλλά ούτε να αναλάβει τη διεύθυνση νοσοκομείου που θα κατασκεύαζαν και θα εξόπλιζαν με πολύ προσωπικό, ιατρικά εργαλεία κι όλα τα απαραίτητα για να ασκεί την ιατρική τέχνη, προσφέροντας δωρεάν υπηρεσίες στους φτωχούς και αμειβόμενος από τους πλούσιους ασθενείς επιπλέον της ετήσιας αμοιβής του με 300.000 γρόσια⁵⁸!

Η τελευταία πρόταση που έκανε ο Χουρσίτ πασάς στον Παναγιώτη Γιατράκο ήταν να τον ακολουθήσει στην εκστρατεία του εναντίον του Αλή Πασά των Ιωαννίνων (Ιανουάριος 1821), ως διοικητής στρατιωτικού σώματος αποτελούμενο από 500-600 χριστιανούς ή οθωμανούς εμπιστοσύνης του, που θα ασχολιόταν με την περίθαλψη των τραυματιών. Όπως είναι φυσικό, ο Γιατράκος έντεχνα απέφυγε να δεχτεί λέγοντας ότι έπρεπε να γυρίσει στην πατρίδα του, για να περιθάλψει την άρρωστη σύζυγό του. Δεν απέρριψε την πρόταση, για να μην εξαγριώσει τον πασά και να μην του κινήσει υποψίες, αλλά υποσχέθηκε ότι θα επέστρεφε στην Τριπολιτσά για να ακολουθήσει τον Χουρσίτ στην εκστρατεία του⁵⁹, πράγμα που δεν έκανε ποτέ.

Έτσι, δέκα χρόνια μετά την αναχώρησή του από την πατρίδα του, ο Γιατράκος επιστρέφει στο σπίτι του, κοντά στη γυναίκα, τα παιδιά και τα αδέρφια του, για να ξεκινήσει μαζί τους νέους αγώνες, συμμετέχοντας ενεργά στον αγώνα για την εθνική παλιγγενεσία.

⁵⁷ ΓΑΚ, *Απομνημονεύματα Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ5Β' σ. 88-90

⁵⁸ ΓΑΚ, *Απομνημονεύματα Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ5Β' σ. 101-109

⁵⁹ ΓΑΚ, *Απομνημονεύματα Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ5Β' σ. 114-118

Γ' Κεφάλαιο

Η πολιτική και στρατιωτική δράση της οικογένειας κατά την Επανάσταση του 1821

3.1. Η συμμετοχή στην έναρξη του Αγώνα- Έτος 1821

Από τα πρώτα βήματα της Επανάστασης η οικογένεια Γιατράκου διαδραμάτισε σπουδαίο ρόλο, προσφέροντας σημαντικές υπηρεσίες στην πατρίδα όχι μόνο στην περίθαλψη και τη νοσηλεία των τραυματιών όσο και στα πεδία των μαχών.

Λίγο πριν την έκρηξη της Επανάστασης, η επιρροή των Γιατράκων χρησιμοποιείται στα Βαρδουνοχώρια, τον Μυστρά και τη Μάνη. Οι ενέργειές τους είχαν στόχο τη στρατολόγηση ανδρών και τη συμμετοχή τους στις πολιτικές και στρατιωτικές ζυμώσεις της Μάνης, λίγο πριν την έναρξη του ιερού αγώνα.

Ο Κολοκοτρώνης από την αρχή του Ιανουαρίου του 1821 βρισκόταν στη Μάνη και προσπαθούσε να συμφιλιώσει στα χωριά της περιοχής τις ισχυρές οικογένειες που είχαν αντιπαλότητα και που το μόνοιασμά τους ήταν απαραίτητο ενόψει του αγώνα⁶⁰. Δύο από αυτές ήταν η οικογένεια Μαυρομιχάλη με την οικογένεια Μούρτζινου, με την οποία οι Γιατράκοι είχαν φιλικές και συγγενικές σχέσεις (ο Παναγιώτης Μούρτζινος ήταν θείος των Γιατράκων).

Στην έκθεση στρατιωτικών υπηρεσιών του Παναγιώτη Γιατράκου το 1833 αναφέρεται ότι και ο ίδιος πήγε: «Εις Μάνη με ανθρώπους πενήκοντα επτά, διά να συμβιβάση τας εκεί διχοστασίας και να κινηθούν εις εθνικόν αγώνα, (τον οποίον και εκατώρθωσε)»⁶¹.

Στις 17 Μαρτίου 1821 οι καπεταναίοι της Μάνης κήρυξαν την Επανάσταση⁶² στην Αρεόπολη (Τσίμοβα), ύστερα από σύσκεψη που πραγματοποιήθηκε εκεί με πρωτοβουλία του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη. Στην ίδια ή και σε άλλη σύσκεψη που έγινε στο Γύθειο (Μαραθονήσι) συμμετείχε και ο Παναγιώτης Γιατράκος με 35 στρατιώτες για να συνεννοηθούν και να αποφασίσουν για «στρατηγήματα» που θα βοηθούσαν στην έναρξη της επανάστασης⁶³.

⁶⁰ Α. Δασκαλάκης, «Η προπαρασκευή της ελληνικής επανάστασης εις την Λακωνίαν», στο: *Λακωνικά Σπουδαί*, τ. 1 (1972), σ. 66

⁶¹ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 379

⁶² Α. Δασκαλάκης, «Η έναρξις της επανάστασης και τα πρώτα επαναστατικά γεγονότα εις την Λακωνίαν», στο: *Λακωνικά Σπουδαί*, τ. 2 (1975), σ. 5

⁶³ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 379

Τα στρατηγήματα αυτά, στα οποία σημαντικό ρόλο έπαιξαν οι Γιατράκοι, σχετίζονταν με την εκδίωξη των Τούρκων από τα Βαρδουνοχώρια και τον Μυστρά. Επρόκειτο για διασπορά φημών στους Τούρκους των περιοχών αυτών ότι φράγκικα πλοία με πολεμικό υλικό και κανόνια θα έφταναν σύντομα στο Μαραθονήσι και σύσταση σε αυτούς να φύγουν αμέσως για την Τριπολιτσά, ώστε να είναι ασφαλείς. Κι όταν μάλιστα τρία ελληνικά πλοία, όπως ήταν στον σχεδιασμό των Μανιατών αρχηγών, έφτασαν στο λιμάνι του Γυθείου και έριξαν κανονιοβολισμούς για χαιρετισμό, οι Τούρκοι πανικοβλήθηκαν εντελώς και αναχώρησαν από την περιοχή. Στην παραπλάνηση αυτή μεγάλη ήταν η συνδρομή του Παναγιώτη Γιατράκου, λόγω της σχέσης του ίδιου και των αδελφών του με τους Τουρκοβαρδουνιώτες και τον αρχηγό τους τον Μουσάγα, στου οποίου την υπηρεσία ήταν στο παρελθόν ο Παναγιώτης και ο Γεωργάκης. Έτσι, τόσο το φρούριο της Μπαρδούνιας (Αγίου Νικολάου) όσο και το φρούριο του Μυστρά εκκενώθηκαν χωρίς μάχη και η περιοχή καθαρίστηκε από Τούρκους⁶⁴.

Μετά από αυτά τα γεγονότα, οι πέντε αδελφοί Γιατράκοι έκαναν σύσκεψη για να αποφασίσουν τη μετέπειτα δράση τους. Με προτροπή και των προκρίτων της περιοχής αποφάσισαν, οι τρεις από αυτούς, ο Παναγιώτης, ο Νικολάκης και ο Μιχαλάκης να βαδίσουν μαζί με σώμα αγωνιστών προς την Αρκαδία, στα στρατόπεδα που θα δημιουργούνταν, ενώ ο Γεωργάκης και ο Ηλίας να μείνουν στην περιοχή της Λακεδαιμόνος, ώστε να οργανώσουν τη στρατολογία και να στέλνουν άνδρες στα στρατόπεδα, να τιμωρούν τους λιποτάκτες, να αποτρέπουν την αρπαγή τροφίμων που προορίζονταν για τους μαχητές και να φροντίζουν τους τραυματίες που θα έφταναν από τα στρατόπεδα της Πελοποννήσου σε νοσοκομείο που δημιουργήθηκε για αυτόν τον σκοπό στον Μυστρά⁶⁵.

Ο στόχος των Ελλήνων επαναστατών ήταν τώρα το κέντρο της Πελοποννήσου, η Τριπολιτσά. Στο στρατόπεδο των Βερβαίνων, το πρώτο στρατόπεδο της Πελοποννήσου, που ιδρύθηκε στις 25 Μαρτίου από τον Αναγνώστη Κονδάκη και τον επίσκοπο Βρεσθένης Θεοδώρητο, πήγαν ένοπλοι άνδρες από τον Μυστρά με αρχηγούς τον Παναγιώτη Γιατράκο και τον Νικόλαο Δεληγιάννη, όπως και σώμα αγωνιστών μαζί με τον επίσκοπο Έλους Άνθιμο⁶⁶.

⁶⁴ Π. Γιατράκος, *Βιογραφία Παναγιώτη Γιατράκου*, Σπάρτη 1900, φ. 5^α και 5^β

⁶⁵ Κ. Κοτσώνης, «Έκθεσις εκδουλεύσεων Ηλία Ι. Γιατράκου (Επανάσταση 1821)», στο: *Λακωνικάί Σπουδαί*, τ. 6 (1982), σ. 166

⁶⁶ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. 12 (1975), σ. 70-100

Στο Φραγκόβρυσσο, καθ' οδόν για το Καλογεροβούνι, ο Κυριακούλης Μαυρομιχάλης και ο Παναγιώτης Γιατράκος, μαζί με άλλους Λάκωνες οπλαρχηγούς συγκρούστηκαν με Τούρκους από το Φανάρι και το Λεοντάρι, που προσπαθούσαν να καταφύγουν στην Τριπολιτσά⁶⁷. Στη μάχη αυτή σκοτώθηκε ο κουνιάδος του Γιατράκου, Μπούμπουνας ή Ροζάκης ενώ ο ίδιος «διά των στρατιωτικών επιχειρημάτων του έκαμε θραύσιν αρκετήν εις Τούρκους»⁶⁸.

Η ηγετική προσωπικότητα του Παναγιώτη Γιατράκου αναγνωρίστηκε ήδη από τον Μάρτιο, γιατί όπως μας πληροφορεί ο Νικ. Σπηλιάδης: «Την 25 έφθασαν εις τα Βέρβена οι επίσκοποι Βρεσθένης Θεοδώρητος και Έλους Ανθιμος, και αυτοίθι μετέβησαν οι εν Δολιανοίς. Έφθασαν επομένως ο Δημήτριος Καραμάνος από Πραστόν, ο Κωνστ. Μαυρομιχάλης, ο Νικόλαος Δεληγιάννης, ο Παναγιωτάκης Γιατράκος με τους Λακεδαίμονας, και ούτος απεφασίσθη κοινώς να είναι ο αρχηγός του στρατοπέδου εκείνου, όπου συνεστήθη και ειδός τι εφορείας συγκειμένης από τον επίσκοπο Βρεσθένης, τον Δημ. Καραμάνον και τον Ν. Δεληγιάννην, διά ν' αλληλογραφεί με άλλα μέρη»⁶⁹.

Ως αρχηγός του στρατοπέδου των Βερβένων έστειλε μία επιστολή στον Χετέμπεη και τους άλλους Λαλαιούς φίλους του, οι οποίοι πολιορκούνταν στην πόλη τους, θέλοντας να έλθει σε συμβιβασμό μαζί τους και να τους εξουδετερώσει ή ίσως ελπίζοντας ακόμα και σε βοήθειά τους εναντίον των Τούρκων, όμως η προσπάθειά του δεν είχε αίσιο αποτέλεσμα⁷⁰.

Τον Απρίλιο του 1821, σε μία μάχη που έγινε στο Βαλτέτσι όταν οι Έλληνες δέχτηκαν επίθεση από 10.000 Τούρκους, ο Νικόλαος Γιατράκος κινδύνεψε να πιαστεί αιχμάλωτος. Ευτυχώς όμως, ο αδελφός του Παναγιώτης τον έσωσε ανεβάζοντάς τον στο δικό του άλογο και τον απομάκρυνε από τους Τούρκους, ενώ πίσω τους έπεφταν άπειρες σφαίρες εναντίον τους⁷¹.

Το στρατόπεδο του Βαλτετσίου διαλύθηκε στις 26 Απριλίου. Οι Έλληνες οπλαρχηγοί έσπευσαν ο καθένας στα μέρη του, ώστε να συγκεντρώσουν νέους στρατιώτες και να επιστρέψουν. Ο Π. Γιατράκος επέστρεψε τότε για λίγο στον Μυστρά για στρατολογία. Σχεδόν διαλύθηκε και το στρατόπεδο στα Βέρβена. Ο επίσκοπος

⁶⁷ Α. Φωτόπουλος, *Οι Γιατράκοι του 1821*, Αθήνα 2001, τ. 1, σ. 111

⁶⁸ Π. Γιατράκος, *Βιογραφία Παναγιώτη Γιατράκου*, Σπάρτη 1900, φ. 5^β

⁶⁹ Ν. Σπηλιάδης, *Απομνημονεύματα*, Αθήνα 1851, τ. 1, σ. 75

⁷⁰ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.* σ. 100-101, σ. 113-114

⁷¹ Π. Γιατράκος, *Βιογραφία Παναγιώτη Γιατράκου*, Σπάρτη 1900, φ. 5^β και φ. 6^α

Βρεσθένης έμεινε εκεί με μόλις 150 στρατιώτες. αλλά έγραψε στον Γιατράκο να επισπεύσει την επιστροφή του. Ο Κολοκοτρώνης ειδοποίησε κι αυτός ότι θα επέστρεφε με αρκετά στρατεύματα⁷². Ευτυχώς, στις αρχές Μαΐου το στρατόπεδο των Βερβένων ενισχύθηκε ξανά και το στρατόπεδο του Βαλτετσίου ανασυστάθηκε και μάλιστα λίγες ημέρες αργότερα, στο Βαλτέτσι έγινε η μεγάλη μάχη που οδήγησε σε μία από τις λαμπρότερες νίκες της Επανάστασης (12-13 Μαΐου 1821)⁷³ και στην οποία ο ίδιος ο Παναγιώτης Γιατράκος συμμετείχε «ως αρχηγός των στρατευμάτων Λακεδαιμονίας, Αγίου Πέτρου, Πραστού και ημίσεος Τριπολιτζάς με στρατιώτας χιλίους επτακοσίους εις βοήθειαν και επικουρίαν του Κυριακούλη και λοιπών εν Βαλτετζίω κλεισθέντων, ορμησάντων πανστρατιά όλων των εχθρών Τριπολιτζάς»⁷⁴.

Στην ηγεσία του στρατοπέδου των Βερβένων μπήκε ο Παναγιώτης Γιατράκος όπως επιβεβαιώνεται από επίσημο έγγραφο της 12^{ης} Μαΐου 1821, το οποίο υπέγραψαν μεταξύ άλλων οι επίσκοποι Έλους και Βρεσθένης, ο Κυριακούλης Μαυρομιχάλης, ο Παναγιώτης Κρεββατάς, ο Νικόλαος Δεληγιάννης κ.ά. Στο έγγραφο αυτό περιλαμβάνονταν τα καθήκοντα και οι στρατιωτικές αρμοδιότητές του. «Γενικώς άπαντες οι αρχηγοί και καπεταναίοι και όλον το στράτευμα κοινή γνώμη και αποφάσει εκλέξαμε στρατηγόν εις το εδώ στράτευμά μας και περίξ τον καπετάν Παναγιωτάκη Ιατράκον εις το να επιτηρή επιμελώς όλα τα στρατεύματα, εις τον ιερόν αγώνα του τυχόντος πολέμου κατά των αθέων Αγαρηνών, η ενδοξότης του ως πρώτος στρατηγός των στρατευμάτων...»⁷⁵.

Η συμμετοχή του Παναγιώτη Γιατράκου σε κινήσεις και πολεμικές επιχειρήσεις ήταν μεγάλη και κατά τους υπόλοιπους μήνες του πρώτου έτους της Επανάστασης. Μετά τη μάχη στο Βαλτέτσι επέστρεψε στο στρατόπεδο των Βερβένων. Συμμετείχε στη συνέχεια σε σύσκεψη που έγινε στην Πιάνα με τον Κολοκοτρώνη, τον Ζαΐμη, τον Χαραλάμπη, τον Κανακάρη, τους Πετιμεζαίους και τον Νικηταρά για να αποφασίσουν τις επόμενες κινήσεις και επιχειρήσεις τους⁷⁶. Έστειλε 350 άνδρες ως εμπροσθοφυλακή στις Ρίζες με αρχηγούς τρεις αξιωματικούς, 300 άνδρες στην Πέρα Ρίζα και 270 για την οχύρωση των Δολιανών. Έστειλε 400 στρατιώτες στον Άγιο Σώστη με τέσσερις επί κεφαλής, από τους οποίους ο ένας ήταν ο αδελφός του ο Νικόλαος. Έκτισε δύο αντοχυρώματα στους Μύλους της Τριπολιτζάς κι έστησε εκεί

⁷² Ν. Σπηλιάδης, *ό. π.*, σ. 11

⁷³ *ΙΕΕ*, τ. 12 (1975), σ. 100-128

⁷⁴ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ7Α' - Έγγρ. 662

⁷⁵ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ5Β' - Έγγρ. 140

⁷⁶ Ν. Σπηλιάδης, *ό. π.*, σ. 137

κανόνια και βόμβες που του έστειλαν από τον Μυστρά και τη Μονεμβασιά. Στο πρώτο ένας από τους επί κεφαλής των στρατιωτών ήταν ο αδελφός του ο Μιχαλάκης, ενώ στο δεύτερο ήταν ο ίδιος. Έλαβε μέρος επίσης σε πολλές επιχειρήσεις γύρω από την Τριπολιτσά και φυσικά στην πολιορκία της με 2.500 άνδρες⁷⁷. Όπου χρειαζόταν, εκτός από τις στρατιωτικές πρόσφερε και τις ιατρικές του υπηρεσίες, όπως μαρτυρούν ο φιλέλληνας συγγραφέας Raybaud και ο φιλέλληνας στρατιωτικός Gordon⁷⁸. Βρισκόταν σε συνεχή επικοινωνία με τα άλλα δύο του αδέλφια που ήταν στη Λακωνία, τον Γεωργάκη και τον Ηλία που φρόντιζαν για τη στρατολογία, την αποστολή πολεμοφοδίων και τροφίμων, την προστασία της περιοχής και τη νοσηλεία των τραυματιών, αλλά και με τον Νικολάκη, που είχε πάει κι αυτός για στρατολογία στην περιοχή και βιαζόταν να επιστρέψει στην Τριπολιτζί για να βοηθήσει εκεί.

Όλοι τους είχαν λαχτάρα να πολεμήσουν και να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στην πατρίδα, κοντά στις επάλξεις. Ο Γεωργάκης και ο Ηλίας μάλιστα, μην αντέχοντας να απέχουν συνέχεια από τις πολεμικές επιχειρήσεις, με αφορμή τη μάχη του Βαλτεσίου έσπευσαν εκεί, αλλά έφθασαν τη στιγμή που ο εχθρός τράπηκε σε φυγή. Επέστρεψαν για στρατολογία στην επαρχία τους και ξαναγύρισαν για την πολιορκία και την άλωση της Τριπολιτσάς⁷⁹.

Κατά την πολιορκία της Τριπολιτσάς οι Έλληνες στρατιώτες που είχαν στρατοπεδεύσει γύρω της ξεπερνούσαν τους 7.000. Ήταν μοιρασμένοι σε τέσσερα μεγάλα τμήματα με αρχηγούς τον Κολοκοτρώνη, τον Μαυρομιχάλη, τον Αναγνωσταρά και τον Γιατράκο. Ο τελευταίος διοικούσε πάνω από 1.500 στρατιώτες σύμφωνα με τον Φωτάκο⁸⁰. Την 11^η Σεπτεμβρίου οι αρχηγοί της πολιορκίας, ένας από τους οποίους ήταν κι ο Γιατράκος υπέγραψαν ένα πρακτικό για τη διανομή των λαφύρων, ώστε να μην αδικηθεί κανείς, αν και αυτό δεν τηρήθηκε τελικά. Την ημέρα της εφόδου και πτώσης της Τριπολιτσάς (23 Σεπτεμβρίου), ο Παναγιώτης Γιατράκος με τους Λάκωνες ήταν από τους πρώτους που μπήκαν στην πόλη. Την κατάληψη της πόλης ακολούθησαν σφαγές και λεηλασίες. Ο Raybaud έγραψε: «Είδα να μπαίνουν στην πόλη ο Κολοκοτρώνης και ο Γιατράκος καβάλλα σε περήφανα άτια. Έδειχναν έξω φρενών. Προσπαθούσαν να συγκεντρώσουν τους στρατιώτες που συναντούσαν και να τους

⁷⁷ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ7Α' - Έγγρ. 662

⁷⁸ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 118

⁷⁹ Κ. Κοτσώνης, «Έκθεσις εκδουλεύσεων Ηλία Ι. Γιατράκου (Επανάσταση 1821)», στο: *Λακωνικάί Σπουδαί*, τ. 6 (1982), σ. 166

⁸⁰ Φ. Χρυσανθόπουλος (Φωτάκος), *Απομνημονεύματα περί της Ελληνικής Επανάστασεως*, Αθήνα 1858, σ. 107

στείλουν έξω από την πόλη. Μάταιο. Είχαν αφηνιάσει όλοι από τη μέθη της λεηλασίας. Δεν λογάριαζαν πια τις προσταγές των αρχηγών τους. Ήρθε η σειρά τους να επωφεληθούν από τα θύματα»⁸¹.

Οι επίσημοι Τούρκοι, όσοι διασώθηκαν από τη σφαγή, τέθηκαν υπό τη φύλαξη των αρχηγών των επαναστατών. Ο Παναγιώτης Γιατράκος παρέλαβε τον Κιαμίλμπεη, ο οποίος ήταν ισχυρός άρχοντας της Κορίνθου.

Μετά την πτώση της Τριπολιτσάς ο Παναγιώτης Γιατράκος έδωσε εντολή στα στρατεύματα του Πραστού, του Αγίου Πέτρου και της μισής Τριπολιτσάς, στα οποία μέχρι τότε ήταν εκείνος αρχηγός, να εκλέξουν το καθένα δικό του αρχηγό, πράγμα το οποίο έγινε⁸².

Στόχος των επαναστατών μετά την πτώση της Τριπολιτσάς ήταν εκτός από τα φρούρια Μεθώνης και Κορώνης, ο Ακροκόρινθος, η Πάτρα και το Ναύπλιο⁸³. Στις αρχές του Δεκέμβρη ο Παναγιώτης Γιατράκος συμμετείχε με χίλιους διακόσιους άνδρες στην προσπάθεια για την κατάληψη του Ναυπλίου, η οποία όμως απέτυχε. Στη συνέχεια, προχώρησε με 950 από τους άνδρες του στον Ισθμό, για την πολιορκία της Κορίνθου, έχοντας μαζί του και τον Κιαμίλμπεη για να χρησιμεύσει στη γρηγορότερη παράδοση του φρουρίου και για να αποκαλύψει τους κρυμμένους θησαυρούς του⁸⁴.

Το πρώτο έτος του πολέμου κλείνει με δύο πολιτικές ενέργειες του Παναγιώτη Γιατράκου: Η πρώτη ήταν η υπογραφή του με τον τίτλο του γεροϋσιαστή, στον Οργανισμό της Πελοποννησιακής Γερουσίας που ψηφίστηκε στην Επίδαυρο στις 27 Δεκεμβρίου⁸⁵ και η δεύτερη, η υπογραφή του-μαζί με την υπογραφή και άλλων στρατιωτικών όπως ο Υψηλάντης, ο Κολοκοτρώνης, ο Πετρόμπεης κ.ά.- στα πρακτικά της Α΄ Εθνοσυνέλευσης της Επιδαύρου⁸⁶.

3.2. Έτος 1822

Στις 14 Ιανουαρίου το φρούριο της Κορίνθου (Ακροκόρινθος) παραδόθηκε ύστερα από συμφωνία που υπέγραψαν από τη μεριά των Ελλήνων ο Υψηλάντης, ο Πετρόμπεης, ο Κολοκοτρώνης, ο Αναγνωσταράς και ο Π. Γιατράκος κι από τη μεριά των Τούρκων ο κεχαγιάς, ο Κιαμίλμπεης, ο καδής και δύο αγάδες⁸⁷. Ασκήθηκαν

⁸¹ Κ. Σιμόπουλος, *Πώς είδαν οι ξένοι την Ελλάδα του '21*, Αθήνα 1979, τ. 1 (1821-1822), σ. 340

⁸² ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ7Α΄ - Έγγρ. 662

⁸³ *ΙΕΕ*, τ. 12 (1975), σ. 217

⁸⁴ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 129

⁸⁵ Ν. Σπηλιάδης, *ό. π.*, σ. 263-264

⁸⁶ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 129

⁸⁷ *ΙΕΕ*, τ. 12 (1975), σ. 217

πιέσεις από την κυβέρνηση στον Κιαμίλμπεη να αποκαλύψει όλους τους θησαυρούς του και ζητήθηκε από τον Γιατράκο, που τον είχε μαζί του μετά την άλωση της Τριπολιτσάς, να τον παραδώσει. Όμως εκείνος αρνήθηκε, αν πρώτα δεν του καταβαλλόταν το ποσό των 30.000 γροσίων που δικαιούνταν, αφού τον είχε συλλάβει στην Τριπολιτσά και τον είχε κρατήσει ασφαλή τόσο καιρό, όπως του είχε υποσχεθεί. Τελικά, η Προσωρινή Διοίκηση της Ελλάδος με έγγραφό της προς τον Παναγιώτη Γιατράκο υποσχέθηκε να του καταβάλει το ένα δέκατο της περιουσίας του πλούσιου αιχμαλώτου του⁸⁸.

Εντωμεταξύ τα νέα που έφταναν από την επαρχία Μυστρά δεν ήταν ευχάριστα, καθώς υπήρχαν πολλά προβλήματα με την τροφοδοσία και τη στρατολογία για τον αγώνα. Οι έφοροι της επαρχίας ενημέρωναν τον Π. Γιατράκο ότι λόγω μίας επιδημίας που είχε ξεσπάσει στην περιοχή, αδυνατούσαν να συγκεντρώσουν τους 1.500 στρατιώτες που αναλογούσαν στην περιοχή τους, όπως ζητούσε η Πελοποννησιακή Γερουσία⁸⁹.

Τελικά, και μετά από επανειλημμένες πιέσεις της Πελοποννησιακής Γερουσίας, η οποία έβλεπε από τον στρατηγό «μεγάλην αδράνειαν και ούτως ειπείν αδιαφορίαν⁹⁰», αφού ο στρατηγός τακτοποίησε τα ζητήματα της περιοχής του που εκκρεμούσαν, κατάφερε να μεταβεί στο στρατόπεδο της Πάτρας με 1.250 άνδρες Μυστριώτες και να μεταφέρει εκεί και δύο ορειχάλκινα κανόνια, για να χρησιμοποιηθούν στην πολιορκία της πόλης. Προσπάθησε να ενδυναμώσει την πολιορκία, δαπάνησε πεντακόσια γρόσια για την τροφοδοσία του σώματος και βοήθησε στο να περάσει στο Μεσολόγγι με ασφάλεια ο πολιτικός και στρατιωτικός διοικητής της Δυτικής Ελλάδας, Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος.

Ενώ όμως ο προορισμός του στρατεύματος ήταν να συμμετάσχει σε πολεμικές επιχειρήσεις στη Δυτική Ελλάδα, έντονα φαινόμενα λιποταξίας στο στράτευμα των Πελοποννησίων που θα περνούσαν στη Στερεά Ελλάδα, υποκινημένα ίσως από τον Παναγιώτη Κρεββατά, προεστό του Μυστρά και ανταγωνιστή του Γιατράκου, άφησαν τον Γιατράκο μόνο με 167 πιστούς στρατιώτες και αξιωματικούς, ανάμεσα στους οποίους ήταν και ο αδελφός του Μιχαλάκης Γιατράκος⁹¹. Ο Σπηλιάδης αναφέρει σχετικά με τη λιποταξία αυτή: «όντες προδιατεθειμένοι από τον Κρεββατάν, όστις θέλη

⁸⁸ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ5Β' - Έγγρ. 180

⁸⁹ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ5Β' - Έγγρ. 177

⁹⁰ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ5Β' - Έγγρ. 182

⁹¹ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ7Α' - Έγγρ. 638

να τεθή, ως και οι λοιποί συνάδελφοί του, επί κεφαλής των όπλων της επαρχίας και ο Γιατράκος βιάζεται και μεταβαίνει εις Μισολόγγι με μόνους τους οικείους του⁹²».

Τα παραπάνω γεγονότα απηχούν τις διαφορές που είχαν αρχίσει να δημιουργούνται από την αρχή κιόλας του αγώνα ανάμεσα στους πολιτικούς και τους στρατιωτικούς. Οι πολιτικοί ήθελαν να έχουν και την αρχηγία στα όπλα εκτός από την πολιτική εξουσία και οι στρατιωτικοί διεκδικούσαν κι αυτοί εξουσία, νιώθοντας ότι αδικούνται, αφού στις δικές τους πλάτες ήταν οι πολεμικές συγκρούσεις.

Στις 27 Μαΐου σε μία προσπάθεια συνεργασίας και συσπείρωσης των στρατιωτικών, που ένιωθαν ότι παραγκωνίζονται από τους πολιτικούς, ο Θ. Κολοκοτρώνης, ο Μ. Μπότσαρης, ο Π. Γιατράκος και ο Α. Βλαχόπουλος υπέγραψαν έγγραφο για σύσταση αδελφότητας⁹³.

Στις επιχειρήσεις που έγιναν ακολούθως στην Ήπειρο ο Γιατράκος πήρε μέρος στη μάχη του Κομποτίου (21 Ιουνίου), όπου σκοτώθηκαν τρεις άνδρες του και στη μάχη του Πέτα όπου τοποθετήθηκε μαζί με τα κανόνια του στην πρώτη γραμμή. Στη σφοδρή επίθεση 9.000 Τούρκων, οι αμυνόμενοι αν και προσπάθησαν πολύ, δεν μπόρεσαν να κρατήσουν τις θέσεις τους και είχαν πολλές απώλειες. Ο Μιχαλάκης Γιατράκος τραυματίστηκε ελαφρά και οδηγήθηκε για θεραπεία στο Μεσολόγγι⁹⁴.

Μετά την αναχώρηση του Γενναίου Κολοκοτρώνη για τον Μοριά, ο Παναγιώτης Γιατράκος αποφάσισε να επιστρέψει κι αυτός. Η αναχώρησή του είτε είχε σχέση με νέα στρατολόγηση που θα έκανε στην Τριπολιτσά και επιστροφή στην Ήπειρο⁹⁵, όπως αναφέρει ο ίδιος είτε είχε σχέση με πληροφορίες που είχε για συνωμοσία κάποιων Ρουμελιωτών οπλαρχηγών και συνεννοήσεις τους με Τούρκους, όπως αναφέρει ο Κανέλλος Δεληγιάννης⁹⁶.

Όταν επέστρεψε στον Μοριά ανέλαβε πάλι την αρχηγία των όπλων της επαρχίας Λακεδαίμονος. Η Πελοποννησιακή Γερουσία του έστειλε μάλιστα «εν φορτίον φυσέκια⁹⁷» για να τα μοιράσει στους στρατιώτες του και να προετοιμαστεί κι αυτός για την επικείμενη άφιξη του Δράμαλη, που είχε σκοπό να καταστείλει την επανάσταση.

⁹² Ν. Σπηλιάδης, *ό. π.*, σ. 357

⁹³ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 134

⁹⁴ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 136

⁹⁵ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ7Α' - Έγγρ. 638

⁹⁶ Κ. Δεληγιάννης, *Απομνημονεύματα*, Αθήνα 1854, τ. 2, σ. 42-43

⁹⁷ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ5Β' - Έγγρ. 194

Μετά την κατάληψη του Άργους (εκτός της ακρόπολής του) από τον Δράμαλη, έγινε ένα πολεμικό συμβούλιο στις 23 Ιουλίου, στο οποίο ο Κολοκοτρώνης ανέπτυξε στους άλλους αρχηγούς των στρατιωτικών σωμάτων, τον Π. Γιατράκο, τον Π. Μαυρομιχάλη, τον Δ. Τσόκλη και άλλους το σχέδιό του για την αντιμετώπιση του Δράμαλη. Στην προσπάθεια του Δράμαλη να παραπλανήσει τους Έλληνες λέγοντάς τους ότι σκοπός του ήταν να προχωρήσει προς την Τριπολιτσά, όλοι οι αρχηγοί, ανάμεσά τους και ο Γιατράκος θεώρησαν εύλογη μια τέτοια κίνηση και μόνο ο Κολοκοτρώνης κατάλαβε την πλάνη και υποστήριξε ότι ο Δράμαλης θα αναγκαζόταν να γυρίσει για ανεφοδιασμό στην Κόρινθο⁹⁸.

Ο Κολοκοτρώνης ζήτησε από τους αρχηγούς να ακολουθήσουν το σχέδιό του και να αντιμετωπίσουν τον Δράμαλη στα Δερβενάκια. Έδωσε συγκεκριμένες οδηγίες σε κάθε αρχηγό. Ο Π. Γιατράκος θα έπρεπε να καταλάβει με το στράτευμα των Μύλων και του Κεφαλαρίου το Χαρβάτι και ανάλογα την πορεία του Δράμαλη είτε να πάει γρήγορα και να βοηθήσει τους οχυρωμένους στα Δερβενάκια είτε να βοηθήσει αυτούς που θα βρίσκονταν στο Στεφάνι και Αγιονόρι. Όμως, ο Π. Γιατράκος δεν ακολούθησε τις οδηγίες και άργησε να πάει στο Χαρβάτι είτε γιατί περίμενε οδηγίες από την κυβέρνηση είτε λόγω του ότι οι στρατιώτες δεν υπάκουαν⁹⁹. Η στάση αυτή του Π. Γιατράκου ίσως έδειχνε τη δυσαρέσκειά του για τη σύμπραξη του Κολοκοτρώνη με τον πολιτικό της επαρχίας Μυστρά Π. Κρεββατά¹⁰⁰, ο οποίος είχε αρχικά τη στρατιωτική διοίκηση των Μυστριωτών και την είχε παραχωρήσει με μεσιτεία του Κολοκοτρώνη στον Π. Γιατράκο¹⁰¹.

Η μάχη στα Δερβενάκια, με τη νίκη των Ελλήνων έναντι του Δράμαλη ήταν σωτήρια για την ελληνική επανάσταση. Σε αυτή διακρίθηκαν εκτός του Κολοκοτρώνη, ο Υψηλάντης, ο Παπαφλέσσας και κυρίως ο Νικηταράς.

Από τους υπόλοιπους αδελφούς Γιατράκους, στα Δερβενάκια και σε μάχες που έγιναν στην περιοχή της Αργολίδας αγωνίστηκαν ο Μιχαλάκης, ο Νικολάκης¹⁰² και ο Ηλίας¹⁰³.

Μετά την επιστροφή του Δράμαλη στην Κόρινθο, με όσο στρατό του είχε απομείνει, ο Κολοκοτρώνης έκανε στρατόπεδο στο ορεινό χωριό Σούλι της Κορίνθου.

⁹⁸ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 140-141

⁹⁹ *ΙΕΕ*, τ. 12 (1975), σ. 256

¹⁰⁰ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 142

¹⁰¹ Ν. Σπηλιάδης, *ό. π.*, σ. 422

¹⁰² Ν. Σπηλιάδης, *ό. π.*, σ. 468

¹⁰³ Κ. Κοτσώνης, «Εκθεσις εκδουλεύσεων Ηλία Ι. Γιατράκου (Επανάσταση 1821)», στο: *Λακωνικάί Σπουδαί*, τ. 6 (1982), σ. 166, 171

Εκεί, ο Π. Γιατράκος αναφέρει ότι διοικούσε 1.700 άνδρες¹⁰⁴. Όταν ο Κολοκοτρώνης πήγε στην Τριπολιτσά όπου εκλέχτηκε από τη Γερουσία αρχιστράτηγος της Πελοποννήσου, άφησε αντικαταστάτη του τον Παναγιώτη Γιατράκο που έλαβε τον τίτλο «Γενικός στρατηγός της Πελοποννήσου και αρχηγός των αρμάτων της Λακεδαίμονος¹⁰⁵».

Στις 11 Αυγούστου 1822 οι καπεταναίοι και οι στρατιώτες της Λακεδαίμονος υπέγραψαν στο στρατόπεδο του Σουλίου μία πράξη, με την οποία εξέλεξαν τον Παναγιώτη Γιατράκο στρατιωτικό αλλά και πολιτικό αρχηγό της επαρχίας τους «προβλέποντες τα αλλεπάλληλα συμβάντα και εναντία κινήματα των πολιτικών κατά της επαρχίας ημών¹⁰⁶». Στο έγγραφο καθορίζονταν οι υποχρεώσεις τόσο του ίδιου όσο και των εκλογέων του.

Η κατάσταση στην επαρχία Λακεδαίμονος ήταν δύσκολη καθώς υπήρχαν εσωτερικές διενέξεις, αδυναμία στη στρατολογία και προβλήματα από επιδρομές Μανιατών, αλλά και κάποιων Τουρκοβαρδουνιωτών, που μετά την άλωση της Τριπολιτσάς είχαν καταφύγει στη Μάνη και κάνοντας συνεργασία με τους Μανιάτες «ήρχισαν να καταπιέζωσι με πολλές καταχρήσεις την επαρχίαν και να εξαπλώνωσι την φρίκην εις τα γειτνιάζοντα χωρία¹⁰⁷». Ο Παναγιώτης Γιατράκος ενημέρωσε την Πελοποννησιακή Γερουσία σχετικά με το θέμα αυτό και δήλωσε ότι αν η κατάσταση δε βελτιωνόταν, θα χρειαζόταν και ο ίδιος να πάει στην επαρχία του για να δει τι μπορεί να γίνει, πράγμα που έγινε.

Πριν αναχωρήσει για την επαρχία του, υπογράφηκε στις 9 Σεπτεμβρίου στο στρατόπεδο Σουλίου ένα ένορκο υποσχετικό γράμμα. Σε αυτό 35 στρατιωτικοί και πολιτικοί της επαρχίας Λακεδαίμονος αποφάσισαν τη σύσταση αδελφικής εταιρίας που απέβλεπε μόνο στα συμφέροντα της πατρίδας και όριζαν «διά αρχηγόν αυτής της εταιρείας τον γνήσιόν μας πατέρα και στρατηγόν Παναγιώτην Γιατράκον με το όνομα του εταιράρχου¹⁰⁸», δείχνοντας έτσι τον σεβασμό και την εμπιστοσύνη τους στο πρόσωπο του Παναγιώτη Γιατράκου.

Ο Γεωργάκης Γιατράκος ανέβαλε την προσέλευσή του στο στρατόπεδο του Σουλίου με 100 άνδρες¹⁰⁹ και κινήθηκε εναντίον των Τουρκοβαρδουνιωτών που, με

¹⁰⁴ ΓΑΚ, *Αρχειό Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ7Α' - Έγγρ. 638

¹⁰⁵ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 145

¹⁰⁶ ΓΑΚ, *Αρχειό Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ5Β' - Έγγρ. 197

¹⁰⁷ ΓΑΚ, *Αρχειό Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ7Α' - Έγγρ. 607

¹⁰⁸ ΓΑΚ, *Αρχειό Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ5Β' - Έγγρ. 211

¹⁰⁹ ΓΑΚ, *Αρχειό Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ5Β' - Έγγρ. 59

αρχηγό τους τον σκληρό πολεμιστή Ρουμπή, κατέλαβαν τον Οκτώβριο το χωριό Πρίτζα. Τους πολιορκήσε εκεί, αλλά γρήγορα αντιμετώπισε πρόβλημα πολεμοφοδίων και τροφοδοσίας. Ζήτησε ενισχύσεις από την εφορεία Λακεδαίμονος και ενημέρωσε και τον αδελφό του Παναγιωτάκη, ζητώντας επίσης βοήθεια. Στην πολιορκία της Πρίτζας συμμετείχε και ο Μιχαλάκης Γιατράκος, έχοντας μαζί τους πολεμιστές από την Άρνα και την Κοτσαντίνα¹¹⁰. Διοικούσε άντρες που πολιορκούσαν τον πύργο της Πρίτζας και σκέφτηκε να ανοίξει ένα λαγούμι προκειμένου να τον ανατινάξει. Ζήτησε από τον αδελφό του Παναγιωτάκη να του στείλει λαγουμιτζήδες από τον Κοσμά, για να τον βοηθήσουν στην προσπάθεια αυτή¹¹¹. Τελικά, με τις ενέργειες των Γιατράκων και άλλων γενναίων συναγωνιστών τους, ο τόπος καθарίστηκε από τους Τουρκοβαρδουνιώτες και ο Ρουμπής σκοτώθηκε¹¹².

Όσο ο Παναγιώτης Γιατράκος έλειπε στην επαρχία του, στο στρατόπεδο του Σουλίου δημιουργήθηκε πρόβλημα καθώς, απουσία του στρατηγού, οι στρατιώτες άρχισαν να λιποτακτούν και υπήρχε ένδεια τροφίμων. Ο Κολοκοτρώνης του έστειλε επιστολή με την οποία του ζητούσε να γυρίσει για να ενισχύσει το στρατόπεδο, φέρνοντας μαζί του και τον αδελφό του καπετάν Γεωργάκη¹¹³. Το ίδιο του ζητούσε και η Πελοποννησιακή Γερουσία¹¹⁴. Ωστόσο, ο Παναγιώτης Γιατράκος ανέβαλλε την επιστροφή του από τη μία λόγω ασθενείας κι από την άλλη λόγω των συνεχιζόμενων προβλημάτων που αντιμετώπιζε η επαρχία του, καθώς εκτός των λεηλασιών από τους Μανιάτες είχαν να αντιμετωπίσουν και την αρπαγή και την κατασπατάληση των εθνικών προσόδων της περιοχής. Προκειμένου να αντιμετωπιστεί το τελευταίο πρόβλημα, στις 16 Οκτωβρίου, 46 πρόκριτοι και οπλαρχηγοί της επαρχίας, ανάμεσα στους οποίους ήταν και ο Π. Κρεββατάς υπέγραψαν ένα ένορκο υποσχετικό γράμμα, με το οποίο τον καθιστούσαν τέλειο πληρεξούσιό τους για να ορίσει μία εξαμελής επιτροπή η οποία θα έλεγχε τα εθνικά δικαιώματα και εισοδήματα από την αρχή της επανάστασης έως τότε¹¹⁵.

Ο προτελευταίος μήνας του 1822 σηματοδεύτηκε από ένα συγκλονιστικό γεγονός, τη δολοφονία του προεστού και ισχυρού πολιτικού της επαρχίας Λακεδαίμονος, Παναγιώτη Κρεββατά. Αν και δε βρέθηκαν ποτέ οι ηθικοί αυτουργοί

¹¹⁰ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ5Β' - Έγγρ. 223

¹¹¹ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ5Β' - Έγγρ. 225

¹¹² ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ6Α' - Έγγρ. 597

¹¹³ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ5Β' - Έγγρ. 222

¹¹⁴ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ5Β' - Έγγρ. 231 και 235

¹¹⁵ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ5Β' - Έγγρ. 230

της δολοφονίας, είναι σχεδόν σίγουρη η εμπλοκή της οικογένειας Γιατράκου σε αυτή. Στις 16 Νοεμβρίου, ενώ ο Κρεββατάς κατευθυνόταν στην Ερμιόνη, συνοδευόμενος από μόνο 8 άνδρες κι όχι από όλη τη σωματοφυλακή του, δέχτηκε επίθεση στη θέση «Κακή Σκάλα», κοντά στη γέφυρα του Ευρώτα από άγνωστους οπλοφόρους, που τον πυροβόλησαν και τον μαχαίρωσαν πριν φτάσει εκεί η φρουρά του.

Στις 29 Νοεμβρίου συνελήφθησαν στην Τριπολιτσά τέσσερις από τους δράστες. Ένας από αυτούς είπε ότι τη δολοφονία την οργάνωσε ο ανιψιός του Παναγιώτη Γιατράκου Γρηγόρης κι ένας κουλός Δημήτρης, ο οποίος είπε στους δολοφόνους που είχαν στρατολογήσει ότι η δολοφονία θα γινόταν με εντολή της Βουλής, της Γερουσίας και των αρμάτων. Ο ίδιος είπε επίσης, ότι όταν ο Δημ. Πλαπούτας στάλθηκε από την Πελοποννησιακή Γερουσία με 200 άντρες στον Μυστρά για να διαλευκάνει την υπόθεση, ο Γεωργάκης Γιατράκος τους συνέστησε να κρυφτούν.

Πολλοί πίστεψαν ότι η δολοφονία είχε οργανωθεί από τον Παναγιώτη Γιατράκο, διά μέσου του αδελφού του Γεωργάκη και είχε εκτελεστεί από κάποιους συγγενείς και στρατιώτες του¹¹⁶.

Ο γιατρός Πέτρος Γιατράκος, εγγονός του Παναγιώτη Γιατράκου, αρνείται τη συμμετοχή και την ευθύνη της οικογένειάς του στη δολοφονία Κρεββατά. Λέει μάλιστα ότι «ο Γεώργ. Γιατράκος, μεγαλύτερος αδελφός ο και λεγόμενος Στρατηγός, απηγχόνισε τους φονείς του Κρεββατά δημοσία εις το Παρόρι, προάστιον Μυσθρά. Τούτο είναι βεβαιωμένον. Διηγούνται δε ότι κατά την απαγχόνισίν των ηρώτησεν αυτούς ο ίδιος Γ. Γιατράκος Στρατηγός αν αυτός ή τις εκ των αδελφών του τούς ώθησε να φονεύσωσι τον Κρεββατάν. Να το είπωσι δημοσία διά να τους χαρίση την ζωήν. Ούτοι στεντορεία τη φωνή ωμολόγησαν όχι. Τούτο βεβαιοί και η ζώσα έτι ιστορία· ο κ. Πολυζώης Παχύγιαννης ηλικίας 100 ετών, ακμαιότατος μετά μνήμης απεράντου και ο οποίος ήτο κατά την άλωσιν της Τριπόλεως, πενθερός δε του κ. Ρουσοπούλου, βουλευτού Λακεδαίμονος¹¹⁷».

Οι αγωνιστές και οι ιστοριογράφοι του Αγώνα αναφέρονται στο γεγονός της δολοφονίας Κρεββατά, άλλοι στοχοποιώντας την οικογένεια Γιατράκου ή υπονοώντας την ευθύνη της για τη δολοφονία κι άλλοι θεωρώντας απίθανη τη συμμετοχή τους σε

¹¹⁶ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 155-157

¹¹⁷ Π. Γιατράκος, *ό. π.*, σ. 2

αυτή και ειδικά του Παναγιώτη Γιατράκου, ο οποίος εξάλλου την ημέρα της δολοφονίας ήταν άρρωστος στην Τριπολιτσά¹¹⁸. Ας δούμε κάποιες αναφορές:

Ο Κολοκοτρώνης σε επιστολή του προς τον Π. Γιατράκο λέει: «Ελυπήθην όμως με υπερβολήν διά τον θάνατον του μακαρίτου Κρεββατά και περισσότερον ελυπήθην, διότι εφημίσθη το όνομα του Γιατράκου, οσπιτίου σημαντικού των αρμάτων της πατρίδος μας. Εύχομαι ν' αποδειχθή και γένη φανερωτάτη η αθωότης του αυτού οσπιτίου, και να συλληφθούν οι μπερμπάντηδες εκείνοι φονείς και να επανορθωθούν αι αταξίαι¹¹⁹».

Ο Φωτάκος αναφέρεται στην οικογένεια Γιατράκου λέγοντας ότι «...η οικογένεια αυτή έκαμε το ανοσιούργημα να δολοφονήσουν τον μέγαν πολιτικόν Παναγ. Κρεββατάν, ως είρηται, οι Πελοποννήσιοι διά τούτο τους εσιχάθησαν¹²⁰».

Ο Βρεσθένης Θεοδώρητος δεν πιστεύει στην οποιαδήποτε ανάμειξη του Π. Γιατράκου στη δολοφονία Κρεββατά. Σε επιστολή του προς αυτόν τον Δεκέμβριο του 1822 αναφέρει: «Ηκουσα παρά τινών ανοήτων διαβολάς...» και «Πλην καταγίνου, φίλτατέ μου αδελφέ, με εκείνην την συνηθισμένην σου ειλικρίνειαν εις το να ενεργήσ τα προς την Πατρίδα ιερά χρέη σου, και ως αθώς μέλλης να κατισχύσης προς αναιδείς συκοφάντας, οι οποίοι ούτε Θεόν φοβούμενοι ούτε άνθρωπον εντρεπόμενοι τοιαύτα τρομακτικά εγκλήματα εις τοιαύτας αγαθάς και φιλογενείς τω όντι ψυχάς προσπαθούσι να προσάψωσι¹²¹».

Ο Ν. Σπηλιάδης αναφέρει στα Απομνημονεύματά του τα εξής: «Λέγεται δε ότι ο Ζαΐμης συνεννοήθη με τον Γ. Γιατράκον να φονευθή ο Κρεββατάς, διότι, αφ' ου εισέβαλεν ο Δράμαλης ωρκίσθη να συμπράττη με τον Κολοκοτρώνην κατά πάντα υπέρ της πατρίδος, και διά τούτο είχεν αμετάθετον απόφασιν να καταστήση τον Νικηταράν αρχηγόν των όπλων της επαρχίας¹²²».

Η πολιτική μερίδα που είχε την εξουσία όταν έγινε η δολοφονία Κρεββατά την καταδίκασε φραστικά, δεν προχώρησε όμως σε καταδίωξη των ενόχων ούτε καταλόγισε ευθύνες στους Γιατράκους. Η δολοφονία έγινε μέσα σε ένα κλίμα ανταγωνισμού και όξυνσης των διαφορών και των αντιθέσεων ανάμεσα στους

¹¹⁸ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ5Β' - Έγγρ. 263

¹¹⁹ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ5Β' - Έγγρ. 267

¹²⁰ Φ. Χρυσανθόπουλος, *Βίοι Πελοποννησίων Ανδρών*, Αθήνα 1888, σ. 82

¹²¹ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ5Β' - Έγγρ. 249

¹²² Ν. Σπηλιάδης, *ό. π.*, σ. 479

πολιτικούς και τους στρατιωτικούς, κάτι που είχε διαφανεί από τους πρώτους κιόλας μήνες του αγώνα¹²³.

3.3. Έτος 1823

Στις αρχές Ιανουαρίου, τα αδέρφια του στρατηγού, Γεωργάκης και Νικολάκης, πήραν προαγωγή με πρόταση του Εκτελεστικού¹²⁴ και έγκριση του Βουλευτικού¹²⁵, καθώς απονεμήθηκαν σε αυτούς οι βαθμοί του αντιστράτηγου και του χιλίαρχου αντίστοιχα, για τις πολεμικές και πολιτικές εκδουλεύσεις της οικογένειάς τους.

Από το ξεκίνημα κιόλας του 1823 είναι σαφής η ισχύς του Παναγιώτη Γιατράκου στην επαρχία Μυστρά. Όλοι οι τοπικοί παράγοντες, στρατιωτικοί και πολιτικοί, συνειδητοποίησαν ότι η επαρχία χρειαζόταν τάξη, διευθέτηση των τοπικών ζητημάτων και αναδιοργάνωση της στρατιωτικής της δύναμης. Αυτό αποδεικνύει το συμφωνητικό και ενορκούποσχετικό γράμμα που υπέγραψαν στις 19 Ιανουαρίου, το οποίο στην ουσία ήταν ο πρώτος τοπικός οργανισμός, για τη διοίκηση της περιοχής¹²⁶. Περιελάμβανε 23 άρθρα για τη ρύθμιση στρατιωτικών, διοικητικών, δικαστικών και οικονομικών θεμάτων. Στον Παναγιώτη Γιατράκο, «ως εις ένα κοινόν γνήσιόν μας πατέρα», εμπιστεύονταν τη διοίκηση των όπλων της επαρχίας. Η πολιτική διοίκηση θα ασκείτο από την τοπική πολιτική εξουσία και τους αιρετούς εκπροσώπους της.

Τον Μάρτιο του 1823 ο επίσκοπος Βρεσθένης Θεοδώρητος, ύστερα από πρόταση του Παναγιώτη Γιατράκου, εκλέχθηκε ως παραστάτης της επαρχίας στη Β' Εθνοσυνέλευση του Άστρους. Ο Παναγιώτης Γιατράκος καθυστέρησε αρκετά να πάει στη Συνέλευση, λόγω του ότι έπρεπε να αντιμετωπίσει κάποια τοπικά θέματα. Έστειλε τον αδελφό του, τον χιλίαρχο Νικολάκη Γιατράκο πρώτα στην Καλαμάτα, με 200 στρατιώτες, ώστε να κατευνάσει το κλίμα διχόνοιας που υπήρχε εκεί. Το Εκτελεστικό Σώμα επέτρεψε στον Π. Γιατράκο να παραμείνει στην επαρχία του μέχρι να επικρατήσει ευταξία, του ζήτησε όμως να στείλει άμεσα τον αδελφό του με 300 στρατιώτες για τη φρουρά της Εθνοσυνέλευσης και τους πληρεξουσίου¹²⁷.

¹²³ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 161, 164

¹²⁴ Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας μέχρι της εγκαταστάσεως της βασιλείας, *Α' Βουλευτική Περίοδος (1822-1823)*, Αθήνα 1857, τ. 1, σ. 306, στο εξής βλ. ΑΕΠ

¹²⁵ ΑΕΠ, τ. 1, σ. 133

¹²⁶ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 165

¹²⁷ ΓΑΚ, *Αρχειό Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ5Β' - Έγγρ. 258

Όταν ρυθμίστηκαν τα ζητήματα της επαρχίας του, μετέβη και ο ίδιος στη Συνέλευση, στην οποία ορίστηκε φρούραρχος¹²⁸. Τα αδέρφια του, ο αντιστράτηγος Γ. Γιατράκος και ο χιλίαρχος Ν. Γιατράκος ήταν διοικητές της φρουράς, με καθήκον να φρουρούν τη θύρα της αίθουσας συνεδριάσεων και να μην επιτρέπουν την είσοδο σε ενόπλους¹²⁹.

Στη συνέλευση ήταν εμφανής η υπεροχή των πολιτικών, που είχαν πάρει με το μέρος τους και σημαντικούς στρατιωτικούς, όπως ο Παπαφλέσσας, οι Πετιμεζαίοι, οι Γιατράκοι και ο Αναγνωσταράς. Ο στρατηγός Παναγιώτης Γιατράκος και ο αντιστράτηγος Γεωργάκης Γιατράκος ήταν ανάμεσα στους πολιτικούς και στρατιωτικούς που υπέγραψαν το «Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος»¹³⁰. Αφού εκλέχτηκαν τα μέλη του Εκτελεστικού, της Βουλής και του προεδρείου της ορίστηκε η Τριπολιτσά ως προσωρινή έδρα τους. Γι' αυτό έστειλαν εκεί τον στρατηγό Β. Πετιμεζά και τον χιλίαρχο Νικολάκη Γιατράκο για να αναλάβουν τη στρατιωτική διοίκηση της πόλης¹³¹.

Η νέα κυβέρνηση ανέθεσε στις 3 Μαΐου στον Παναγιώτη Γιατράκο την αρχηγία στην πολιορκία της Πάτρας, υπό τη διεύθυνση του προέδρου του Εκτελεστικού Ανδρέα Ζαΐμη. Θα είχε υπό την οδηγία του 5.400 άνδρες και πολλούς επιφανείς και έμπειρους οπλαρχηγούς¹³². Όμως ο Γιατράκος δεν προχώρησε αμέσως στη συγκρότηση του στρατοπέδου, γιατί για μία ακόμα φορά είχε να ρυθμίσει τοπικά ζητήματα. Τελικά, στα μέσα Ιουνίου, 800 στρατιώτες από την επαρχία Μυστρά, αντί για 1.500 που της αναλογούσαν, ξεκίνησαν για την Πάτρα, με πρώτο σταθμό την Τριπολιτσά. Εκεί, την εντυπωσιακή είσοδο του στρατεύματος σκίασε στη συνέχεια μία αιματηρή συμπλοκή που δημιουργήθηκε μεταξύ Μυστριωτών και Αρκαδινών στρατιωτών, λόγω του ότι οι πρώτοι ήθελαν να χρησιμοποιήσουν μαχμουτιέδες (κίβδηλα νομίσματα) σε αγορές από τους δεύτερους¹³³.

Όταν τα πράγματα ηρέμησαν στην Τριπολιτσά, μετά από παρεμβάσεις του Βουλευτικού και μεσολάβηση του Κολοκοτρώνη, που ήταν φίλος με τους Αρκαδινούς, διορίστηκε νέος φρούραρχος στην πόλη και ο Νικόλαος Γιατράκος πήρε εντολή να

¹²⁸ Ν. Σπηλιάδης, *ό. π.*, σ. 499

¹²⁹ ΑΕΠ, *Εθνικές Συνελεύσεις*, Αθήνα 1971, τ. 3, σ. 71

¹³⁰ ΑΕΠ, τ. 3, σ. 102

¹³¹ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 172

¹³² ΑΕΠ, *Λυτά έγγραφα Α' και Β' Βουλευτικής περιόδου (1822-1824)*, Αθήνα 1977, τ. 10, σ. 53-55

¹³³ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 174-175

πάει με τους στρατιώτες του στο στρατόπεδο της Πάτρας, όπου αρχηγός ήταν ο αδελφός του Παναγιώτης¹³⁴.

Στην Πάτρα, ο Ανδρέας Ζαΐμης, που είχε τη γενική επιστασία της πολιορκίας, ανέθεσε στον αρχηγό του στρατοπέδου Παναγιώτη Γιατράκο και τον αδελφό του Γεωργάκη τη συγκέντρωση των προσόδων της Γαστούνης, ώστε να χρησιμοποιηθούν στο στρατόπεδο της Πάτρας και στον ανεφοδιασμό της Στερεάς Ελλάδας. Η κατάσταση όμως που βρήκε ο Γιατράκος στη Γαστούνη και στον Πύργο ήταν τραγική, καθώς όπως έγραψε ο ίδιος σε επιστολή του προς το Βουλευτικό Σώμα: «Αλλά το όργανον της ιδιοτελείας και αισχροκερδείας οπού βασιλεύει εις τινών ψυχάς δύσκολά τινα επέφερνεν εις το μέσον και μεγάλα» και πιο κάτω «Εύρον ένα κακόν ανίατον, το οποίον βεβαίως ηύξανε και ερεθίζετο απ' άλλα εξωτερικά δάκτυλα. Άπας ο λαός μάλλον ηγανακτισμένος και εν ενί λόγω καταβοών κατά μερικών ατόμων. Επάσχισα κατά το ενόν, εσυμβούλευσα: μα δεν εστάθη τρόπος να τους ενώσω¹³⁵». Ο Γιατράκος αναφέρει ότι αρρώστησε από όλη αυτή την κατάσταση και έφθασε σχεδόν στον θάνατο, ενώ αποδίδει ευθύνες για την άσχημη κατάσταση στην επαρχία Γαστούνης, στον Γεώργιο Σισίνη, μιλώντας για «εγωικήν ιδιοτέλειαν¹³⁶» και ιδιοποίηση των εθνικών προσόδων της επαρχίας Γαστούνης.

Λόγω των προβλημάτων που δημιουργήθηκαν στην Ηλεία και της δυσκολίας ανεφοδιασμού του στρατοπέδου της Πάτρας που συνοδεύτηκε κι από λιποταξίες στρατιωτών, η πολιορκία της Πάτρας διαλύθηκε και ο Παναγιώτης Γιατράκος επέστρεψε απογοητευμένος στην επαρχία του από όπου έστειλε επιστολή προς το Βουλευτικό, υπογεγραμμένη από τον ίδιο και 28 αντιπροσώπους της επαρχίας του, στις 24 Σεπτεμβρίου, εκφράζοντας την πικρία και την ανησυχία του για την πορεία της επανάστασης και ζητώντας να εφαρμοστούν οι αποφάσεις της Β' Εθνοσυνέλευσης. Σε αυτήν οι υπογράφωντες κάνουν μία αναφορά και στην επιθυμία τους ή την αναγκαιότητα του πολιτικού συστήματος της μοναρχίας για τους Έλληνες καθώς όπως σημειώνουν «το δημοκρατικόν σύστημα, εξ αιτίας της ιδιοτελείας μας και της ασυμφωνίας και της εκ τούτων προερχομένης μη υπακοής του λαού, δεν είναι διά το έθνος μας και κρίνει αρεστόν και συμφέρον το μοναρχικόν· και δι' αυτών κοινοποιεί την γνώμην της προς την ημετέραν Διοίκησιν, ήτις σκεψαμένη καλώς το πράγμα, εκ συμφώνου πολιτικών τε και πολεμικών, να ζητήση αρχήν τινά αλλαχόθεν. Αν δε

¹³⁴ ΑΕΠ, τ. 10, σ. 181-182

¹³⁵ ΑΕΠ, *Λυτά έγγραφα Α' και Β' Βουλευτικής περιόδου (1822-1824)*, Αθήνα 1979, τ. 12, σ. 158-159

¹³⁶ ΑΕΠ, τ. 12, σ. 159

επιμένουσα αποσιωπήση την γνώμην της ταύτην, βιασμένη πλέον η επαρχία αύτη από τον κίνδυνον του εχθρού θέλει πασχίσει να κάμη και αυτή το μέρος της, όσον δυνηθή, και πρώτη να αναλάβη την σημαίαν της μοναρχίας¹³⁷».

3.4. Έτος 1824

Οι διαμάχες πολιτικών και στρατιωτικών που υπέβασκαν από την αρχή της Επανάστασης γίνονταν ολοένα και πιο έντονες. Η κρίση αυτή εξελίχθηκε σε εμφύλιο πόλεμο με αποτέλεσμα, από το τέλος του 1823 ως και την απόβαση του Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο το 1825, οι Έλληνες να είναι διαιρεμένοι και αναλωμένοι στην εμφύλια αιματοχυσία.

Ο πρώτος εμφύλιος πόλεμος βρίσκει τους αδελφούς Γιατράκους στο πλευρό των «Κυβερνητικών». Ωστόσο ο Παναγιώτης και ο Λιάκος Γιατράκος δεν έλαβαν μέρος στις αιματηρές συγκρούσεις που ακολούθησαν, σε αντίθεση με τον Γεωργάκη και τον Νικολάκη Γιατράκο. Στις 5 Ιανουαρίου, το Βουλευτικό που βρισκόταν στο Κρανίδι κατήργησε το Εκτελεστικό Σώμα ώστε να συγκροτηθεί νέο. Μερικά μέλη του Εκτελεστικού που καταργήθηκε όπως ο Μαυρομιχάλης, ο Μεταξάς και ο Χαραλάμπης πήγαν στην Τριπολιτσά κι εκεί συγκρότησαν δικό τους Βουλευτικό. Έτσι η διοίκηση του κράτους είχε χωριστεί στα δύο καθώς υπήρχαν δύο διαφορετικές διοικήσεις που αντιμάχονταν μεταξύ τους¹³⁸.

Όταν τον Μάρτιο του 1824 ο φρούραρχος του Ναυπλίου Πάνος Κολοκοτρώνης δεν υπάκουσε σε εντολές του αρχηγού της κυβέρνησης Γ. Κουντουριώτη, ο Γεωργάκης Γιατράκος και ο Θ. Ζαχαρόπουλος, με 1.000 ενόπλους επιτέθηκαν εναντίον των «αντικυβερνητικών» κολοκοτρωνικών στους Μύλους και κατάφεραν να τους νικήσουν. Ο Κολοκοτρώνης περίμενε επίθεση στην Τριπολιτσά και δεν πίστευε ότι Πελοποννήσιοι οπλαρχηγοί, όπως ο Γιατράκος, ο Κεφάλας, ο Πετιμεζάς κι ο Ζαχαρόπουλος βρίσκονταν τώρα στο αντίπαλο στρατόπεδο και κινούνταν εναντίον του.

Λίγο πριν τη σύγκρουση των δύο πλευρών ο Κολοκοτρώνης συνάντησε τον Γεωργάκη Γιατράκο και προσπάθησε να κάνει συμβιβασμό. Ζήτησε να ενωθούν αυτοί που βρίσκονταν στο Κρανίδι με τα μέλη του Εκτελεστικού που βρίσκονταν στην Τριπολιτσά και να έχουν έδρα τους το Ναύπλιο, όμως οι όροι του δεν έγιναν αποδεκτοί.

¹³⁷ ΑΕΠ, τ. 12, σ. 175-177

¹³⁸ Α. Φωτόπουλος, ό. π., σ. 191-192

Ο Α. Λόντος και ο Γ. Γιατράκος, που ήταν αρχηγοί των κυβερνητικών στρατευμάτων, πήραν την πρωτοβουλία και άφησαν τους πολιορκουμένους «αντικυβερνητικούς» να αποχωρήσουν από την Τριπολιτσά, παρόλο που η κυβέρνηση του Κρανιδίου δεν είχε δώσει την έγκρισή της για κάτι τέτοιο. Στις 3 Απριλίου έγραψαν σε αυτήν: «εδώκαμεν δίοδον εις τους εν Τριπολιτσά, και έφυγον χωρίς καμμίαν συμφωνίαν αλλά να διαλυθώσιν απερχόμενοι εις τας οικίας των»¹³⁹».

Το Εκτελεστικό επέπληξε αρχικά τον Γιατράκο, τον Λόντο και τον Κεφάλα για την παραπάνω πρωτοβουλία τους. Στη συνέχεια όμως έστειλε τον Γεώργιο Γιατράκο στο Έλος με 200 άντρες, να ενωθεί με τον Ζαχαρόπουλο, τον Κεφάλα και τον αδελφό του τον Νικολάκη Γιατράκο, και όλοι μαζί να αντιμετωπίσουν τους Μανιάτες του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη που απειλούσαν την επαρχία Μυστρά και όλη τη Λακωνία με λεηλασίες¹⁴⁰.

Ο Παναγιώτης Γιατράκος φαίνεται ότι ήταν πολύ στενοχωρημένος και απογοητευμένος από την άσχημη τροπή που είχε πάρει ο ξεσηκωμός του έθνους και την εμφύλια διαμάχη που είχε ξεσπάσει, όπως αποδεικνύουν η σιωπή του και η απουσία του από τις συνελεύσεις της επαρχίας του το διάστημα αυτό¹⁴¹. Αλλά και ο Γεωργάκης Γιατράκος, παρόλο που έκανε καθημερινά προσπάθειες για να κρατήσει τους Μανιάτες μακριά από τα Βαρδουνοχώρια, έδειχνε τάσεις συμβιβασμού προκειμένου να βρεθεί λύση στην έκρυθμη κατάσταση που επικρατούσε στην περιοχή¹⁴².

Στα μέσα Ιουνίου απονεμήθηκαν από τη Βουλή αριστεία σε διάφορους αγωνιστές που είχαν συμβάλει στη «στερέωση των νόμων». Ανάμεσα σε αυτούς ήταν ο στρατηγός Π. Γιατράκος, ο στρατηγός Γ. Γιατράκος και ο αντιστράτηγος Ν. Γιατράκος¹⁴³. Τον επόμενο μήνα, με μία κίνηση που παρέπεμπε σε πρόσκαιρη ανακωχή, το Εκτελεστικό έδωσε αμνηστία στους αντικυβερνητικούς, αλλά ταυτόχρονα τους απέκλειε τόσο από τα δημόσια αξιώματα όσο και από την εξουσία¹⁴⁴.

Για την αντιμετώπιση του κινδύνου που ελλόχευε από τον Μεχμέτ Αλή της Αιγύπτου, η Κυβέρνηση με διάταγμά της αποφάσισε τη συγκρότηση τριών στρατοπέδων στην Πελοπόννησο, στην Ήλιδα, στην Αχαΐα και στη Μεσσηνία. Το τρίτο στρατόπεδο θα είχε τη μεγαλύτερη δύναμη στρατιωτών (4.500 άντρες) και τη

¹³⁹ Ν. Σπηλιάδης, *Απομνημονεύματα*, Αθήνα 1852, τ. 2, σ. 21

¹⁴⁰ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 194-195

¹⁴¹ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ6Α' - Έγγρ. 392 και 393

¹⁴² Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 195

¹⁴³ ΑΕΠ, *Β' Βουλευτική Περίοδος (1823-1824)*, Αθήνα 1972, τ. 6, σ. 154

¹⁴⁴ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 196

διοίκησή του την ανέθεσε στον στρατηγό Παναγιώτη Γιατράκο. Για τον σκοπό αυτό, ο στρατηγός πήγε στις 10 Αυγούστου στο Νησί της Καλαμάτας, ενώ παράλληλα ο αδελφός του Γεωργάκης άρχισε μαζί με άλλους οπλαρχηγούς την πολιορκία του κάστρου της Κορώνης¹⁴⁵. Ο άλλος αδελφός τους, ο Νικολάκης βρισκόταν με 200 άντρες στην Ύδρα, κατόπιν διαταγής της Διοίκησης¹⁴⁶.

Ο Παναγιώτης Γιατράκος προσπάθησε αμέσως να οργανώσει το στρατόπεδο του Μεσσηνιακού κόλπου. Το Εκτελεστικό έγγραφε στις 18 Αυγούστου στον Παναγιώτη Γιατράκο: «Η Διοίκηση...επήνεσε μεγάλως την πατριωτικήν προθυμίαν και τον ζήλον οπού εδείξατε εις το να ευρεθήτε εγκαίρως όπου διωρίσθητε...και ελπίζει εις τον πατριωτισμόν σας και εις την στρατιωτικήν σας εμπειρίαν να ιδή εντός ολίγου αυτό το στρατόπεδον καθώς επιθυμεί¹⁴⁷». Ωστόσο υπήρχαν οικονομικά προβλήματα και δυσκολίες στην τροφοδοσία, παρόλο που η Διοίκηση είχε στείλει δύο φορές χρήματα στον φροντιστή για την κάλυψη των αναγκών¹⁴⁸. Ο Γεώργιος Γιατράκος στις 25 Σεπτεμβρίου έφυγε για τον Μυστρά, ενώ το στρατόπεδο αντιμετώπιζε ήδη προβλήματα¹⁴⁹.

Τον Οκτώβριο έγινε μία αναζωπύρωση του εμφυλίου πολέμου. Οι κυβερνητικές δυνάμεις δυσκολεύονταν να επιβληθούν στην Πελοπόννησο κι έτσι η κυβέρνηση αποφάσισε να χρησιμοποιήσει ρουμελιώτες οπλαρχηγούς για να υπερνικήσει τους αντιφρονούντες. Οι παλαιοί σύμμαχοι έγιναν τώρα εχθροί και οι παλαιοί εχθροί σύμμαχοι. Όταν τα ρουμελιώτικα στρατεύματα, συνεργαζόμενα με την κυβέρνηση Κουντουριώτη, εισέβαλαν στην Πελοπόννησο έγιναν απερίγραπτες καταστροφές και λεηλασίες και χύθηκε αδελφικό αίμα στον βωμό της εξουσίας και των συμφερόντων.

Όταν οι αδελφοί Δεληγιάννη κινδύνευαν, απειλούμενοι από τα στρατεύματα που έστειλε εναντίον τους ο Κωλέττης, κατέφυγαν από την Αρκαδία στην επαρχία Μυστρά, όπου τελικά βρήκαν καταφύγιο και συμπαράσταση στους αδελφούς Γιατράκους για πάνω από έναν μήνα ως την παράδοσή τους στο Ναύπλιο τον Ιανουάριο του 1825. Αλλά κι εκεί, η στάση του Γεωργάκη Γιατράκου, ο οποίος εξαγριώθηκε με τον Παπαφλέσσα, όταν αυτός προσπάθησε να αποπλίσσει τους Δεληγιανναίους¹⁵⁰,

¹⁴⁵ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ6Α' - Έγγρ. 406 και 407

¹⁴⁶ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ6Α' - Έγγρ. 404

¹⁴⁷ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ6Α' - Έγγρ. 409

¹⁴⁸ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ6Α' - Έγγρ. 413

¹⁴⁹ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ6Α' - Έγγρ. 420

¹⁵⁰ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 198-203

δείχνει άνθρωπο γενναίο και δίκαιο, που έχει λόγο και τιμή. Η συνολική στάση των Γιατράκων απέναντι στην οικογένεια Δεληγιάννη αποδεικνύει την επιθυμία τους για ειρήνη και τη συνειδητοποίηση ότι ο εμφύλιος μόνο δεινά είχε φέρει στους Έλληνες.

Εντωμεταξύ ο Κολοκοτρώνης, μετά τον θάνατο του γιου του Πάνου τον Νοέμβριο και παραμερίζοντας τις όποιες διαφορές είχαν κατά καιρούς, έστειλε τον Δεκέμβριο επιστολή στους αδελφούς Γιατράκους, στην οποία τους ζητούσε να συνεργαστούν για να σωθεί η πατρίδα, γράφοντας: «Καθ' ότι, αν έκαστος δεν συντρέξωμεν, αδελφοί, εις τα προς σωτηρίαν της πατρίδος μας Πελοποννήσου, χάνεται μίαν φοράν διά πάντα, και εις ημάς θέλει είναι το όνειδος αιώνιον παρά πάσαις ταις φυλαίς των εθνών του Κόσμου... Η Πελοπόννησος, ήτις δεν εκινδύνευσε από τοσούτον σμήνος Τουρκών, κινδυνεύει και χάνεται ήδη από τα φλογερά πάθη και τους οίστρους τινών αντιπολιτευομένων¹⁵¹».

3.5. Έτος 1825

Τον Ιανουάριο του 1825 η εμφύλια διαμάχη υποχωρεί, καθώς προ των πυλών εμφανίζεται απειλητικός ένας νέος εχθρός, ο Ιμπραήμ πασάς της Αιγύπτου. Ο Παναγιώτης Γιατράκος, ως αρχηγός του Μεσσηνιακού στρατοπέδου, κατέβαλε μεγάλες προσπάθειες για να προετοιμάσει την αντίσταση των Ελλήνων, ενώ ταυτόχρονα συνεχιζόταν η πολιορκία του φρουρίου της Κορώνης, με τους πολιορκούμενους Τούρκους να αντιστέκονται σθεναρά. Ο ίδιος είχε την ευθύνη στην ανατολική παραλιακή ζώνη της Μεσσηνιακής χερσονήσου¹⁵².

Σε επιστολή του Π. Γιατράκου προς τον Μούρτζινο, στις 11 Φεβρουαρίου 1825 αναφέρεται ότι οι κάτοικοι της περιοχής ήταν πολύ αναστατωμένοι βλέποντας ότι ο εχθρικός στόλος πλησίαζε και προσπαθούσαν να εξασφαλίσουν τις οικογένειες και τα υπάρχοντά τους. Ο στρατηγός είχε διατάξει να κατασκευαστούν δύο ταμπούρια με μόνιμη φρουρά σε μέρη όπου μπορούσε ο εχθρός να αποβιβαστεί, στρατολόγησε και κατοίκους της περιοχής και κάλεσε στο στρατιωτικό του σώμα και τους αδελφούς του Νικολάκη και Ηλία και τον ανιψιό του Ανδρέα. Δε φόβιζαν τον Γιατράκο οι εχθροί, αλλά οι ελλείψεις του στρατοπέδου και οι φρούδες υποσχέσεις της κυβέρνησης για ενισχύσεις¹⁵³.

Ο Κουντουριώτης σκεφτόταν την οργάνωση εκστρατείας με στρατό και στόλο εναντίον της Πάτρας, αντί να έχει σε ετοιμότητα τον ελληνικό στόλο, ώστε να

¹⁵¹ ΓΑΚ, *Αρχειο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ6Α' - Έγγρ. 450

¹⁵² Κ. Κοτσώνης, *ο Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο*, Αθήνα 1999, σ. 22

¹⁵³ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 206-207

εμποδίσει την απόβαση του Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο και αντί να ενισχύει και να εφοδιάζει τα κάστρα της Μεσσηνίας. Μόλις στα τέλη Φεβρουαρίου η Κυβέρνηση έστειλε προς τα μεσσηνιακά κάστρα τον υπουργό του Πολέμου Αναγνωσταρά για να οργανώσει τις θέσεις των στρατευμάτων κι ήταν οι Μεσσήνιοι και οι Μανιάτες μόνοι τους αυτοί που συγκρούστηκαν αρχικά με τον Ιμπραήμ¹⁵⁴.

Στις 11 και 12 Φεβρουαρίου οι Αιγύπτιοι αποβιβάστηκαν στο λιμάνι της Μεθώνης και έκαναν στρατόπεδο στον κάμπο της πόλης. Ο Παναγιώτης και ο Νικολάκης Γιατράκος, μην περιμένοντας πια συμπαράσταση και βοήθεια από τη Διοίκηση, έκαναν ένα στρατηγικό σχέδιο για την αναχαίτιση του Ιμπραήμ, όμως παρά τη φιλότιμη προσπάθειά τους και την κατάληψη επίκαιρων θέσεων στην περιοχή, δεν μπόρεσαν να σταματήσουν την προέλαση του εχθρού. Η κατάσταση των Ελλήνων ήταν απελπιστική και οι δυνάμεις άνισες.

Σε διάφορες περιοχές των μεσσηνιακών κάστρων διαδραματίστηκαν πολλές συγκρούσεις και μάχες μεταξύ Ελλήνων και Αιγυπτίων. Ο Ιμπραήμ, αφού κατάφερε να δημιουργήσει και να επεκτείνει το προγεφύρωμά του στη Μεσσηνία, έβαλε στόχο του το Νεόκαστρο. Στο χωριό Σχινόλακκα, μιάμιση ώρα από το Νεόκαστρο, έγινε μια σημαντική σύγκρουση, την οποία ο Γεωργάκης Γιατράκος περιέγραψε σε έκθεσή του προς το Εκτελεστικό. Οι Αιγύπτιοι είχαν μεγάλες απώλειες στη μάχη αυτή, γεγονός που έκανε τον Ιμπραήμ να αναβάλει για περίπου 20 ημέρες τις επιχειρήσεις που σχεδίαζε¹⁵⁵.

Ύστερα από τη ματαίωση της εκστρατείας στην Πάτρα τα ελληνικά στρατεύματα, αποτελούμενα κυρίως από Ρουμελιώτες και λιγότερο από Πελοποννησίους - λόγω του ότι πολλοί στρατιωτικοί και πολιτικοί αρχηγοί της Πελοποννήσου ήταν φυλακισμένοι- στρατοπέδευαν στις Χώρες κι από την 1^η Απριλίου άρχισαν να στέλνουν ενισχύσεις στο Νεόκαστρο.

Ωστόσο, στις 7 Απριλίου ο Ιμπραήμ επιτέθηκε στο στρατόπεδο που βρισκόταν στο Κρεμμύδι, με αποτέλεσμα τα ελληνικά στρατεύματα που βρίσκονταν εκεί να διασκορπιστούν. Πολλοί Ρουμελιώτες έφυγαν για την πατρίδα τους, ο Κ. Σκούρτης με τον Γ. Γιατράκο πήγαν στο Νησί και μετά στον Μυστρά¹⁵⁶. Οι απώλειες στη μάχη αυτή για τους Έλληνες ήταν μεγάλες, καθώς κυκλώθηκαν από τους Αιγυπτίους κι άφησαν

¹⁵⁴ *ΙΕΕ*, τ. 12 (1975), σ. 373-405

¹⁵⁵ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 211-215

¹⁵⁶ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 215-216. Αρχαία Λάζαρου και Γεωργίου Κουντουριώτη 1821-1832, Αθήνα 1926, τ. 4, σ. 414-415

στο πεδίο της μάχης περίπου 600 νεκρούς. Οι μάχες που έγιναν μετά την απόβαση του Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο κατέδειξαν την αναγκαιότητα αναδιοργάνωσης του ελληνικού στρατού, με τη δημιουργία τακτικού στρατού εκπαιδευμένου κατά τα ευρωπαϊκά πρότυπα¹⁵⁷.

Ο Παναγιώτης Γιατράκος στις αρχές Απριλίου μπήκε στο Νεόκαστρο με 250 Μυστριώτες και μαζί με τον Γεώργιο Μαυρομιχάλη, για να υποστηρίξει και να ενδυναμώσει τη φρουρά του κάστρου. Οι δύο αρχηγοί είχαν αγανακτήσει με τη στάση του Κουντουριώτη και των στρατευμάτων που «από απόσταση» παρακολουθούσαν τον αγώνα τους να κρατήσουν το Νεόκαστρο. Ο Κουντουριώτης, παρά τις εκκλήσεις των Μυστριωτών, των Καρυτινών και των Μανιατών επέμενε να κρατά φυλακισμένους τον Κολοκοτρώνη και τους άλλους «αντάρτες», αντί να τους απελευθερώσει ώστε να βοηθήσουν στον αγώνα ενάντια στη στρατιά του Ιμπραήμ¹⁵⁸.

Το συντονισμένο σχέδιο του Ιμπραήμ να καταλάβει τη Σφακτηρία, το Παλαιόκαστρο και το Νεόκαστρο ώστε να δημιουργήσει μια μεγάλη βάση και προγεφύρωμα για την εξόρμησή του προς το κέντρο της Πελοποννήσου προχωρούσε με γοργούς ρυθμούς. Λίγο μετά την κατάληψη της Σφακτηρίας, η φρουρά του Παλαιοκάστρου αναγκάστηκε να παραδοθεί στις 30 Απριλίου και μερικές ημέρες αργότερα, στις 6 Μαΐου, συνήφθη συμφωνία για εκκένωση του φρουρίου του Νεοκάστρου, αφού τόσο ο συνεχής βομβαρδισμός από το πυροβολικό, όσο και η ασφυκτική πολιορκία από περίπου 10.000 Αιγυπτίους εξάντλησαν τη φρουρά. Οι Έλληνες πολιορκούμενοι οδηγήθηκαν στις 11 Μαΐου με πλοία στην Καλαμάτα, εκτός όμως του Παναγιώτη Γιατράκου και του Γεωργίου Μαυρομιχάλη. Αυτούς, τους κράτησε ο Ιμπραήμ αιχμαλώτους, για να τους ανταλλάξει με τους Τούρκους Σελίμ πασά και Αλή πασά, που είχαν αιχμαλωτισθεί το 1822 στο Ναύπλιο¹⁵⁹.

Στους μήνες που ακολούθησαν μετά την αιχμαλωσία του Π. Γιατράκου και του Γ. Μαυρομιχάλη στάλθηκαν πολλές επιστολές στη Διοίκηση από τους συγγενείς τους και τους κατοίκους της επαρχίας Μυστρά και της Μάνης, στις οποίες ζητούσαν να επισπευθεί η ανταλλαγή τους και να ελευθερωθούν¹⁶⁰. Τον Ιούλιο, για τον ίδιο λόγο, ο Γεώργιος Γιατράκος, γιος του Παναγιώτη Γιατράκου, έστειλε μία πολύ συγκινητική παρακλητική αναφορά προς τη Διοίκηση. Παρ' όλα αυτά οι δύο επιφανείς άντρες

¹⁵⁷ *ΙΕΕ*, τ. 12 (1975), σ. 373-405

¹⁵⁸ *ΙΕΕ*, τ. 12 (1975), σ. 373-405

¹⁵⁹ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 220

¹⁶⁰ ΑΕΠ, *Γ' Βουλευτική Περίοδος (1824-1826)*, Αθήνα 1973, τ. 7, σ. 250, 259, 279

ελευθερώθηκαν μόλις στα τέλη του Σεπτεμβρίου¹⁶¹. Ο Πέτρος Γ. Γιατράκος αναφέρει ότι, κατά την παραμονή του στο Νεόκαστρο, ο παππούς του προσβλήθηκε από πανώλη, ασθένεια την οποία θεράπευσε μόνος του «διά πεπυρακτωμένων σιδήρων, ων την χρήσιν εξετέλει μόνος»¹⁶².

Όσο ο Παναγιώτης Γιατράκος βρισκόταν αιχμάλωτος του Ιμπραήμ, οι υπόλοιποι αδελφοί Γιατράκοι συνέχισαν να συμμετέχουν σε συμπλοκές με τον εχθρό, που προέλαυνε στην Πελοπόννησο. Ο Γεωργάκης και ο Μιχαλάκης Γιατράκος προσπάθησαν να εμποδίσουν τους Αιγυπτίους να μπουν στην Καλαμάτα, αλλά παρά την προσπάθεια τη δική τους και του Πετρόμπεη, οι μη συντονισμένες προσπάθειες των οπλαρχηγών, η ασυνεννοησία, η λιποταξία και η δειλία κάποιων στρατιωτών να αντιμετωπίσουν τον εχθρό οδήγησαν στην κατάληψή της στις 28 Μαΐου. Σε έγγραφο που έστειλε ο Γεωργάκης Γιατράκος προς το Εκτελεστικό Σώμα δύο ημέρες αργότερα αναφέρει με πολλή απογοήτευση: «Μ' άκραν λύπην της ψυχής μου, σπεύδω να σας ιδεάσω τα έως ώρας εις τα εδώ διατρέξαντα: Εγώ πολλάκις ωμίλησα και έδωκα την γνώμην μου, του να γενή αυστηρότης εις τας επαρχίας, ... και να γενή εν σώμα από 15 έως 20 χιλιάδας, διά να απαντηθή η ορμή του εχθρού, και όμως δεν εισακούσθην, από το πρώτον έως τώρα. Πάντα προκηρύξεις, με αναλογίαν διά να συναχθούν αι επαρχίαι και έως σήμερον δεν έγινε τίποτε και ούτε θέλει γένει. Όσον να μαζευθή η μια επαρχία, φεύγει η άλλη ...¹⁶³».

Σημαντική ήταν η παρουσία του Γεωργάκη Γιατράκου και στη μάχη της Πολιανής- Δραμπάλας. Με 800 Μυστριώτες είχε πιάσει θέση στο χωριό Δυρράχι, για να φυλάει τον δρόμο προς τον Μυστρά. Όταν ο Γενναίος Κολοκοτρώνης κινδύνευσε από τους εχθρούς, εκείνος έτρεξε με τους άνδρες του για να τον βοηθήσει, όμως οι Αιγύπτιοι όρμησαν εναντίον τους με τις ξιφολόγχες τους, τους κινήγησαν και τους έριξαν από τους βράχους. Στη μάχη αυτή τραυματίστηκε ο Γεωργάκης, αν και υπάρχουν διαφορετικές πληροφορίες για τον τρόπο του τραυματισμού του. Έτσι, ο Φωτάκος αναφέρει ότι ο τραυματισμός έγινε από ένα ξερό ξύλο θάμνου που του τρύπησε την κάτω σιαγόνα κι αμφισβητεί τα λεγόμενα του τραυματισθέντος ότι χτυπήθηκε από βόλι¹⁶⁴. Ο Νικόλαος Γιατράκος σε επιστολή που απηύθυνε προς τον

¹⁶¹ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 220-224

¹⁶² Π. Γιατράκος, *ό. π.*, φ. 11^α

¹⁶³ Μ. Φερέτος, «Η άλωση της Καλαμάτας από τους Άραβες στις 28 Μαΐου 1825», στο: *Πελοποννησιακή Πρωτοχρονιά*, τ. 3 (1959), σ. 232-233

¹⁶⁴ Φ. Χρυσανθόπουλος (Φωτάκος), *Απομνημονεύματα περί της Ελληνικής Επανάστασεως*, Αθήνα 1858, τ. 2, σ. 103-104.

Κολοκοτρώνη στις 20 Ιουνίου εκθέτει τη συμβολή της οικογένειάς του στην άμυνα κατά του Ιμπραήμ και αναφέρεται στον τραυματισμό του αδελφού του λέγοντας: «ο στρατηγός Γεωργάκης, θέλοντας να κάμη το χρέος του καθώς και το έκαμεν, να πάη μιντάτι του υιού σας Γενναίου επολέμησε όσο ημπορούσε, έπειτα ελαβώθη πληγήν θανατηφόρον· Ως τα προχθές τον είχομεν αποφασισμένον· το έχει εις τις κατίνες από πάνω εις το μάγουλο, κ' έγινε κομμάτια το κόκκαλο, κ' έγινε ψίχαλα το βόλι εις τα δόντια και εις την κατίνα κ' εβγήκε από δύο μέρη, και 'μείναν και τόσα κομμάτια μέσα· εξ αιτίας το λάβωμα τούτο δυσκολευόμεθα ακόμη, κ' εγώ και ο Λιάκος¹⁶⁵».

Παρόλο που ο Γεωργάκης Γιατράκος ήταν πληγωμένος συμμετείχε στη μάχη των Τρικόρφων τον Ιούνιο και στη μάχη της Δαβιάς τον Αύγουστο. Τον Σεπτέμβρη και αφού ο Ιμπραήμ είχε καταφέρει να καταλάβει την Τριπολιτσά και να την έχει ως κέντρο για τις επιχειρήσεις του, ξεκίνησε επιχειρήσεις εναντίον των επαρχιών του Μυστρά και της Μεσσηνίας. Στόχος του ήταν να λεηλατήσει τις περιοχές αυτές και να κάμψει το ηθικό των κατοίκων ώστε να τους εξαναγκάσει σε υποταγή¹⁶⁶.

Πολλοί Μυστριώτες οπλαρχηγοί έφυγαν τότε από το στρατόπεδο του Αγίου Πέτρου, για να μεταβούν στην πατρίδα τους και να προστατέψουν τις οικογένειές τους, ενώ ο Γεωργάκης Γιατράκος έμεινε εκεί με 30 στρατιώτες. Από όπου περνούσαν οι Αιγύπτιοι έκαναν μεγάλες καταστροφές, έβαζαν φωτιές και προσπαθούσαν να πανικοβάλουν τους κατοίκους οι οποίοι κατέφευγαν σε όσο το δυνατόν ορεινότερα μέρη της επαρχίας. Απουσία του Γεωργάκη που ήταν με τον Κολοκοτρώνη στον Πάρνωνα και του Παναγιώτη που ήταν ακόμα αιχμάλωτος του Ιμπραήμ, οι υπόλοιποι τρεις αδελφοί Γιατράκοι, ο Μιχαλάκης, ο Νικολάκης και ο Λιάκος παρέμεναν στην περιοχή τους για να προστατεύσουν τους συμπατριώτες και την οικογένειά τους. Σε έκθεσή του προς τη Διοίκηση στις 5 Σεπτεμβρίου 1825, ο Νικολάκης Γιατράκος αναφέρεται στα προβλήματα που αντιμετώπιζε η περιοχή, ζητά να έρθουν ενισχύσεις στην επαρχία Μυστρά και παραθέτει έναν κατάλογο με τους αμυνόμενους στους πύργους των Μπαρδουνοχωρίων, που ήταν μόλις 192 έναντι 2.500 επιτιθέμενων Αιγυπτίων¹⁶⁷.

Στις 18 Σεπτεμβρίου οι Αιγύπτιοι επιτέθηκαν και στην Άρνα, όπου με αρχηγό τον Μιχαλάκη Γιατράκο, 80 στρατιώτες είχαν μοιραστεί στους δύο πύργους του Μιχαλάκη και του Νικολάκη. Στην Κουρτσούνα, λίγο πιο έξω από την Άρνα, στους

¹⁶⁵ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 231-232

¹⁶⁶ *ΙΕΕ*, τ. 12 (1975), σ. 373-405

¹⁶⁷ Κ. Κοτσώνης, *ό. π.*, σ. 310-312

πύργους του Παναγιωτάκη, ο Νικόλαος Γιατράκος είχε βάλει 100 στρατιώτες και 20 Μανιάτες σταλμένους από τον Μούρτζινο, ενώ στους Γοράνους ήταν οχυρωμένος ο Λιάκος, μαζί με 80 στρατιώτες και 12 Μανιάτες υπό τον Ηλία Κατσάκο (Μαυρομιχάλη)¹⁶⁸. Οι Αιγύπτιοι επιτέθηκαν με δύο φάλαγγες πεζικού, οι οποίες συνοδεύονταν και από ιππικό. Η φάλαγγα που προχώρησε προς τους Γοράνους, προσπάθησε να κυριεύσει τους πύργους στους οποίους ήταν οχυρωμένος ο Ηλίας Γιατράκος. Κατέστρεψαν πολλά σπίτια και την εκκλησία του Αγίου Γεωργίου. Η μάχη κράτησε 24 ώρες και οι επιτιθέμενοι είχαν απώλειες. Η άλλη φάλαγγα που κινήθηκε προς την Κουρτσούνα, αντιμετώπισε την πολύ ισχυρή φρουρά που ήταν οχυρωμένη στους πύργους του Γιατράκου κι έτσι δεν κατάφεραν να μπουν ούτε στο χωριό. Σύμφωνα με τον Πέτρο Γ. Γιατράκο, εγγονό του Παναγιώτη Γιατράκου, στην άμυνα της Κουρτσούνας ήταν σπουδαία η συμβολή της γυναίκας του αρχηγού Ιωάννας, η οποία είχε κλειστεί στον πύργο μαζί με τον γιο της Γεώργιο, τον ανιψιό της Ανδρέα και 150 γενναίους στρατιώτες και αντιστεκόταν γενναία, ενώ απέρριψε υπερήφανα και πρόταση των εχθρών να παραδοθεί. Ο Ιμπραήμ τελικά απέσυρε τις δυνάμεις του, γιατί θα χρειαζόταν πολλές ημέρες για να κυριεύσει τους πύργους. Στόχος του ήταν η λεηλασία και όχι η σύγκρουση με τις ελληνικές στρατιωτικές δυνάμεις¹⁶⁹. Αυτή η πρώτη εισβολή του Ιμπραήμ στη Λακωνία κράτησε 25 ημέρες συνολικά. Έπειτα από την αποτυχία του στα Μπαρδουνοχώρια ο Ιμπραήμ κινήθηκε βορειότερα¹⁷⁰.

Μετά την απελευθέρωσή του στις 27 Σεπτεμβρίου¹⁷¹ από τον Ιμπραήμ, ο Παναγιώτης Γιατράκος επέστρεψε στην πατρίδα του. Εκεί, προσπάθησε να επιλύσει τα τοπικά προβλήματα, να οργανώσει πάλι τη στρατολογία, να οχυρώσει κάποιες θέσεις που είχαν στρατηγική σημασία και να ενισχύσει τη λειτουργία της τοπικής διοίκησης. Όταν αργότερα η Κυβέρνηση πήρε απόφαση για ανταλλαγή αιχμαλώτων, ο Παναγιώτης Γιατράκος παρέδωσε έναν αιχμάλωτο, που κρατούσε από την άλωση της Τριπολιτσάς, τον Σαλή Μπουτάκη μαζί με την οικογένειά του¹⁷². Στο σπίτι του Γιατράκου κρατούνταν και η κόρη ενός επίσημου Τούρκου της Τριπολιτσάς, η Σακιρέ, αυτή όμως που εντωμεταξύ είχε γίνει χριστιανή, δεν ήθελε να φύγει από την οικογένεια ούτε ο Γιατράκος ήθελε να την ανταλλάξει¹⁷³.

¹⁶⁸ Κ. Κοτσώνης, *ό. π.*, σ. 273-274

¹⁶⁹ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 235-239

¹⁷⁰ Κ. Κοτσώνης, *ό. π.*, σ. 277

¹⁷¹ *ΙΕΕ*, τ. 12 (1975), σ. 373-405

¹⁷² ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ6Α' - Έγγρ. 509

¹⁷³ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 243

Όταν ο Κολοκοτρώνης σχεδίασε τον Νοέμβριο την επιχείρηση για την κατάληψη της Τριπολιτσάς, ζήτησε τη συνδρομή πολλών πολιτικών και στρατιωτικών αρχηγών. Ανάμεσα σε αυτούς ήταν βέβαια κι ο Παναγιώτης Γιατράκος. Στην επιστολή που του έστειλε, του έγραψε και τα παρακάτω: «Αδελφέ, προσπαθήσατε να εκκινήσετε όλους τους Λακεδαιμονίους εν γένει χωρίς εξαιρέσιν. Συναγροικηθήτε και βιάσατε και τους Μονεμβασίτας να τρέξωσι μαζί σας. Εποχήν καλλιωτέραν και ευκαιρίαν διά να χαλάσωμεν την Τριπολιτζάν δεν ημπορούμεν να επιτύχωμεν ποτέ¹⁷⁴». Για τον ίδιο λόγο έστειλε επιστολή στον Γεωργάκη Γιατράκο και ο Ανδρέας Ζαΐμης¹⁷⁵.

Τον Δεκέμβριο ο Κολοκοτρώνης έστειλε κι άλλες επιστολές στον Π. Γιατράκο, με τις οποίες του ζητούσε να επισπεύσει την άφιξή του στο στρατόπεδο της Τριπολιτσάς¹⁷⁶. Ο Παναγιώτης Γιατράκος μετέβη εκεί τελικά μαζί με το πολεμικό του σώμα, αλλά λόγω της έλλειψης τροφών, αντιμετώπιζε κίνδυνο να λιποτακτήσουν οι άνδρες του¹⁷⁷. Η επιχείρηση του Κολοκοτρώνη για την κατάληψη της Τριπολιτσάς με αιφνιδιασμό τη νύχτα της 27^{ης} προς την 28^η Δεκεμβρίου απέτυχε, λόγω του ότι οι Αιγύπτιοι είχαν πληροφορηθεί τα σχέδια των Ελλήνων και τους περίμεναν στις επάλξεις των τειχών με όπλα¹⁷⁸. Μετά από αυτό το γεγονός, ο Γιατράκος μαζί με το μυστριώτικο στράτευμα επέστρεψε στην επαρχία του.

3.6. Έτος 1826

Τον Ιανουάριο, με πρόσκληση του αρχηγού της επαρχίας Παναγιώτη Γιατράκου, έγινε συνέλευση στην επαρχία Λακεδαίμονος, ώστε να συζητηθούν θέματα όπως η στρατολογία, η εκλογή τεσσάρων πληρεξουσίων και δύο παραστατών για τη Γ' Εθνική Συνέλευση, η σύσταση δικαστηρίου στην επαρχία και ο νόμος υπ' αρ. ΝΑ' σχετικά με την υποθήκη εθνικών κτημάτων¹⁷⁹.

Στις 5 Μαρτίου ο Νικόλαος Γιατράκος υπέγραψε επιστολή μαζί με άλλους 19 πατριώτες, στην οποία παρακαλούσαν τη Σεβαστή Διοίκηση με «τα δάκρυα εις τους οφθαλμούς» να στείλει άμεσα τον ελληνικό στόλο για βοήθεια στο πολιορκούμενο Μεσολόγγι και υπόσχονταν ότι αυτοί σε 20 ημέρες θα έδιναν, για να βοηθήσουν, τα χρήματα που θα συγκεντρώνονταν από τον έρανο της Πελοποννήσου¹⁸⁰. Τη φροντίδα

¹⁷⁴ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ6Α' - Έγγρ. 516

¹⁷⁵ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ6Α' - Έγγρ. 518

¹⁷⁶ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ6Α' - Έγγρ. 522 και 526

¹⁷⁷ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ6Α' - Έγγρ. 529

¹⁷⁸ *ΙΕΕ*, τ. 12 (1975), σ. 373-405

¹⁷⁹ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ6Α' - Έγγρ. 536 και 537

¹⁸⁰ ΑΕΠ, τ. 3, σ. 218

για τον έρανο αυτό θα είχε με διαταγή του Υπουργείου της Οικονομίας ο Παναγιώτης Γιατράκος κι επειδή το ποσό των 50.000 γροσίων που απαιτούνταν δε συγκεντρώθηκε, οι πληρεξούσιοι της Πελοποννήσου έστειλαν εκτελεστική δύναμη είκοσι ανδρών. Ο Κολοκοτρώνης μάλιστα προέτρεψε τον Π. Γιατράκο να μεταχειριστεί ακόμα και βία, σε περίπτωση που θα συναντούσε δυσκολίες και αντιρρήσεις¹⁸¹.

Στις 7 Απριλίου ο Γεώργιος Γιατράκος ήταν ένας από τους στρατιωτικούς που υπέγραψαν το «Σχέδιον διά να σώσωμεν το κινδυνεύον Μεσολόγγιον». Το σχέδιο αυτό προέβλεπε τον σχηματισμό στρατιωτικών σωμάτων που θα στέλνονταν αμέσως στο Μεσολόγγι. Ανάμεσα στα στρατιωτικά σώματα θα ήταν και ομάδα από τον Μυστρά: «Οι στρατηγοί Ιατρακαίοι να στείλωσιν εκατόν στρατιώτας Μυστριώτας με ένα συγγενή των, κατά τον αυτόν τρόπον, και να λάβωσι τα χρήματα από τα πλέον υγιή εισοδήματα της επαρχίας Μυστρά¹⁸²». Σύντομα όμως έφτασαν άσχημα νέα από το Μεσολόγγι καθώς η πόλη είχε ήδη αποκλειστεί και από τη θάλασσα, οπότε ο κλοιός της πολιορκίας είχε γίνει τόσο ασφυκτικός, που η ηρωική έξοδος των πολιορκημένων ήταν μονόδρομος.

Μετά την πτώση του Μεσολογγίου, ο Ιμπραήμ ξαναγύρισε στην Πελοπόννησο και οργάνωσε νέα επίθεση στην Κυνουρία, τη Λακωνία και τη Μεσσηνία. Η δύναμη που έστειλε στη Γορτυνία και στον Άγιο Πέτρο έφτασε ως την επαρχία Μυστρά και κατέλαβε την πόλη, το Μαχμούτμπεη και τη Μαγούλα κάνοντας καταστροφές, σκοτώνοντας κι αιχμαλωτίζοντας κατοίκους. Ευτυχώς, ο Γεώργιος Γιατράκος οχυρώθηκε στο χωριό Αϊ-Γιάννης και κατάφερε να ανακόψει την προέλαση του ιππικού των Αιγυπτίων, δίνοντας έτσι τον χρόνο στους κατοίκους να καταφύγουν σε ορεινά μέρη για ασφάλεια και στη Μάνη, ενώ ο αδελφός του Παναγιώτης είχε στείλει ένα μέρος της δύναμής του στα Πισινοχώρια και ο ίδιος περίμενε με προσοχή για να δράσει με 550 στρατιώτες στο Παξιμάδι και τα Πέντε Αλώνια της Λακεδαίμονος¹⁸³.

Η δύναμη που έστειλε ο Ιμπραήμ στη Μεσσηνία, έκανε τους Μανιάτες να παραμερίσουν τις όποιες διαφορές τους και να οχυρωθούν στο στενό του Αλμυρού όπου έκαναν γενική επιστράτευση, ώστε να εμποδίσουν την εισβολή στη Μάνη. Ο Θ. Κολοκοτρώνης, ο Π. Γιατράκος και ο Νικηταράς είχαν ήδη σπεύσει στον Αλμυρό στις 26 Μαΐου, για να βοηθήσουν την οργάνωση της άμυνας της πύλης της Μάνης. Ο

¹⁸¹ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ6Α' - Έγγρ. 593

¹⁸² ΑΕΠ, τ. 3, σ. 219

¹⁸³ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 246

Ιμπραήμ, με 8.000 περίπου πεζούς και ιππείς έκανε επίθεση από ξηρά και θάλασσα στους Μανιάτες, όμως υπέστη συντριπτική ήττα τον Ιούνιο στη μάχη της Βέργας. Ταυτόχρονα με τη μάχη στη Βέργα, ο Ιμπραήμ επιχείρησε απόβαση στον Δυρό. Δύο φάλαγγες κινήθηκαν η μία προς την Αρεόπολη και η άλλη προς τον Πύργο και τη Χαριά, όμως οι Μανιάτες κατάφεραν να τους απωθήσουν, ενώ μέχρι και οι Μανιάτισσες τους επιτίθονταν με δρεπάνια. Έτσι, κι από αυτή την πλευρά η εισβολή του Ιμπραήμ στη Μάνη απέτυχε¹⁸⁴.

Τον Αύγουστο, ο Ιμπραήμ συγκέντρωσε όλο τον στρατό του στην Τριπολιτσά και τον μοίρασε σε τρία τμήματα, τα οποία επιχείρησαν επίθεση στην Κυνουρία και τη Λακωνία. Στόχος του ήταν και πάλι ο εξαναγκασμός του πληθυσμού σε υποταγή με λεηλασίες, εμπρησμούς, αιχμαλωσίες και καταστροφές. Ο ίδιος τέθηκε επικεφαλής του τρίτου στρατιωτικού σώματος, που κινήθηκε πρώτα προς την Αράχοβα κι από εκεί στον Μυστρά, με απώτερο σχέδιο την κατάληψη της Μάνης με επίθεση από τα ανατολικά αυτή τη φορά.

Ο Παναγιώτης Γιατράκος οχύρωσε την Κουρτσούνα και έβαλε τον γιο του Γεώργιο και τον ανηψιό του Ανδρέα, ως επικεφαλής της φρουράς. Τα αδέρφια του κατέλαβαν σημαντικές θέσεις στην περιοχή τις οποίες οχύρωσαν κι εκείνος, με ένα στρατιωτικό σώμα επίλεκτων, θα βοηθούσε όπου παρουσιαζόταν ανάγκη¹⁸⁵. Οι Γιατράκοι με δικά τους έξοδα¹⁸⁶ οχύρωσαν και τη θέση Μαχμούτμπεη που ήταν στη μέση της πεδιάδας της Λακεδαίμονος. Στα μέσα Αυγούστου, που οι Αιγύπτιοι επιτέθηκαν στον πύργο Μαχμούτμπεη, ο Π. Γιατράκος προσπάθησε να τους κόψει την πορεία κι έπιασε την ορεινή οχυρή θέση Σωτήρα, που βρισκόταν απέναντι. Όμως οι εχθροί κινήθηκαν τη νύχτα και όταν ξημέρωσε βρέθηκαν πάνω από τις ελληνικές θέσεις στον Ταΰγετο. Ο Ιμπραήμ νόμιζε ότι ο Π. Γιατράκος ήταν κλεισμένος μέσα στον πύργο και τον πολιορκήσε στενά για 17 ημέρες. Οι υπερασπιστές του πύργου, ανάμεσα στους οποίους ήταν ο Γεώργιος Γιατράκος, γιος του αρχηγού, έκαναν τελικά επιτυχημένη έξοδο από τον πύργο, ξεγελώντας τους Αιγύπτιους φρουρούς, όταν κατάλαβαν ότι ο Ιμπραήμ θα τον γκρέμιζε εισβάλλοντας μέσω υπονόμου σε αυτόν¹⁸⁷.

¹⁸⁴ *ΙΕΕ*, τ. 12 (1975), σ. 408-436

¹⁸⁵ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ6Α' - Έγγρ. 503

¹⁸⁶ Κ. Κοτσώνης, «Εκθεσις εκδουλεύσεων Ηλία Ι. Γιατράκου (Επανάσταση 1821)», στο: *Λακωνικά Σπουδαί*, τ. 6 (1982), σ. 167-168

¹⁸⁷ Π. Γιατράκος, *Βιογραφία Παναγιώτη Γιατράκου*, Σπάρτη 1900, φ. 11^β και φ. 12^α

Ακολούθησε στις 28 Αυγούστου η μάχη του Πολυ(τσ)αράβου. Οι Έλληνες, με αρχηγούς τους Παναγιώτη, Γεώργιο και Νικόλαο Γιατράκους, τους Γεώργιο και Κωνσταντίνο Μαυρομιχάληδες, τον Ηλία Κατσάκο, τον Ηλία Τσαλαφατίνο κ.ά. κατείχαν οχυρές θέσεις και όχι μόνο απέκρουσαν την ορμητική επίθεση των Αιγυπτίων, αλλά τους κυνήγησαν και με συνεχόμενες εφόδους τους έτρεψαν σε φυγή. Οι απώλειες των εχθρών ήταν 200 άνδρες, ενώ των Μανιατών μόνο 9. Ο Ιμπραήμ αντιλαμβανόμενος ότι για μία ακόμα φορά δεν μπορούσε να καταλάβει τη Μάνη, επέστρεψε απογοητευμένος στην Τριπολιτσά¹⁸⁸.

3.7. Έτος 1827

Μετά την αναχώρηση του Ιμπραήμ πασά από την επαρχία Λακεδαιμόνος και τη Μάνη, όλοι οι αδελφοί Γιατράκοι έμειναν στην πατρίδα τους φροντίζοντας για την ηρεμία και την ευταξία της επαρχίας. Μετά τη μάχη του Πολυαράβου, όπου ο Ιμπραήμ ντροπιάστηκε από τη γενναία αντίσταση των Ελλήνων, ασχολήθηκαν με την ανακαίνιση του φρουρίου του Μυστρά και με την οικοδόμηση πύργου στην Τριτσέλα, σύμφωνα με διαταγή που πήραν από την Κυβέρνηση. Μάλιστα, τοποθέτησαν στον πύργο φρουρά, την οποία πλήρωναν με δικά τους έξοδα¹⁸⁹.

Για έξοδα που έκαναν οι αδελφοί Γιατράκοι για τη φύλαξη των χωριών Κουρτσούνα, Άρνα, Γοράνοι και Μαχμούτμπεη, το Εθνικό Ταμείο της Γραμματείας των Οικονομικών αναγνώρισε με έγγραφο οφειλή 57.817 γροσίων προς τους Γιατράκους¹⁹⁰. Οι αδελφοί Γιατράκοι υπέγραψαν τον Φεβρουάριο του 1827 συμφωνητικό, στο οποίο αναφέρουν ότι ο Γεωργάκης θα έχει στα χέρια του τη διαταγή με αριθμό 906 της επιτροπής του Εθνικού Ταμείου για το παραπάνω ποσό, το οποίο θα πληρωνόταν από τον εθνικό ελαιώνα και τις υπόλοιπες προσόδους της επαρχίας Μυστρά. Από το συνολικό ποσό ο Παναγιώτης θα έπαιρνε παραπάνω από τους υπόλοιπους αδελφούς 3.150 γρόσια, ενώ το υπόλοιπο ποσό θα μοιραζόταν εξίσου στους πέντε¹⁹¹.

Στη διάρκεια του 1827, οι Γιατράκοι συνεχίζουν να έχουν ενεργό δράση σε κάποιες πολιτικές ή πολεμικές επιχειρήσεις. Έτσι, βλέπουμε τον Παναγιώτη Γιατράκο να συμμετέχει τον Μάιο μαζί με τον Κολοκοτρώνη στην πολιορκία της Τριπολιτσάς και τον Νικολάκη Γιατράκο να είναι ένα από τα τρία άτομα που απέστειλε η

¹⁸⁸ *ΙΕΕ*, τ. 12 (1975), σ. 408-436

¹⁸⁹ ΓΑΚ, *Αρχειό Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ6Α' - Έγγρ. 503

¹⁹⁰ ΓΑΚ, *Αρχειό Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ6Α' - Έγγρ. 575

¹⁹¹ ΓΑΚ, *Αρχειό Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ6Α' - Έγγρ. 578

Αντικυβερνητική Επιτροπή στον Θεόδωρο Γρίβα, με σκοπό να πειστεί αυτός να παραδώσει στην Κυβέρνηση το Ναύπλιο¹⁹². Επίσης, ο Ν. Γιατράκος, υπέγραψε το Σύνταγμα της Τροιζήνας¹⁹³, ως μέλος της Γ΄ Εθνοσυνέλευσης καθώς και το ψήφισμα αυτής σχετικά με την εκλογή του Ιωάννη Καποδίστρια ως Κυβερνήτη της Ελλάδας¹⁹⁴.

3.8. Έτος 1828

Ο ερχομός του Ιωάννη Καποδίστρια στην Ελλάδα τον Ιανουάριο του 1828 βρίσκει τους αδελφούς Γιατράκους στην επαρχία Μυστρά. Ο Παναγιώτης Γιατράκος, ελάχιστα αναφέρεται στην καποδιστριακή περίοδο, στο έγγραφο που συντάξε το 1833 για τις εκδουλεύσεις του. Σημειώνει μόνο ότι «ως ταξιαρχικός απόμαχος έμεινεν εις την επαρχίαν¹⁹⁵». Επίσης, ο Λιάκος Γιατράκος αναφέρει στη δική του έκθεση εκδουλεύσεων ότι μετά την άφιξη του Κυβερνήτη παρέδωσαν το φρούριο του Μυστρά και όσους πύργους είχαν κατασκευάσει και οχυρώσει οι ίδιοι για την ασφάλεια της επαρχίας Λακεδαίμονος. Προσθέτει μάλιστα, ότι ο Καποδίστριας τον υποχρέωσε να τους φυλάει μέχρι να λάβει νεότερη διαταγή¹⁹⁶, πράγμα που έγινε μετά την έλευση του βασιλιά Όθωνα.

Ένα από τα προβλήματα που είχε να αντιμετωπίσει ο Παναγιώτης Γιατράκος στην περιοχή του ήταν η παρουσία των Ξανθαίων, μιας οικογένειας Μανιατών που, όταν οι Τουρκοβαρδουνιώτες εγκατέλειψαν τα Βαρδουνοχώρια, στην αρχή της Επανάστασης, έσπευσαν μαζί με άλλους Μανιάτες και κατέλαβαν τους πύργους του Μουσάγα στην Κουρτσούνα. Αυτοί έκαναν πολλές καταχρήσεις και δημιουργούσαν προβλήματα και εντάσεις στην περιοχή, αρπάζοντας και μέρος των εθνικών προσόδων που είχε αγοράσει ο Παναγιώτης Γιατράκος, γι' αυτό και οι κάτοικοι της Κουρτσούνας και των Βαρδουνοχωρίων, απειλούσαν να φύγουν οι ίδιοι από την περιοχή, αν δε διώχονταν οι Ξανθαίοι από την περιοχή¹⁹⁷. Το καλοκαίρι του 1828, ο Γεωργάκης Γιατράκος και ο Γεώργιος Μαυρομιχάλης έστειλαν αναφορά στον Έκτακτο Επίτροπο Λακωνίας Ιωάννη Γενοβέλη ζητώντας του να επέμβει¹⁹⁸, όμως εκείνος δεν έκανε

¹⁹² Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 252-253

¹⁹³ ΑΕΠ, τ. 3, σ. 662-663

¹⁹⁴ ΑΕΠ, τ. 3, σ. 585-586

¹⁹⁵ ΓΑΚ, *Αρχειό Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ7Α' - Έγγρ. 638

¹⁹⁶ Κ. Κοτσώνης, «Έκθεσις εκδουλεύσεων Ηλία Ι. Γιατράκου (Επανάστασις 1821)», στο: *Λακωνικάί Σπουδαί*, τ. 6 (1982), σ. 172

¹⁹⁷ ΓΑΚ, *Αρχειό Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ6Α' - Έγγρ. 597

¹⁹⁸ ΓΑΚ, *Αρχειό Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ6Α' - Έγγρ. 596

τίποτα και μόλις έναν χρόνο μετά, παρέπεμψε το θέμα στην Επιτροπή επί των Προσόδων της Πελοποννήσου¹⁹⁹.

Οι αδελφοί Γιατράκοι ασχολούνταν με την ενοικίαση εθνικών προσόδων στην περιοχή τους κατά τη διάρκεια της επανάστασης. Ο Γεωργάκης, τον Νοέμβριο του 1828, αγόρασε σε δημοπρασία στον Μυστρά τις προσόδους των ελαιών της Κουρτσούνας για έναν χρόνο έναντι 350 γροσίων, τα οποία εισέπραξε η επιτροπή επί των ελαιών της Λακωνίας²⁰⁰. Όσοι λοιπόν έκαναν καταχρήσεις και άρπαζαν μέρος των εθνικών προσόδων έβλαπταν τόσο τα συμφέροντα των κατοίκων όσο και των Γιατράκων.

Όπως θα δούμε και στα επόμενα έτη της καποδιστριακής περιόδου, οι Γιατράκοι δεν ήταν από τους στρατιωτικούς του αγώνα που είχαν έντονη δράση στο νέο καθεστώς, όπως ο Κολοκοτρώνης ή ο Νικηταράς. Ήταν αποτραβηγμένοι στην επαρχία τους και ήταν ή ένιωθαν κάπως παραγκωνισμένοι, με αποτέλεσμα άλλοτε να αδιαφορούν, άλλοτε να ενδιαφέρονται λίγο κι άλλοτε να δείχνουν μια εχθρική διάθεση απέναντι στην καποδιστριακή εξουσία²⁰¹.

3.9. Έτος 1829

Οι Γιατράκοι ενδιαφέρονταν ιδιαίτερα και για την παιδεία στην περιοχή τους. Έτσι, έκαναν προσπάθειες για να λειτουργήσει σχολείο στα Βαρδουνοχώρια, ώστε να μορφώνονται τα παιδιά της πατρίδας τους. Στις 21 Μαΐου 1829 μαζεύτηκαν στην Άρνα κάτοικοι της περιοχής και αποφάσισαν τη σύσταση σχολείου, προσφέροντας μάλιστα και «εθελουσίαν συνδρομήν», που έφτασε τα 6.791 γρόσια. Έστειλαν αναφορά προς τον Καποδίστρια και του ζήτησαν να θέσει υπό την προστασία του το σχολείο και να τους βοηθήσει, διορίζοντας σε αυτό δασκάλους και επιτρόπους. Ανάμεσα στους υπογράφοντες αυτής της αναφοράς ήταν ο επίσκοπος Χαριουπόλεως Δανιήλ που ήταν Τοποτηρητής Λακεδαίμονος, ο Αντ. Κουμουστιώτης, ο Μιχαλάκης Γιατράκος, ο Νικόλαος Γιατράκος κι άλλοι 123 κάτοικοι χωριών της περιοχής. Ο Μιχαλάκης Γιατράκος υπέβαλε την παραπάνω αναφορά στον Προσωρινό Διοικητή Λακωνίας Γ. Βαλτινό και στο διαβιβαστικό έγγραφο ανέφερε μάλιστα ότι εδώ και τέσσερα χρόνια, ο ίδιος πλήρωνε μόνος του διδάσκαλο στην Άρνα, φροντίζοντας για την εκπαίδευση της νεολαίας.

¹⁹⁹ ΓΑΚ, *Αρχειό Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ6Α' - Έγγρ. 604

²⁰⁰ ΓΑΚ, *Αρχειό Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ6Α' - Έγγρ. 599

²⁰¹ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 254

Ο Καποδίστριας, ο οποίος θεωρούσε πρώτιστο αγαθό την εκπαίδευση των Ελλήνων και απαραίτητη προϋπόθεση για την πρόοδο και την ανάπτυξη της χώρας, χάρηκε ιδιαίτερα λαμβάνοντας την αναφορά αυτή των κατοίκων και απάντησε στον Γ. Βαλτινό λέγοντας μεταξύ άλλων: «Ημπορείς να βεβαιώσης εκ μέρους μου τους συνδρομητάς ότι, προλαμβάνων την έφεσίν των, θέλω φροντίσει από την σήμερα, διά την εκλογήν των διδασκάλων και τον διορισμό των Εφόρων, εις τους οποίους θέλει ανατεθή η επίβλεψις των συσταθησομένων τούτων σχολείων, έτι δε θέλω προσπαθήσει να προμηθεύσω εις αυτό όσα πράγματα χρειασθώσιν διά την αλληλοδιδασκτικήν, καθώς και παν άλλο απαιτούμενον...». Ο Γ. Βαλτινός πρότεινε για επιστάτες του σχολείου τον ηγούμενο της μονής Κούμπαρη Γρηγόριο, τον Σταμάτη Ροζάκο και τον Νικολάκη Γιατράκο²⁰².

Όσον αφορά τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι κάτοικοι της Κουρτσούνας και ιδιαίτερα οι Γιατράκοι από την οικογένεια των Ξανθαίων, αυτά συνεχίζονταν παρά τις αναφορές που είχαν σταλεί τον προηγούμενο χρόνο προς τον Έκτακτο Επίτροπο Λακωνίας Ιωάννη Γενοβέλη, ο οποίος μόλις τον Ιούνιο του 1829 έκανε κάτι, παραπέμποντας την υπόθεση στην επιτροπή επί των Προσόδων της Πελοποννήσου. Ο ίδιος, κατηγορούσε τους Γιατράκους και κατήγγειλε μάλιστα τον Νοέμβριο του 1829 ότι οι Γιατράκοι «αποστρέφονται την ευνομίαν και ευταξίαν, και μετέρχονται πάσαν ραδιουργίαν..., διότι εφ' όσον διήρκεσεν η αποστασία, εκτός ότι εκαρπούντο το πλείστο μέρος των προσόδων της επαρχίας, έπραξαν και πολλές κρεουργίας και αρπαγάς εις διαφόρους πολίτας, και τώρα εν ώ στερέθησαν αυτά τα κέρδη, τους φοβίζει η ευνομία, μήπως δώσωσι λόγον των πράξεών των προς όσους ηδίκησαν και εκακοποίησαν»²⁰³. Είναι γεγονός ότι οι στρατιωτικοί ή πολιτικοί ηγέτες κάθε τύπου έφθαναν στο σημείο να κάνουν διάφορες αυθαιρεσίες ή να ασκούν μεγάλες πιέσεις στους κατοίκους της περιοχής τους, προκειμένου να εισπράξουν από τις προσόδους, τα κέρδη που επιθυμούσαν. Αυτό, δε γινόταν μόνο στην επαρχία Μυστρά, αλλά γενικά στην Πελοπόννησο, στα δύσκολα χρόνια της ελληνικής επανάστασης. Γι' αυτό και ο Παναγιώτης Γιατράκος προσπαθούσε πρώτα να συγκεντρώσει τις προσόδους και μετά να πληρώσει τη δική του οφειλή²⁰⁴.

Όσον αφορά την απονομή βαθμών σε στρατιωτικούς που είχαν συμβάλει τα μέγιστα κατά τη διάρκεια της επανάστασης, όταν οργανώθηκε ο τακτικός στρατός στην

²⁰² Χ. Προκοπίδης, *ό. π.*, σ. 12-14

²⁰³ Αρχείο Καποδίστρια (Κέρκυρα), φ. 408, αρ. 1

²⁰⁴ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 256

Πελοπόννησο, στο τέλος του 1829, ο Παναγιώτης Γιατράκος έλαβε τον βαθμό του Χιλίαρχου, όπως και άλλοι αρχηγοί της Επανάστασης, ανάμεσα στους οποίους ήταν οι Πετιμεζαίοι, ο Τσώκρης και ο Σισίνης²⁰⁵.

²⁰⁵ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 258

Δ' Κεφάλαιο

Η πορεία της οικογένειας Γιατράκου στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος

4.1. Από την ίδρυση του ελληνικού κράτους το 1830 έως την έλευση του βασιλιά Όθωνα

Τα τοπικά ζητήματα που είχαν να αντιμετωπίσουν οι Γιατράκοι στην περιοχή τους συνεχίζονταν, όπως μαρτυρεί το έγγραφο που έστειλε ο Παναγιώτης Γιατράκος στον Έκτακτο Επίτροπο Πελοποννήσου Ανδρέα Μεταξά τον Αύγουστο του 1830. Οι προηγούμενες αναφορές του ίδιου και των κατοίκων, για την αναστάτωση και τις καταχρήσεις των Ξανθαίων στην Κουρτσούνα και του Σταυριανού Μιχαήλου από τη Ζελίνα- παρόλο που ο Παναγιώτης Γιατράκος είχε δείξει αρχικά ανοχή και προστασία προς αυτόν, όταν τον καταδίωκαν Μανιάτες για φόνο- δεν είχαν φέρει αποτέλεσμα²⁰⁶.

Κατά την περίοδο της διακυβέρνησης Καποδίστρια ο Παναγιώτης Γιατράκος είχε αρκετά παράπονα, όχι για την πολιτική του Κυβερνήτη²⁰⁷, αλλά για ορισμένα όργανα της κυβέρνησης, όπως ο Διοικητής Λακωνίας Ν. Μπούκουρας. Ο Γιατράκος πίστευε ότι ο Μπούκουρας τον υποτιμούσε και τον καταδίωκε, ότι δε σεβόταν και δεν εκτιμούσε τους αγώνες και τις θυσίες του για την πατρίδα κι ότι παρουσίαζε λανθασμένα την κατάσταση της επαρχίας στην κυβέρνηση. Τα παράπονα αυτά τα εξέφρασε μετά τη δολοφονία του Κυβερνήτη σε επιστολές προς τον Θ. Κολοκοτρώνη²⁰⁸ και τον Ανδρέα Μεταξά. Μεταξύ άλλων έγραψε στον τελευταίο: «Μόνον το άτομον του κ. Μπούκουρα κατήντησε εις την σημερινήν θέσιν την επαρχίαν ταύτη, διότι εγκολπώθη ανθρώπους μηδαμινούς, κατέτρεξε τους ευυποληπτοτέρους και τους οποίους έκαμον μυρίας θυσίας διά την αποκατάστασιν της πολυπαθούς πατρίδος. Δεν εσεβάσθη προς τούτοις ουδέ τας προς αυτήν ιδικάς μου εκδουλεύσεις, αλλά προς εμέ έκαμε μυρίας καταδρομάς»²⁰⁹. Ο Ν. Γ. Παγκαλάκης, πρώτος πάρεδρος του επί της Δικαιοσύνης Γραμματέως, έστειλε μία αναφορά στον Βιάρο Α. Καποδίστρια στις 28 Μαρτίου 1831, στην οποία αναφέρθηκε σε διάφορους παράγοντες της Λακωνίας χαρακτηρίζοντάς τους. Σε αυτήν αναφέρεται και στον Διοικητή Λακωνίας και στην οικογένεια Γιατράκου και κάνει τις δικές του παρατηρήσεις για τα προβλήματα που είχαν προκύψει ανάμεσα στις δύο πλευρές. Θεωρεί ότι οι Γιατράκοι

²⁰⁶ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ7Α' - Έγγρ. 607

²⁰⁷ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ7Α' - Έγγρ. 626

²⁰⁸ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ7Α' - Έγγρ. 619

²⁰⁹ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ7Α' - Έγγρ. 626

δεν είναι στρατιωτικοί «ευνοούμενοι» του Διοικητή Λακωνίας και αναφέρεται σε αυτούς με τους παρακάτω χαρακτηρισμούς: «Γιατρακαίοι: Γεωργάκης, ευκατάστατος, δύσκολου αλλά σταθερού χαρακτήρος, βαθύνους, ενεργητικώτατος εις περίστασιν ανάγκης, με κρίσιν ορθήν και νουν υγιά, μεγαλοπράγμων, υβριστής και οξύθυμος. Παναγιωτάκης, πτωχός και αδόμεσχος, επιμελής και άοκνος εις ώραν πολέμου. Νικολάκης, ευκατάστατος αλλά περιπλεγμένος εις πολυειδή εμπόρια, πλεονέκτης και φιλόνεικος, χωρίς μεγάλην κρίσιν. Μιχαλάκης, οικονομικώτατος και ο Λιάκος, με μεγάλην τιμιότητα και προσήλωσιν εις τα χρέη του. Όλοι με επιρροήν»²¹⁰

Την υπογραφή του Νικόλαου και του Ηλία Γιατράκου, ο οποίος διορίστηκε Πολιτάρχης Λακεδαίμονος το 1830²¹¹, καθώς και άλλων 78 Μυστριωτών βρίσκουμε σε αναφορά προς την κυβέρνηση Καποδίστρια τον Οκτώβριο του 1830, στην οποία εκφράζουν το αίτημά τους για μετεγκατάσταση των κατοίκων του πυρπολημένου από τον Ιμπραήμ Μυστρά, στον χώρο της Αρχαίας Σπάρτης και ανέγερση «της περιφήμου ταύτης πόλεως, της μητρός των Λυκούργων, των Λεωνίδων και τόσων άλλων μεγάλων ανδρών»²¹².

Παρά τις συνεχείς και φιλότιμες προσπάθειες του Καποδίστρια να ανασυντάξει τις δυνάμεις του Έθνους και να οργανώσει κράτος ευνομούμενο που να είναι στην υπηρεσία του λαού, από την αρχή της διακυβέρνησής του αντιμετώπισε έντονη αντιπολιτευτική κίνηση. Ο κυβερνήτης έκανε πολλές προσπάθειες να προσεγγίσει τους αντιπολιτευόμενους, όμως αυτές δεν ήταν επιτυχείς καθώς οι αντιδράσεις υποκινούνταν τόσο από εσωτερικούς όσο κι εξωτερικούς παράγοντες. Το αντικυβερνητικό ρεύμα, που διογκωνόταν μέρα με την ημέρα κι ενισχυόταν από τη συγκέντρωση όλων των εξουσιών στα χέρια του Κυβερνήτη και την αδυναμία του, λόγω συνθηκών, να ικανοποιήσει πληθώρα αιτημάτων άλλοτε δίκαιων και άλλοτε άδικων και υπερβολικών²¹³, οδήγησε τελικά στη δολοφονία του στο Ναύπλιο, στις 27 Σεπτεμβρίου 1831 από τον Κωνσταντίνο και τον Γεώργιο Μαυρομιχάλη²¹⁴.

Σε επιστολή που έστειλε ο Παναγιώτης Γιατράκος στις 9 Οκτωβρίου προς τον στρατηγό Αντώνιο Μαυρομιχάλη, φαίνεται -αν και εκφράζεται με υπονοούμενα- ότι

²¹⁰ Η. Παπαθανασόπουλος, «Το κατηγορώ ενός κυβερνητικού υπαλλήλου. Απεσταλμένος του Καποδίστρια χαρακτηρίζει τους διάφορους παράγοντας της Λακωνίας», στο: *Λακωνικά*, αρ. 20 (1967), σ. 53-56

²¹¹ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 258

²¹² Σ. Λουκάτος, «Έγγραφα ανακτίσεως της αρχαίας Σπάρτης επί Ιω. Καποδίστρια», στο: *Λακωνικά Σπουδαί*, τ. 4 (1979), σ. 298

²¹³ *ΙΕΕ*, τ. 12 (1975), σ. 542-548

²¹⁴ *ΙΕΕ*, τ. 12 (1975), σ. 549-562

ετοιμάζε ένα κίνημα με σκοπό την απελευθέρωση του Γεωργίου Μαυρομιχάλη, που ήταν κρατούμενος για τη δολοφονία στο Ναύπλιο²¹⁵. Ωστόσο κάτι τέτοιο δεν έγινε, αφού δύο ημέρες αργότερα ο Γεώργιος Μαυρομιχάλης εκτελέστηκε. Η στάση του Παναγιώτη Γιατράκου μπορεί να ερμηνευτεί, αν σκεφτούμε την ιδιαίτερη σχέση που είχε ο Παναγιώτης Γιατράκος με την οικογένεια Μαυρομιχάλη και ειδικά τον Γεώργιο, με τον οποίο είχε μείνει πολλούς μήνες μαζί αιχμάλωτος στα χέρια του Ιμπραήμ το 1825²¹⁶. Οπωσδήποτε βέβαια, ενισχύει την αίσθηση ότι ο ίδιος κινούνταν στον χώρο των αντιπολιτευομένων προς τον Κυβερνήτη, χωρίς όμως να έχει εκδηλωθεί ποτέ έντονα εναντίον του.

Μετά τη δολοφονία του Καποδίστρια ακολούθησε μια περίοδος έντονων πολιτικών και στρατιωτικών ζυμώσεων. Τη διακυβέρνηση της Ελλάδας ανέλαβε τριμελής Διοικητική επιτροπή με πρόεδρο τον Αυγουστίνο Καποδίστρια και μέλη τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη και τον Ιωάννη Κωλέττη²¹⁷.

Στις 5 Δεκεμβρίου 1831, στο Άργος, ξεκίνησε τις εργασίες της η Ε΄ Εθνοσυνέλευση. Σε αυτήν συμμετείχε ο Γεωργάκης Γιατράκος ως πληρεξούσιος της Λακωνίας και μάλιστα ορίστηκε μέλος της επιτροπής των Πρακτικών²¹⁸. Ο Γεωργάκης Γιατράκος φαίνεται να διαφοροποιείται από τον αδελφό του Παναγιώτη στη στάση του προς την Κυβέρνηση. Η φιλοκυβερνητική του στροφή αποδεικνύεται από τη συμμετοχή του μαζί με άλλους κυβερνητικούς σε συνάντηση που έγινε στο Λουτράκι τον Ιανουάριο του 1832 με αντιπροσώπους των Συνταγματικών (αντικυβερνητικών) για να βρεθεί λύση στο πολιτικό πρόβλημα της χώρας²¹⁹. Αντίθετα, ο αδελφός του Παναγιώτης βρισκόταν σε επαφή με τον Γ. Κουντουριώτη και τον Ι. Κωλέττη, που ήταν ηγέτες των Συνταγματικών²²⁰. Στα τέλη του Μάρτη ο Παναγιωτάκης έλαβε επιστολή από τον Α. Μαυρομιχάλη, στην οποία ο τελευταίος τον ενημέρωνε ότι συνταγματικά στρατεύματα με αρχηγό τον Θεόδωρο Γρίβα εισέβαλαν στην Πελοπόννησο. Ο Π. Γιατράκος καλούνταν να «προκηρύξη εις τας αυτόθι επαρχίας, όπου να είναι έτοιμοι»²²¹.

Διάφορα στρατιωτικά γεγονότα συνέβησαν στο δεύτερο εξάμηνο μεταξύ κυβερνητικών και συνταγματικών. Η ένταση και η διάσταση μεταξύ τους ήταν μεγάλη

²¹⁵ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ7Α΄ - Έγγρ. 614

²¹⁶ *ΙΕΕ*, τ. 12 (1975), σ. 373-405

²¹⁷ *ΙΕΕ*, τ. 12 (1975), σ. 563-575

²¹⁸ ΑΕΠ, *Εθνικές Συνελεύσεις*, Αθήνα 1974, τ. 5, σ. 1, 10, 11, 17, 19, 20, 22, 24, 26

²¹⁹ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 264-265

²²⁰ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ7Α΄ - Έγγρ. 634

²²¹ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ7Α΄ - Έγγρ. 630

και μπορούσε να οδηγήσει τους Έλληνες σε μία ακόμα εμφύλια διαμάχη με ανυπολόγιστες συνέπειες. Τον Νοέμβριο του 1832 ο Συνταγματάρχης Δημήτριος Καλλέργης με στρατιωτικό σώμα Κρητών και Ρουμελιωτών συνταγματικών, αλλά και ντόπιων εισέβαλε στη Λακωνία μέσω Λεωνιδίου και συγκρούστηκε με τον Γεωργάκη Γιατράκο και τη δική του στρατιωτική ομάδα στη Μαγούλα, λίγο έξω από τον Μυστρά. Ο Γεωργάκης Γιατράκος τραυματίστηκε σοβαρά και το στρατιωτικό του σώμα είχε μεγαλύτερες απώλειες από αυτό του Καλλέργη, το οποίο ήταν πιο οργανωμένο και διέθετε πιο σύγχρονα πολεμικά μέσα. Ο Γενναίος Κολοκοτρώνης και ο Χατζηχρήστος έστειλαν επιστολές τόσο προς τον Καλλέργη όσο και προς τον Γιατράκο, όπου τους επισήμαιναν ότι ενόψει της έλευσης της αντιβασιλείας δε θα ήταν συνετό εκ μέρους τους, να υπάρχει εμφύλια συμπλοκή. Το ίδιο προσπάθησε λίγες ημέρες αργότερα και ο Θ. Κολοκοτρώνης ζητώντας από τον Καλλέργη να συμφιλιωθεί με τον Γ. Γιατράκο. Η κατάσταση εξομαλύνθηκε όταν ο Κολοκοτρώνης έστειλε τον Γενναίο με στράτευμα στη Λακωνία, οπότε τα πνεύματα ησύχασαν κι όλοι άρχισαν να ελπίζουν στις καλύτερες ημέρες, με την έλευση του βασιλιά Όθωνα στην Ελλάδα²²².

4.2. Η ζωή των Γιατράκων κατά τη βασιλεία του Όθωνα

Μετά την απελευθέρωση των Ελλήνων από τους Τούρκους οι Γιατράκοι δεν έμειναν όλοι στη γενέτειρά τους την Άρνα. Σε αυτήν, όπου παρέμεινε ο Μιχαλάκης, βρισκόταν το πατρικό τους και ο πύργος ενός Τουρκοβαρδουνιώτη, του Ντερβούκου, ο οποίος τον είχε εγκαταλείψει στην αρχή της επανάστασης, μαζί με ένα σχετικά μεγάλο κτήμα, που περιελάμβανε αγροτική έκταση και αμπέλι, τα οποία περιήλθαν στην κατοχή του. Ο Λιάκος εγκαταστάθηκε στο σπίτι που είχε στους Γοράνους. Στο χωριό αυτό έμεινε και ο Γεωργάκης, αλλά αργότερα μετοίκησε στην πόλη της Σπάρτης, όπως κι ο Νικολάκης, οποίος αρχικά έμενε στον πύργο της Βαρδούνιας. Ο Παναγιωτάκης είχε συνέχεια σαν μόνιμη κατοικία του την Κουρτσούνα, όπως και στα χρόνια της Επανάστασης. Όταν όμως, κατά τη βασιλεία του Όθωνα, απέκτησε πολιτικά και στρατιωτικά καθήκοντα εγκαταστάθηκε στην Αθήνα²²³.

Οι Γιατράκοι ως οικογένεια είχαν μεγάλη ισχύ και αίγλη, που τους έκαναν να ξεχωρίζουν από τους άλλους κατοίκους της Άρνας και της περιοχής. Φημίζονταν για τη φιλοξενία τους, όπως αποδεικνύεται και από ξένους περιηγητές που βρέθηκαν στην περιοχή των Γιατραίων και αναφέρθηκαν σε κείμενά τους στην περιποίηση και τη

²²² Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 266-269

²²³ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 271-272

φιλοξενία που βρήκαν κοντά τους. Ανάμεσα σε αυτούς ήταν ο Άγγλος προτεστάντης ιερέας John Hartley που φιλοξενήθηκε από τον Γεωργάκη Γιατράκο το 1828²²⁴, ο Γερμανός ιστορικός και αρχαιολόγος Ludwig Ross που φιλοξενήθηκε το 1834 από τον Νικολάκη Γιατράκο²²⁵ και ο Γερμανός κόμης Hermann von Puckler- Muskau που με εντολή του Παναγιώτη Γιατράκου συνοδεύτηκε στην περιήγησή του πάνω στον Ταΰγετο και τα χωριά του από τον γιο του Γεώργιο Γιατράκο το 1836²²⁶.

Όταν ο νεαρός βασιλιάς Όθωνας, κατά την πρώτη περιοδεία του στην Πελοπόννησο, μπήκε στη Λακωνία ερχόμενος από το Λεοντάρι, τον υποδέχτηκαν κοντά σε μια από της πηγές του Ευρώτα οι κάτοικοι του χωριού Λογκανίκου και οι αρχές του Νομού, μαζί με διάφορα επίσημα πρόσωπα, όπως ο Παναγιώτης και ο Νικόλαος Γιατράκος. Συνοδευόμενος από τους επισήμους επισκέφτηκε τότε τον Μυστρά, τη θέση της αρχαίας Σπάρτης και το χωριό Λεβέτσοβα, ενώ οι κάτοικοι της περιοχής του επεφύλαξαν πολύ θερμή υποδοχή²²⁷.

Όπως αναφέρθηκε ήδη παραπάνω, η οικογένεια Γιατράκου, από τον Οκτώβριο του 1830, είχε πρωτοστατήσει στις προσπάθειες για μετεγκατάσταση πολλών Μυστριωτών από τον πυρπολημένο από τον Ιμπραήμ Μυστρά στον χώρο της Αρχαίας Σπάρτης στην κοιλάδα του ποταμού Ευρώτα, όπου θα ανεγειρόταν η νέα πόλη της Σπάρτης. Ο θάνατος του Καποδίστρια ματαίωσε τα σχέδια αυτά, όμως στα χρόνια της Αντιβασιλείας και συγκεκριμένα τον Οκτώβριο του 1834, εγκρίθηκε με διάταγμα η ίδρυση της νέας πόλης και καθορίστηκαν οι όροι και οι προϋποθέσεις για την κατάτμηση της γης και τη διανομή των οικοπέδων²²⁸. Ωστόσο, υπήρξαν μεγάλες καθυστερήσεις στην πραγματοποίηση του διατάγματος αυτού κι έτσι στις 27 Δεκεμβρίου 1838 επιφανείς πολίτες της περιοχής απευθύνθηκαν στον Παναγιώτη Γιατράκο, που θεωρούνταν πατέρα της επαρχίας αυτής και ήταν υπέρμαχος της ίδρυσης της νέας πόλης. Του ζήτησαν να κάνει ό,τι μπορούσε ώστε να χορηγηθούν για τον σκοπό αυτό δάνεια, να χαραχτούν δρόμοι, να γίνει αγορά, να ιδρυθούν ναοί και σχολεία και τον ενημέρωσαν και για αντίθετες ενέργειες κάποιων Μυστριωτών που δεν

²²⁴ Α. Σταυρόπουλος, «Η περιήγηση στη Λακωνία του Άγγλου ιεραποστόλου John Hartley», στο: *Λακωνικά Σπουδαί*, τ. 9 (1988), σ. 413-415

²²⁵ Χ. Προκοπίδης, *ό. π.*, σ. 20-21

²²⁶ Γ. Κατσαρός, «Ένας Γερμανός περιηγητής στην περιοχή μας», στο: *Η Φάρις*, περίοδος Γ', αρ. 1 (1992), σ. 3-5

²²⁷ Κ. Διαμάντης, «Ημερολόγιον της πρώτης περιόδου του Όθωνος εις Πελοπόννησον», στο: *Πελοποννησιακή Πρωτοχρονιά*, τ. 9 (1965), σ. 221-231

²²⁸ Γ. Μπλάθρας, «Η εκκλησία της Σπάρτης κατά τα τελευταία 150 χρόνια (1834-1894)», στο: *Λακωνικά Σπουδαί*, τ. 8 (1986), σ. 516-517

ήταν υπέρ της ίδρυσης της νέας πόλης και προσπαθούσαν να τη ματαιώσουν, φτάνοντας μέχρι και σε αγωγή κατά του Δημοσίου²²⁹.

Οι ενέργειες του Παναγιώτη Γιατράκου σχετικά με το θέμα αυτό δε σταμάτησαν εδώ. Το 1843, ο ίδιος, ο οποίος είχε ήδη εγκατασταθεί στην Αθήνα, μαζί με τον Κων. Δουρούτη και τους Παρ. Ματάλα και Π. Ρουσσόπουλο, κατοίκους Σπάρτης, αποτέλεσαν μέλη επιτροπής, επιφορτισμένης από τους κατοίκους της Σπάρτης, να υποβάλει προς τον βασιλιά Όθωνα αναφορά, με την οποία του ζητούσαν να μεριμνήσει για την πρόοδο της νέας πόλης της Σπάρτης²³⁰.

Αλλά και στον τομέα της ιατρικής οι Γιατράκοι συνέχισαν να προσφέρουν σημαντικότερες υπηρεσίες κατά τα χρόνια της βασιλείας του Όθωνα. Ο Παναγιώτης Γιατράκος, όντας επιφυλακτικός απέναντι στους Βαυαρούς και άλλους Ευρωπαίους γιατρούς έλεγε: «Δεν αφήνω εγώ τους Έλληνες μου να τους πεθάνουν οι χελωνοφάγοι²³¹». Ο εγγονός του Πέτρος Γ. Γιατράκος, αναφέρει στη βιογραφία του παππού του ένα επεισόδιο μεταξύ αυτού και του βασιλιά Όθωνα: «Όταν έμεναν εις Αθήνας και εις διάσημος της εποχής εκείνης χειρουργός, οι τραυματίαι και οι άλλοι πάσχοντες από πολυχρόνια νοσήματα δεν επήγαιναν εις το νοσοκομείον. Τούτου ένεκεν ηναγκάσθησαν οι ιατροί και ο διευθυντής αυτού να κάμωσι παραστάσεις εις τον βασιλέα Όθωνα όπως τον απομακρύνη τούτον προς καιρόν. Ο δε Βασιλεύς καλέσας αυτόν του έκαμε τας δεούσας παραστάσεις. Πλην ο Π. Γιατράκος του απαντά με όλην την απλοϊκότητά του και απάθειαν τα εξής. Μεγαλειότατε! Δεν αφήνω εγώ τους Βαυαρούς να κόπτουν τα χέρια και τα πόδια των Ελλήνων μου. Την δε επιούσαν εκδίδεται διάταγμα ν' αναχωρήση από τας Αθήνας και όντως υπήκουσεν. Αλλά μόλις έφθασεν εις Ναύπλιον ανακαλείται πάλιν εις Αθήνας και κατ' απαίτησιν του Βασιλέως παρουσιάζεται και του λέγει. Να μείνετε στρατηγέ, πλην να υποστηρίξητε και τα νοσοκομεία. Διότι έχει ανάγκη και η επιστήμη²³²».

4.3. Η αναγνώριση των εθνικών εκδουλεύσεων των Γιατράκων

Μετά τη δημιουργία του νέου ελληνικού κράτους, πολλοί αγωνιστές της Επανάστασης του 1821 θέλησαν δίκαια να αναγνωριστούν η δράση και οι θυσίες τους και να αποκατασταθούν ηθικά αλλά και υλικά. Για τον σκοπό αυτό συστάθηκαν τρεις συνολικά επιτροπές, τα έτη 1833, 1846 και 1865 οι οποίες είχαν ως έργο τους τον

²²⁹ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ7Α' - Έγγρ. 689

²³⁰ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ7Α' - Έγγρ. 736

²³¹ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 283

²³² Π. Γιατράκος, *ό. π.*, φ. 14^β και 15^α

έλεγχου των αιτήσεων και των δικαιολογητικών των αγωνιστών και των οικογενειών τους, με τα οποία ζητούσαν να τους απονεμηθούν βαθμοί, αποζημιώσεις και συντάξεις. Χάρη στο έργο των παραπάνω επιτροπών καταρτίστηκε το Μητρώο του Αγώνος, που αποτελεί σημαντική πηγή για τη δράση των αγωνιστών του 1821 και φυλάσσεται σήμερα στην Εθνική Βιβλιοθήκη, στο τμήμα των Χειρογράφων.

Ο δρόμος για την αναγνώριση των εθνικών εκδουλεύσεων άνοιξε με το Β.Δ. της 13/25 Μαρτίου 1833 «Περί εξετάσεως των ατομικών εκδουλεύσεων και περιστάσεων των αξιωματικών των διαλυθέντων ατάκτων στρατευμάτων». Μέλος της πρώτης επιτροπής ήταν μεταξύ άλλων και ο Γεώργιος Γιατράκος, της δεύτερης ο Παναγιώτης Γιατράκος και της τρίτης ο Ηλίας Γιατράκος. Οι Γιατράκοι δεν ενδιαφέρονταν μόνο για τον εαυτό τους και τους συγγενείς τους, αλλά μερίμνησαν για την αποκατάσταση όλων των πολεμιστών της επαρχίας τους. Μάλιστα, ο Παναγιώτης Γιατράκος, που στο αρχείο του διέσωσε κατάλογο αγωνιστών από όλα τα χωριά της Λακωνίας, ως το τέλος της ζωής του, λάβαινε αιτήματα πολλών παλαιών του συμπολεμιστών, κάποιοι από τους οποίους βρίσκονταν σε πολύ δεινή οικονομική κατάσταση.

Ο γιος του, Γεώργιος Γιατράκος, ήταν αυτός που, ασχολούμενος με την πολιτική, συνέχισε την προώθηση των θεμάτων σχετικά με τις αποζημιώσεις αγωνιστών, μετά την έξωση του Όθωνα και ενώ από τους αδελφούς Γιατράκους ήταν πια στη ζωή μόνο ο εβδομηντάχρονος θείος του, Ηλίας²³³.

Πολλές πληροφορίες για τη δράση και την προσφορά της οικογένειας Γιατράκου στον Αγώνα έχουμε από τα υπομνήματα που υπέβαλαν τα μέλη της στις επιτροπές. Ιδιαίτερα σημαντικό και κατατοπιστικό είναι το υπόμνημα του Παναγιώτη Γιατράκου με τίτλο «Καταστατικόν των στρατιωτικών υπηρεσιών Παναγιώτου Γιατράκου από το 1821 μέχρι του 1833», συμπληρωμένο με έγγραφα και το οποίο έχει την υπογραφή του²³⁴, αλλά και η «Εκθεσις Εκδουλεύσεων» του Ηλία Γιατράκου²³⁵.

Στο Μητρώο του Αγώνα οι αγωνιστές κατατάχθηκαν βαθμολογικά σε επτά τάξεις. Στην πρώτη τάξη υπάρχουν τα ονόματα 59 ανώτατων αξιωματικών του αγώνα και πρώτος στη σειρά αναγράφεται ο Παναγιώτης Γιατράκος («Στρατηγός, αρχηγός των Λακεδαιμονίων, Γενικός Αρχηγός Πελοποννήσου και της πολιορκίας Τριπόλεως

²³³ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ7Α' - Έγγρ. 957

²³⁴ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ7Α' - Έγγρ. 638

²³⁵ Κ. Κοτσώνης, «Εκθεσις εκδουλεύσεων Ηλία Ι. Γιατράκου (Επανάσταση 1821)», στο: *Λακωνικάί Σπουδαί*, τ. 6 (1982), σ. 162-181

κατά το 1821, χιλίαρχος Ταξιαρχικός το 1830») με δεύτερο τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη («Στρατηγός τω 1821, Αρχηγός Γενικός των Πελοποννησίων από το 1831-1832»). Στην τάξη των αξιωματικών συναντάμε ακόμα και τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας Γιατράκου: Γεώργιος στη 2^η τάξη (αρ. 88), Νικόλαος στην 3^η τάξη (αρ. 164), Μιχαήλ στην 3^η τάξη (αρ. 167), Ηλίας στην 3^η τάξη (αρ. 195), Γεώργιος του Παναγιώτη στην 3^η τάξη (αρ. 219) και Ανδρέας του Μιχαήλ στην 5^η τάξη (αρ. 690)²³⁶.

Οι Γιατράκοι έλαβαν διάφορες διακρίσεις και στρατιωτικούς βαθμούς από το οθωνικό καθεστώς. Στην επέτειο ενός χρόνου από την έλευση του βασιλιά Όθωνα, οπότε απονεμήθηκαν βαθμοί σε στρατιωτικούς, ο Γεωργάκης Γιατράκος πήρε τον βαθμό του συνταγματάρχη και υπηρέτησε και ως Στρατιωτικός Νομοεπιθεωρητής Λακωνίας με τον βαθμό αυτό. Ο Ηλίας Γιατράκος πήρε τους βαθμούς του ταγματάρχη και στη συνέχεια του αντισυνταγματάρχη με Βασιλικό Διάταγμα στις 18 Σεπτεμβρίου 1849, τον βαθμό του συνταγματάρχη στις 11 Αυγούστου 1850 και του ταγματάρχη της ενεργούς Φάλαγγος εκ μετατάξεως στις 29 Αυγούστου 1864. Ο Μιχαλάκης Γιατράκος έλαβε τον βαθμό του ταγματάρχη της Φάλαγγος²³⁷. Στον Παναγιώτη Γιατράκο «συνεργήσαντα δραστηρίως εις την άλωσιν της Τριπόλεως και ανδραγαθήσαντα κατά την εν Πέτα μάχην των Φιλελλήνων, και απ' αρχής του Αγώνος επί κεφαλής των οπλοφόρων της Λακωνίας αγωνισάμενον²³⁸», απονεμήθηκε με διάταγμα του Όθωνα τον Ιούνιο του 1834 χρυσούς σταυρός. Ακόμα, διορίστηκε Ταξίαρχος του Βασιλικού Τάγματος του Σωτήρος²³⁹ το 1836, συνταγματάρχη της Εθνοφυλακής²⁴⁰ το 1837 και υποστράτηγος²⁴¹ το 1843. Μετά την παραχώρηση του συντάγματος το 1844 και σύμφωνα με τα άρθρα 72 και 74, ο βασιλιάς Όθωνας διόρισε τον Παναγιώτη Γιατράκο γερουσιαστή²⁴² και ανανέωσε τον διορισμό του το 1847 και το 1850. Τέλος, στις 20 Μαΐου 1845, με Βασιλικό Διάταγμα του Όθωνα, του απονεμήθηκε ο Σταυρός των Ανωτέρων Ταξιαρχών του Β. Τάγματος του Σωτήρος²⁴³.

Ας σημειωθεί εδώ, ότι η απονομή αριστείων και βαθμών τόσο στην οικογένεια Γιατράκου όσο και γενικά στους αγωνιστές της Επανάστασης από το Οθωνικό καθεστώς οπωσδήποτε ήταν τιμητική, ωστόσο δε συνεπάγετο μεγάλες οικονομικές

²³⁶ Κ. Πίτσιος, *Λακωνικές σελίδες, Αφιέρωμα στα 150 χρόνια από το Εικοσιένα*, Αθήνα 1971, σ. 81

²³⁷ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 284

²³⁸ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ7Α' - Έγγρ. 644

²³⁹ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ7Α' - Έγγρ. 662

²⁴⁰ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ7Α' - Έγγρ. 677

²⁴¹ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ7Α' - Έγγρ. 883

²⁴² ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ7Α' - Έγγρ. 766

²⁴³ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ7Α' - Έγγρ. 785

απολαβές και εξασφάλιση των οικογενειών τους. Αυτό αποδεικνύουν επιστολές και αναφορές των ιδίων ή και των συγγενών τους στις οποίες περιγράφονταν οι ποικίλες ανάγκες τους²⁴⁴.

4.4. Το τέλος των Γιατράκων του Εικοσιένα

Από τους πέντε αδελφούς Γιατράκους, οι οποίοι διέπρεψαν στους αγώνες για την εθνική παλιγγενεσία, οι τέσσερις μεγαλύτεροι πέθαναν στα οθωνικά χρόνια και μόνο ο μικρότερος, ο Ηλίας πέθανε το 1875 στη Σπάρτη.

Ο μεγαλύτερος αδελφός, ο Γεωργάκης, απέκτησε έξι παιδιά, τρία κορίτσια και τρία αγόρια και πέθανε πρώτος, τον Νοέμβριο του 1841. Αρρώστησε καθώς ταξίδευε με πλοίο και μεταφέρθηκε λίγες ημέρες αργότερα στην πόλη του Άργους όπου και πέθανε. Σχετικά με την αιτία του θανάτου του δεν υπάρχουν συγκεκριμένα στοιχεία, ωστόσο ο Μιχ. Μητσάκης, εγγονός του Παναγιώτη Γιατράκου, ανέφερε ότι πέθανε «κατ' άλλους μεν απλώς νοσήσας, κατ' άλλους δε ποτισθείς δηλητήριο βραδύ υπό των εχθρών του²⁴⁵».

Ο δεύτερος σε σειρά από τους αδελφούς Γιατράκους, ο συνταγματάρχης Μιχαλάκης, ο οποίος είχε αποκτήσει δύο γιους- ο ένας, ο Ανδρέας είχε υπερασπιστεί τον πύργο της Κουρτσούνας κατά την επίθεση του Ιμπραήμ το 1826 και την ίδια χρονιά είχε χάσει τη ζωή του από τις κακουχίες- και πέντε θυγατέρες, πέθανε στην Άρνα²⁴⁶ το 1848.

Ο Νικολάκης Γιατράκος δολοφονήθηκε στο σπίτι του στη Σπάρτη τον Φεβρουάριο του 1846 κι ενώ κοιμόταν, με τα πέντε παιδιά του να βρίσκονται στην οικία του. Για τη δολοφονία του συνελήφθη ο Άραβας υπηρέτης του, ο οποίος είχε προσληφθεί ένα μήνα μόλις πριν τη δολοφονία. Ο ίδιος παραδέχτηκε την πράξη του και είπε ότι έχασε το μυαλό του εξαιτίας της μέθης και για αυτό διέπραξε τον φόνο. Υπήρχαν όμως διάχυτες υπόνοιες ότι πίσω από τον Άραβα κρύβονταν άλλοι, οι ηθικοί αυτουργοί, πολιτικοί εχθροί του δολοφονηθέντος που τον θεωρούσαν εμπόδιο στις πολιτικές φιλοδοξίες και τα συμφέροντά τους²⁴⁷.

Ο Ηλίας Γιατράκος, ο μικρότερος από τα πέντε αδέρφια της στρατιωτικής οικογένειας των Γιατράκων του 1821, πέθανε το 1875 στη Σπάρτη. Φαίνεται ότι δεν παντρεύτηκε ποτέ, είχε αποκτήσει όμως μία κόρη, την Πηνελόπη η οποία, όταν μετά

²⁴⁴ ΓΑΚ, *Αρχειό Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ7Α' - Έγγρ. 927 και 931

²⁴⁵ Βλ. λήμμα σύνταξης «Γιατράκου», στο: *Λεξικόν Εγκυκλοπαιδικόν*, τ. 3 (1892-1893), σ. 298, στο εξής βλ. *ΛΕ*

²⁴⁶ Βλ. λήμμα σύνταξης «Γιατράκου», στο: *ΛΕ*, τ. 3 (1892-1893), σ. 298

²⁴⁷ ΓΑΚ, *Αρχειό Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ7Α' - Έγγρ. 817

από χρόνια χήρευε, πήγε μαζί με τις δύο κόρες της στην ιερά μονή Παντανάσσης Μυστρά, όπου και μόνασε²⁴⁸.

Άφησα τελευταία την αναφορά μου, στον επιφανέστερο των αδελφών Γιατράκων, τον Παναγιωτάκη, τον «αρχηγό» όπως συνήθιζαν να τον αποκαλούν. Ο Παναγιώτης Γιατράκος, ο αγνός και ιδεολόγος στρατηγός του Αγώνα, τρίτος στη σειρά αδελφός των Γιατράκων, απέκτησε έναν γιο, τον Γεώργιο και μία κόρη, τη Μαριγώ. Αντιμετώπιζε πολλά προβλήματα υγείας, από τα χρόνια της επανάστασης κιόλας. Το 1842 οι γιατροί Β. Ρέζερ και Ι. Ολύμπιος γνωμάτευσαν ότι ήταν «κράσεως χολερικής» κι ότι η υγεία του ήταν επισφαλής. Καθώς περνούσαν τα χρόνια οι συνθήκες ζωής του ήταν δύσκολες καθώς δεν μπορούσε πλέον να εξασκεί συστηματικά την ιατροχειρουργική τέχνη, ώστε να εξασφαλίσει κάποια έσοδα και να βελτιώσει τις συνθήκες ζωής του ιδίου και της οικογένειάς του. Ζούσε στο ενοίκιο και δανειζόταν χρήματα για να επιβιώσει²⁴⁹. Πέθανε στην Αθήνα στις 25 Οκτωβρίου 1851 ύστερα από ασθένεια ολίγων ημερών.

Η κηδεία του έγινε δημοσία δαπάνη την 27^η Οκτωβρίου. Λέγεται, αν και αυτό δεν το μαρτυρούν πηγές σύγχρονες με το γεγονός, ότι την κηδεία του ακολούθησαν πεζή οι βασιλείς²⁵⁰. Στον ναό που τελέστηκε η νεκρώσιμος ακολουθία εκφώνησε επικήδειο λόγο ο ιεροκήρυκας της πρωτεύουσας Καλλίνικος Καστόρχης. Σε αυτόν αναφέρθηκε στη μεγάλη απώλεια για την Ελλάδα ενός τόσο σπουδαίου ανθρώπου όπως ήταν ο Παναγιώτης Γιατράκος. Έκανε μνεία στη ζωή και στη δράση του μεγάλου ήρωα, τόσο για την προσφορά του στη χειρουργική τέχνη όσο και για τις πολιτικές και στρατιωτικές του εκδουλεύσεις. Αναφερόμενος στον χαρακτήρα του είπε: «Ήτον εις άκρον θεοσεβής, εύσπλαχνος, άδολος και με αγαθήν ψυχήν και γενναία αισθήματα προικισμένος. Παμπληθείς στρατιώται πτωχοί και πένητες πανταχού κηρύττουσι την φιλανθρωπίαν του. Μιμητής των θείων Αναργύρων επρόσφερεν εαυτόν έτοιμον ανεξαιρέτως εις όλους. Αλλ' επί τέλους απέθανε πενέστατος²⁵¹». Επικήδειο λόγο για τον Παναγιώτη Γιατράκο εκφώνησε και ο ταγματάρχης της Φάλαγγας Κλεομένης Οικονόμου, παρουσιάζοντας με γλαφυρό τρόπο τη ζωή, τον χαρακτήρα και τη μεγάλη προσφορά του ίδιου και της οικογένειάς του, όταν ήχησε η σάλπιγγα για την ελευθερία της πατρίδας. Δύο μικρά αποσπάσματα του λόγου αυτού παραθέτω εδώ: «Ο μέγας

²⁴⁸ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 312-314

²⁴⁹ ΓΑΚ, *Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου*, φάκ. Κ7Α' - Έγγρ. 936

²⁵⁰ Α. Φωτόπουλος, *ό. π.*, σ. 292

²⁵¹ Ι. Γιανναροπούλου, «Επιτάφιος λόγος για τον Π. Γιατράκο» (Από τον λόγιο επίσκοπο Καλλίνικο Καστόρχη), στο: *Λακωνικά*, αρ. 8 (1965), σ. 41-42

αυτός ανήρ, ο περιώνυμος ούτος Γιατράκος, όστις διά παντός μάς αποχαιρέτησεν σήμεραν, εν των θείων αυτών φαινομένων υπήρξεν· και όλοι οι ένδοξοι αυτοί της επαναστάσεώς μας άνδρες, όλοι, όσοι υπήρξαν μεγάλοι επ' αρετή και ευσεβεία, όντα θεία, φαινόμενα ουράνια ήσαν, και ως οδηγόι των λαών, ως λαμπρά αυτών παραδείγματα εστάλησαν υπό της θείας προνοίας²⁵²» και «Ο Γιατράκος ούτος ακόμη, ο τοσούτον ένδοξος, ο τοσούτον διάσημος, μακράν του να είναι απρόσιτος και αλαζών, επαιρόμενος εις την κοινωνικήν τάξιν του, ως όλοι οι μάταιοι, οι φρενοβλαβείς, είχαν εξ εναντίας την υψίστην των αρετών να ευπροσήγορος, δημοτικώτατος, εις άκρον συμπαθής εις τους πάσχοντας και προστάτης θερμότατος των δεομένων της βοηθείας του· άκακος δε έζησεν ως αρνίον και αθώος ως νήπιον· και διά ταύτα ήτον εις άκρον ποθητός, αγαπητός εις πάντας άνευ διακρίσεως πολιτικού χρώματος ή τάξεως, ώστε η κοινωνία ολόκληρος θρηνεύει σήμεραν την στέρησίν του²⁵³».

²⁵² Κ. Οικονόμου, *Λόγος επιτάφιος εις τον υποστράτηγον και γερουσιαστήν της Ελλάδος Π. Γιατράκον*, Αθήνα 1851, σ. 5

²⁵³ Κ. Οικονόμου, *ό. π.*, σ. 15

Επίλογος

Ολοκληρώνοντας την έρευνά μου για τη συγγραφή της διπλωματικής μου εργασίας για την οικογένεια Γιατράκου και ύστερα από ενδελεχή μελέτη και σύγκριση των αρχειακών πηγών και της βιβλιογραφίας, καταλήγω στα παρακάτω συμπεράσματα για την ιστορική οικογένεια της Άρνας:

Αρχικά, η οικογένεια αυτή, φαίνεται να έχει συγγενική σχέση με την αρχοντική οικογένεια των Μεδίκων, μέλη της οποίας εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα τον 14^ο αιώνα, στα χρόνια της Φραγκοκρατίας. Στην περιοχή της Μάνης αναφέρονται Μέδικοι- Γιατροί από το 1534 και μετά, και ως τις αρχές του 18^{ου} αιώνα τα δύο επώνυμα συναντιώνται παράλληλα, ενώ στη συνέχεια επικρατεί το δεύτερο με διάφορους τύπους, ένας από τους οποίους είναι και το «Γιατράκος».

Η οικογένεια Γιατράκου είχε επαγγελματική παράδοση στην Ιατρική. Δεν είχαν γνώσεις επιστημονικές, όμως ήταν πρακτικοί γιατροί που μάθαιναν τα μυστικά του επαγγέλματος από τους προγόνους τους και οι γνώσεις μεταδίδονταν προφορικά κι εμπειρικά από γενιά σε γενιά. Οι πέντε αδελφοί Γιατράκοι του 1821 έκαναν πολύπλοκες χειρουργικές επεμβάσεις και πρόσφεραν τις ιατρικές υπηρεσίες τους σε όποιον τις είχε ανάγκη, Έλληνες και Τούρκους, χριστιανούς και μουσουλμάνους, χωρίς να ενδιαφέρονται ιδιαίτερα για τις οικονομικές απολαβές, γι' αυτό και δεν πλούτισαν από το επάγγελμά τους. Απέκτησαν όμως φήμη τέτοια, που ξεπέρασε τα όρια της Μάνης και του Μοριά κι έφτασε ως τα Επτάνησα, την Ιταλία και την Κωνσταντινούπολη.

Εκτός όμως από γιατροί, οι πέντε γιοι του Ιωάννη Γιατράκου και της Κανέλλας Καλοειδή από την Άρνα, ο Γεωργάκης, ο Μιχαλάκης, ο Παναγιωτάκης, ο Νικόλαος και ο Ηλίας είχαν σπουδαία πολιτική και στρατιωτική δράση κατά τη διάρκεια της επανάστασης και κατά την ίδρυση του νεοσύστατου ελληνικού κράτους. Από τους πέντε αδελφούς, ο Γεωργάκης, ο πρωτότοκος, είναι γνωστός ως «στρατηγός». Όμως, ο πιο επιφανής από τους πέντε ήταν ο Παναγιώτης Γιατράκος, ο τρίτος στη σειρά γέννησης, ο οποίος θεωρείτο ο «αρχηγός» της οικογένειας. Ξεχώριζε για το ήθος του, ήταν άοκνος την ώρα του πολέμου, αφοσιωμένος στην πίστη του και στην πατρίδα ως το τέλος της ζωής του.

Από την αρχή του ιερού αγώνα των Ελλήνων για την απόκτηση της πολυπόθητης ελευθερίας και την κήρυξη της Επανάστασης στην Αρεόπολη στις 17 Μαρτίου 1821, οι Γιατράκοι ρίχτηκαν με μανία κατά του εχθρού και πρόσφεραν

σημαντικές υπηρεσίες όχι μόνο στην περίθαλψη και τη νοσηλεία των τραυματιών, όσο και στα πεδία των μαχών.

Η ηγετική προσωπικότητα του Παναγιώτη Γιατράκου αναγνωρίστηκε από την αρχή του αγώνα, όταν τέθηκε αρχηγός του στρατοπέδου των Βερβένων, το πρώτο στρατόπεδο της Πελοποννήσου, που ιδρύθηκε γύρω από την Τριπολιτσά.

Η δράση και η παρουσία των Γιατράκων ποίκιλλε ανάλογα με τις ανάγκες. Από την πρώτη γραμμή του πολέμου και τις επάλξεις ως την οργάνωση των στρατοπέδων και τη στρατολογία, από την επικοινωνία και συνεργασία με άλλους σπουδαίους αγωνιστές και πολιτικούς της Επανάστασης ως την οχύρωση πύργων, από τη συγκρότηση στρατιωτικών σωμάτων και την πολιορκία φρουριών ως την προσπάθεια για τη συγκέντρωση προσόδων για τις ανάγκες του αγώνα.

Το ενδιαφέρον τους δεν περιοριζόταν μόνο στα στρατιωτικά θέματα. Έβλεπαν εξ αρχής την ανάγκη πολιτικής και πολιτειακής συγκρότησης, ώστε ο αγώνας να μπορεί να οργανωθεί καλύτερα και να επιτευχθεί ο ιερός σκοπός του, η εθνική παλιγγενεσία. Απόδειξη γι' αυτό είναι, από το πρώτο κιόλας έτος του πολέμου, η υπογραφή του Παναγιώτη Γιατράκου στον Οργανισμό της Πελοποννησιακής Γερουσίας καθώς και στα πρακτικά της Α' Εθνοσυνέλευσης της Επιδαύρου. Επίσης, ο στρατηγός Παναγιώτης Γιατράκος και ο αντιστράτηγος Γεωργάκης Γιατράκος ήταν ανάμεσα στους πολιτικούς και στρατιωτικούς που υπέγραψαν το «Προσωρινό Πολίτευμα της Ελλάδος».

Ο πρώτος εμφύλιος πόλεμος βρήκε τους αδελφούς Γιατράκους στο πλευρό των «Κυβερνητικών». Ωστόσο ο Παναγιώτης και ο Λιάκος δεν έλαβαν μέρος στις αιματηρές συγκρούσεις που ακολούθησαν, σε αντίθεση με τον Γεωργάκη και τον Νικολάκη. Οι Γιατράκοι ήταν από αυτούς που αντιλήφθηκαν νωρίς την άσχημη τροπή που είχε πάρει ο ξεσηκωμός του έθνους και την επικινδυνότητα της συνέχισης της εμφύλιας διαμάχης.

Η δράση των Γιατράκων έφτασε κατά τη γνώμη μου στο αποκορύφωμα κατά τα έτη 1825 και 1826, οπότε ο Ιμπραήμ εισέβαλε στην Πελοπόννησο και η ζυγαριά του πολέμου έκλινε επικίνδυνα υπέρ των εχθρών. Ο Παναγιώτης Γιατράκος, ως αρχηγός του Μεσσηνιακού στρατοπέδου και συνεπικουρούμενος από τα αδέρφια του, κατέβαλε μεγάλη προσπάθεια να αντισταθεί στον νέο εχθρό. Βρέθηκε μάλιστα αιχμάλωτος για πέντε μήνες στα χέρια του Ιμπραήμ, μετά την πτώση του φρουρίου του Νεοκάστρου. Στην επίθεση του ο Ιμπραήμ στη Λακωνία, τόσο το 1825 όσο και το 1826 βρήκε σθεναρή αντίσταση από τους Γιατράκους. Μετά τη μάχη του Πολυαράβου, στις 28

Αυγούστου 1826, όπου η ορμητική επίθεση των Αιγυπτίων αποκρούστηκε, ο Ιμπραήμ αντιλήφθηκε ότι δε θα μπορούσε τελικά να καταλάβει τη Μάνη και γύρισε ντροπιασμένος στην Τριπολιτσά.

Για την επαρχία Μυστρά οι Γιατράκοι ήταν πάντα κάτι σαν φύλακες άγγελοι. Είχαν μεγάλη ισχύ και αίγλη, που τους έκαναν να ξεχωρίζουν. Τους εμπιστευόνταν απόλυτα και τους αποδέχονταν ως αρχηγούς τους, όπως αποδεικνύουν πολλά έγγραφα και ενορκούποσχετικά γράμματα που εντόπισα στις αρχειακές πηγές. Ωστόσο, πολύ συχνά, οι Γιατράκοι και ειδικά, ο αρχηγός Παναγιώτης Γιατράκος, είχαν να διευθετήσουν τοπικά ζητήματα, να επιβάλουν την τάξη, να αναδιοργανώσουν τη στρατιωτική δύναμη της επαρχίας, να πιέσουν για την απόδοση των προσόδων.

Στην Καποδιστριακή περίοδο οι Γιατράκοι δεν ήταν από τους στρατιωτικούς του αγώνα που είχαν έντονη δράση στο νέο καθεστώς. Ήταν αποτραβηγμένοι στην επαρχία τους και ήταν ή ένιωθαν κάπως παραγκωνισμένοι. Ο Παναγιώτης Γιατράκος είχε αρκετά παράπονα, όχι για την πολιτική του Καποδίστρια, αλλά για ορισμένα όργανα αυτής και τη στάση τους.

Στη μετα-καποδιστριακή περίοδο, που ήταν πλούσια σε πολιτικές και στρατιωτικές ζυμώσεις, παρατηρούμε μια διαφοροποίηση στη στάση των αδελφών Γιατράκων. Έτσι, ο Γεωργάκης δείχνει να κάνει μία φιλοκυβερνητική στροφή, ενώ ο Παναγιώτης τίθεται με το μέρος των Συνταγματικών.

Τέλος, κατά την οθωνική περίοδο, οι Γιατράκοι συνέχισαν να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στον τομέα της ιατρικής και πρωτοστάτησαν στις προσπάθειες για την αναγνώριση των εθνικών εκδουλεύσεων, ενδιαφερόμενοι όχι μόνο για τον εαυτό τους και τους συγγενείς τους, αλλά και για πολλούς άλλους συμπολεμιστές τους. Οι ίδιοι κατέλαβαν πολιτικά και στρατιωτικά αξιώματα, ενώ τους απονεμήθηκαν από την οθωνική βασιλεία στρατιωτικοί βαθμοί και διακρίσεις, οι οποίοι ήταν οπωσδήποτε τιμητικοί, αλλά δε συνεπάγοντο μεγάλες οικονομικές απολαβές, που να μπορούν να εξασφαλίσουν τους ίδιους και τις οικογένειές τους.

Ένα σημείο που αμαυρώνει κάπως τη φήμη των Γιατράκων είναι η πιθανή εμπλοκή τους στη δολοφονία του προεστού και ισχυρού πολιτικού της επαρχίας Λακεδαιμόνος, Παναγιώτη Κρεββατά, τον δεύτερο χρόνο της Επανάστασης. Οι αγωνιστές και οι ιστοριογράφοι του Αγώνα αναφέρονται στη δολοφονία αυτή, άλλοι στοχοποιώντας την οικογένεια Γιατράκου ή υπονοώντας την ευθύνη της κι άλλοι θεωρώντας απίθανη τη συμμετοχή τους σε αυτή και ειδικά του Παναγιώτη Γιατράκου.

Οπωσδήποτε όμως αυτό το γεγονός- το οποίο ποτέ δεν αποδείχτηκε εξάλλου- δεν μπορεί και δεν πρέπει να σκιάζει τη συμβολή της οικογένειας Γιατράκου στην εθνική παλιγγενεσία.

Πηγές και Βιβλιογραφία

A. Πηγές

1. Δημοσιευμένες Πηγές

Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας μέχρι της εγκαταστάσεως της βασιλείας, *A' Βουλευτική Περίοδος (1822-1823)*, Αθήνα 1857, τ. 1

Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας, *Εθνικές Συνελεύσεις*, Αθήνα 1971, τ. 3

Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας, *Εθνικές Συνελεύσεις*, Αθήνα 1974, τ. 5

Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας, *B' Βουλευτική Περίοδος (1823-1824)*, Αθήνα 1972, τ. 6

Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας, *Γ' Βουλευτική Περίοδος (1824-1826)*, Αθήνα 1973, τ. 7

Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας, *Αυτά έγγραφα A' και B' Βουλευτικής περιόδου (1822-1824)*, Αθήνα 1977, τ. 10

Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας, *Αυτά έγγραφα A' και B' Βουλευτικής περιόδου (1822-1824)*, Αθήνα 1979, τ. 12

Αρχεία Λαζάρου και Γεωργίου Κουντουριώτου 1821-1832, τ. 4, Αθήνα 1926

Αρχείο Καποδίστρια, Κέρκυρα, φ. 408

Αρχείο Παναγιώτη Γιατράκου, Γενικά Αρχεία του Κράτους (ΓΑΚ)

Γιατράκος Π. Γ., *Βιογραφία Παναγιώτη Γιατράκου*, Σπάρτη 1900

Οικονόμου Κ., *Λόγος επιτάφιος εις τον υποστράτηγον και γερουσιαστήν της Ελλάδος Π. Γιατράκον*, Αθήνα 1851

2. Απομνημονεύματα, Ημερολόγια και Εκθέσεις Συγχρόνων

Γιατράκος Π., *Απομνημονεύματα Παναγιώτη Γιατράκου*, Γενικά Αρχεία του Κράτους (ΓΑΚ)

Δεληγιάννης Κ., *Απομνημονεύματα*, Αθήνα 1854, τ. 2

Οικονόμου Κ., *Λόγος επιτάφιος εις τον υποστράτηγον και γερουσιαστήν της Ελλάδος Π. Γιατράκον*, Αθήνα 1851

Σπηλιάδης Ν., *Απομνημονεύματα*, Αθήνα 1851, τ. 1

Σπηλιάδης Ν., *Απομνημονεύματα*, Αθήνα 1852, τ. 2

Φιλήμων Ι., *Δοκίμιον ιστορικών περί της Ελληνικής Επανάστασεως*, Αθήνα 1859, τ. 1

Φιλήμων Ι., *Δοκίμιον ιστορικών περί της Ελληνικής Επανάστασεως*, Αθήνα 1860, τ. 3

Χρυσανθόπουλος Φ. (Φωτάκος), *Απομνημονεύματα περί της Ελληνικής Επανάστασεως*, Αθήνα 1858

Χρυσανθόπουλος Φ. (Φωτάκος), *Βίοι Πελοποννησίων Ανδρών*, Αθήνα 1888

3. Περιοδικά

Η Φάρις

Λακωνικά

Λακωνικαί Σπουδαί

Πελοποννησιακά

Πελοποννησιακή Πρωτοχρονιά

4. Εγκυκλοπαίδειες – Λεξικά

Λεξικόν Εγκυκλοπαιδικόν (ΛΕ), τ. 3

Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα (ΠΛΜ), τ. 17

Β. Βιβλιογραφία

Αλεξιάκης Ε., *Τα γένη και η οικογένεια στην παραδοσιακή κοινωνία της Μάνης*, Αθήνα 1980

Βαγιακάκος Δ., «Βυζαντινά ονόματα και επώνυμα εκ Μάνης», στο: *Πελοποννησιακά*, τ. 3-4 (1958-1959), σ. 185- 221

Γιανναροπούλου Ι., «Επιτάφιος λόγος για τον Π. Γιατράκο» (Από τον λόγιο επίσκοπο Καλλίνικο Καστόρη), στο: *Λακωνικά*, αρ. 8 (1965)

Δασκαλάκης Α., «Η προπαρασκευή της ελληνικής επανάστασεως εις την Λακωνίαν», στο: *Λακωνικαί Σπουδαί*, τ. 1 (1972), σ. 1-72

Δασκαλάκης Α., «Η έναρξις της επανάστασεως και τα πρώτα επαναστατικά γεγονότα εις την Λακωνίαν», στο: *Λακωνικαί Σπουδαί*, τ. 2 (1975), σ. 5-62

Διαμάντης Κ., «Ημερολόγιον της πρώτης περιόδου του Όθωνος εις Πελοπόννησον», στο: *Πελοποννησιακή Πρωτοχρονιά*, τ. 9 (1965), σ. 221-231

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Αθήνα 1975, τ. 12

Κατσαρός Γ., «Ένας Γερμανός περιηγητής στην περιοχή μας», στο: *Η Φάρις*, περίοδος Γ', αρ. 1 (1992), σ. 3-5

Κόμης Κ., *Πληθυσμός και οικισμοί της Μάνης, 15^{ος} – 19^{ος} αιώνας*, Ιωάννινα 1995

Κοτσώνης Κ., «Εκθεσις εκδουλεύσεων Ηλία Ι. Γιατράκου (Επανάστασις 1821)», στο: *Λακωνικά Σπουδαί*, τ. 6 (1982), σ. 162-181

Κοτσώνης Κ., *Ο Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο*, Αθήνα 1999

Κουγέας Σ., «Αναφορά των Βοιτυλιωτών προς την Ενετικήν Δημοκρατίαν (7 Απριλίου 1690)», στο: *Πελοποννησιακά*, τ. 2 (1957), σ. 426-430

Κωνσταντόπουλος Τ., «Νέα ονόματα Πελοποννησίων Φιλικών από τα αρχεία της τσαρικής αστυνομίας», στο: *Πελοποννησιακή Πρωτοχρονιά*, τ. 8 (1964), σ. 339-342

Λουκάτος Σ., «Εγγραφα ανακτίσεως της αρχαίας Σπάρτης επί Ιω. Καποδίστρια», στο: *Λακωνικά Σπουδαί*, τ. 4 (1979), σ. 285-301

Μελετόπουλος Ι., *Η Φιλική Εταιρεία, Αρχείον Π. Σέκερη*, Αθήνα 1967

Μέρτζιος Κ., «Η Μάνη εις τα αρχεία της Βενετίας (1611-1674)», στο: *Λακωνικά Σπουδαί*, τ. 1 (1972), σ. 83-173

Μέρτζιος Κ. – Παπαδόπουλος Θ., «Ο Μυστράς και η περιφέρειά του εις τα Αρχεία της Βενετίας κατά την Ενετοκρατίαν (1687- 1715)», στο: *Λακωνικά σπουδαί*, τ. 12 (1994), σ. 165-372

Μπλάθρας Γ., «Η εκκλησία της Σπάρτης κατά τα τελευταία 150 χρόνια (1834-1894)», στο: *Λακωνικά Σπουδαί*, τ. 8 (1986), σ. 485-524

Ντόκος Κ., «Επαναστατικά κινήσεις εις Μάνην προ της ναυμαχίας της Ναυπάκτου και η έναντι αυτών στάσις της Βενετίας και Ισπανίας (1570-1571)», στο: *Λακωνικά Σπουδαί*, τ. 1 (1972), σ. 212-266

Παπαθανασόπουλος Η., «Το κατηγορώ ενός κυβερνητικού υπαλλήλου. Απεσταλμένος του Καποδίστρια χαρακτηρίζει τους διαφόρους παράγοντας της Λακωνίας», στο: *Λακωνικά*, αρ. 20 (1967), σ. 53-56

Πίτσιος Κ., *Λακωνικές σελίδες, Αφιέρωμα στα 150 χρόνια από το Εικοσιένα*, Αθήνα 1971

Πουρναρόπουλος Γ., *Η ιατρική του Αγώνος. Η συμβολή των υγειονομικών εις τον αγώνα της ανεξαρτησίας (1821)*, Αθήνα 1973

Προκοπίδης Χ., *Άρνα (Αρνοκοτσατίνα) Λακεδαιμόνος*, Αθήνα 1970

Σιμόπουλος Κ., *Πώς είδαν οι ξένοι την Ελλάδα του '21*, Αθήνα 1979, τ. 1 (1821-1822)

Σταυρόπουλος Α., «Η περιήγηση στη Λακωνία του Άγγλου ιεραποστόλου John Hartley», στο: *Λακωνικά Σπουδαί*, τ. 9 (1988), σ. 410-415

Φερέτος Μ., «Η άλωση της Καλαμάτας από τους Άραβες στις 28 Μαΐου 1825», στο: *Πελοποννησιακή Πρωτοχρονιά*, τ. 3 (1959), σ. 225-236

Φιλήμων Ι., *Δοκίμιον ιστορικόν περί της Ελληνικής Επανάστασεως*, Αθήνα 1860, τ. 3

Φωτόπουλος Α., *Οι Γιατράκοι του 1821*, Αθήνα 2001, τ. 1

Φωτόπουλος Α., *Οι Γιατράκοι του 1821*, Αθήνα 2001, τ. 2

Χρήστου Θ., *Από την Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου (1821) έως την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου (1947)*, Αθήνα 1999

Χρήστου Θ., *Τα σύνορα του ελληνικού κράτους και οι διεθνείς συνθήκες (1830-1947)*, Αθήνα 1999, τ. 1

Χρήστου Θ., *Προσεγγίσεις στη Νεότερη Ελληνική Ιστορία. Από το Ρήγα Βελεστινλή (1757-1798) έως την εμπλοκή της Ελλάδας στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (1940-1941)*, Αθήνα 2001

Χρήστου Θ., *Ιχνηλατώντας τη συμβολή της Καλαμάτας και της μεσσηνιακής ενδοχώρας στο έπος της ανεξαρτησίας. Σηματωροί και αγωνιστές του 1821*, Καλαμάτα 2021

Buchon J., *Nouvelles recherches historiques sur la principauté française de Moreé et ses hautes baronnies*, Παρίσι 1845, τ. 1

Miller W., *Ιστορία της Φραγκοκρατίας εν Ελλάδι (1204-1566)*, μετάφραση Σ. Λάμπρου, Αθήνα 1909-1910, τ. 2

Παράρτημα

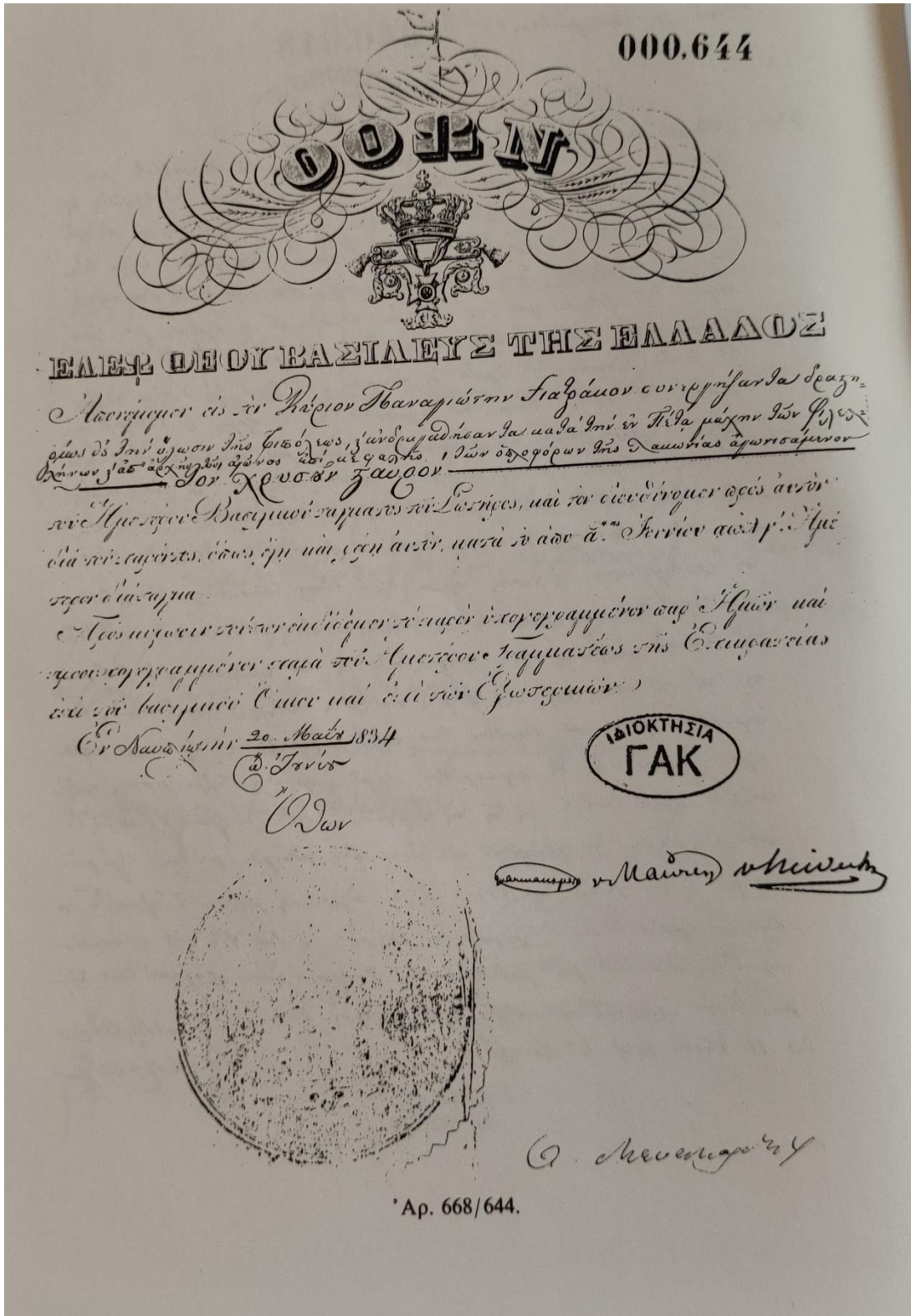
Παναγιώτης Γιατράκος

Πηγή: https://www.nationalgallery.gr/images/paintings/63629_2000_2000.jpg

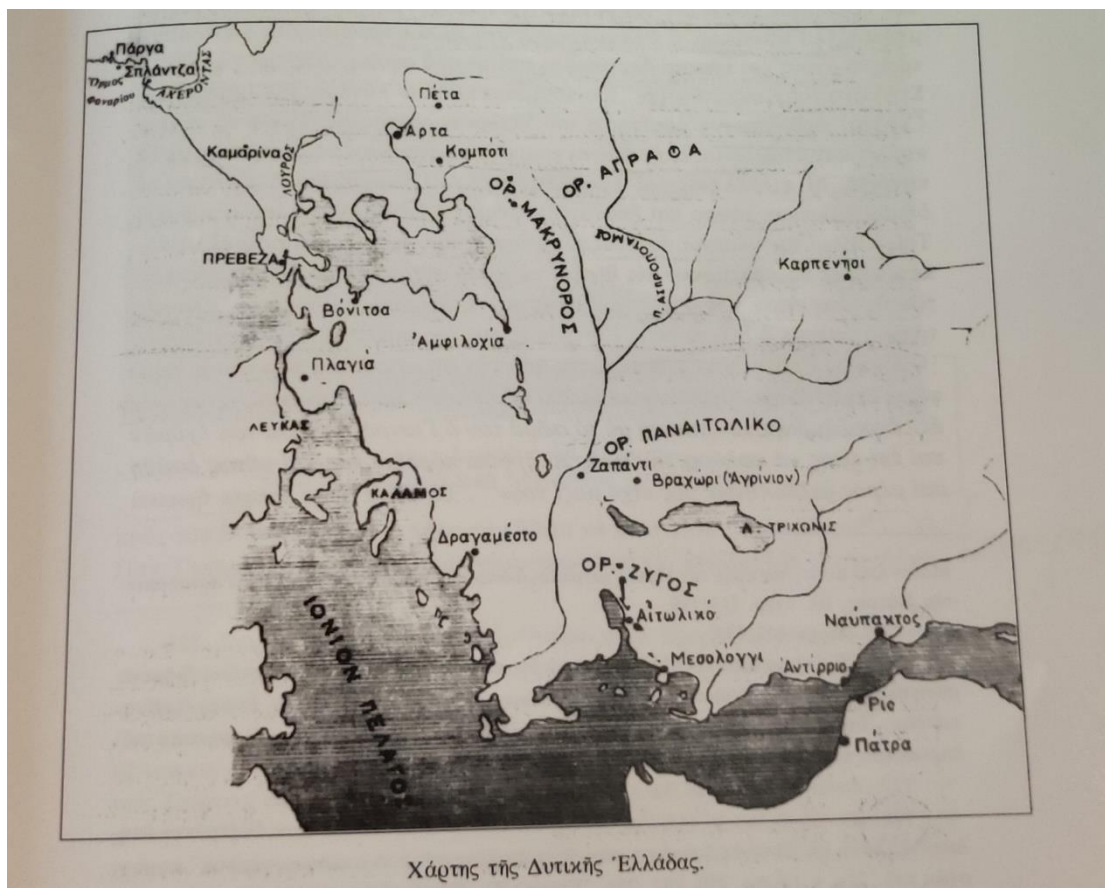
Λιάκος Γιατράκος

Πηγή: Ινστιτούτο Πολιτισμού Μεσσηνίας

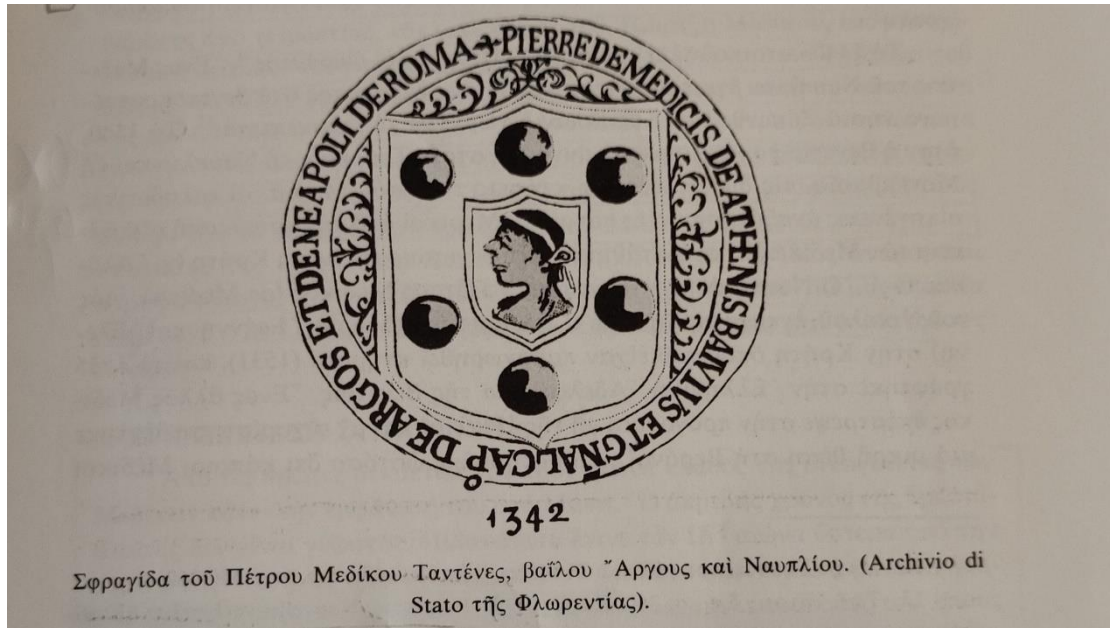
Απονομή Χρυσού Σταυρού στον Παναγιώτη Γιατράκο με διάταγμα του Όθωνα (20 Μαΐου/ 1 Ιουνίου 1834)

Πηγή: Γενικά Αρχεία του Κράτους, αρ. 000.644

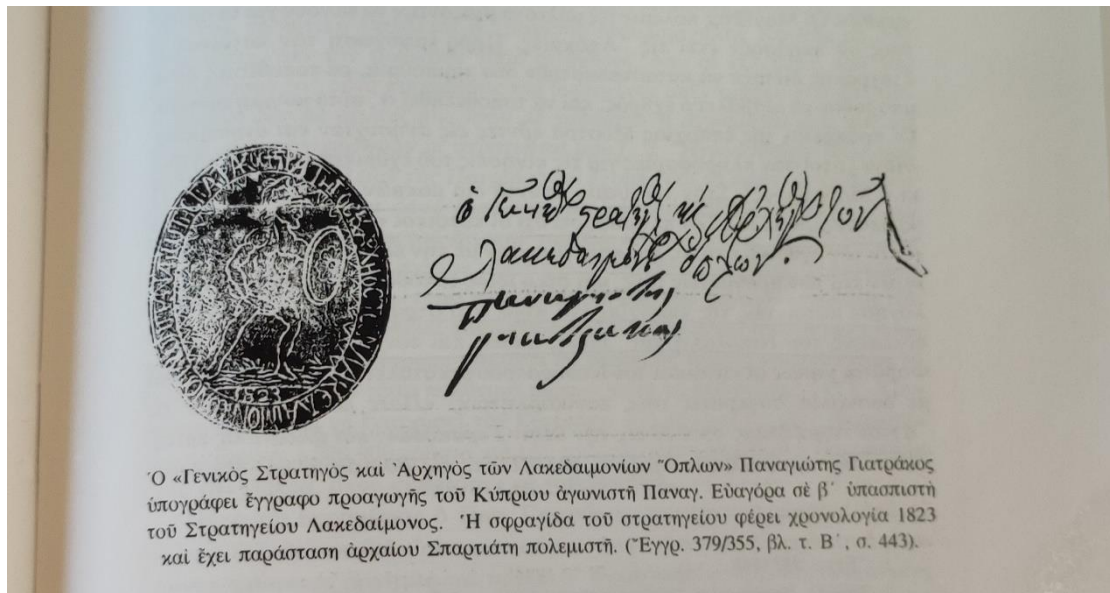
Ο Παναγιωτάκης και ο Μιχαλάκης Γιατράκος συμμετείχαν στην εκστρατεία στη Δυτική Ελλάδα και πολέμησαν ηρωικά στη μάχη του Κομποτίου και στη μάχη του Πέτα (1822).

Πηγή: Φωτόπουλος Αθανάσιος, *Οι Γιατράκοι του 1821*, τ. 1, σ. 135

Σφραγίδα του Πέτρου Μεδίκου που ἦρθε στον Ελλαδικό χώρο στα χρόνια της Φραγκοκρατίας.

Πηγή: Φωτόπουλος Αθανάσιος, *Οι Γιατράκοι του 1821*, τ. 1, σ. 5

Υπογραφή καὶ σφραγίδα του Παναγιώτη Γιατράκου σε ἔγγραφο προαγωγῆς Κύπριου ἀγωνιστῆ (1823).

Πηγή: Φωτόπουλος Αθανάσιος, *Οι Γιατράκοι του 1821*, τ. 1, σ. 205

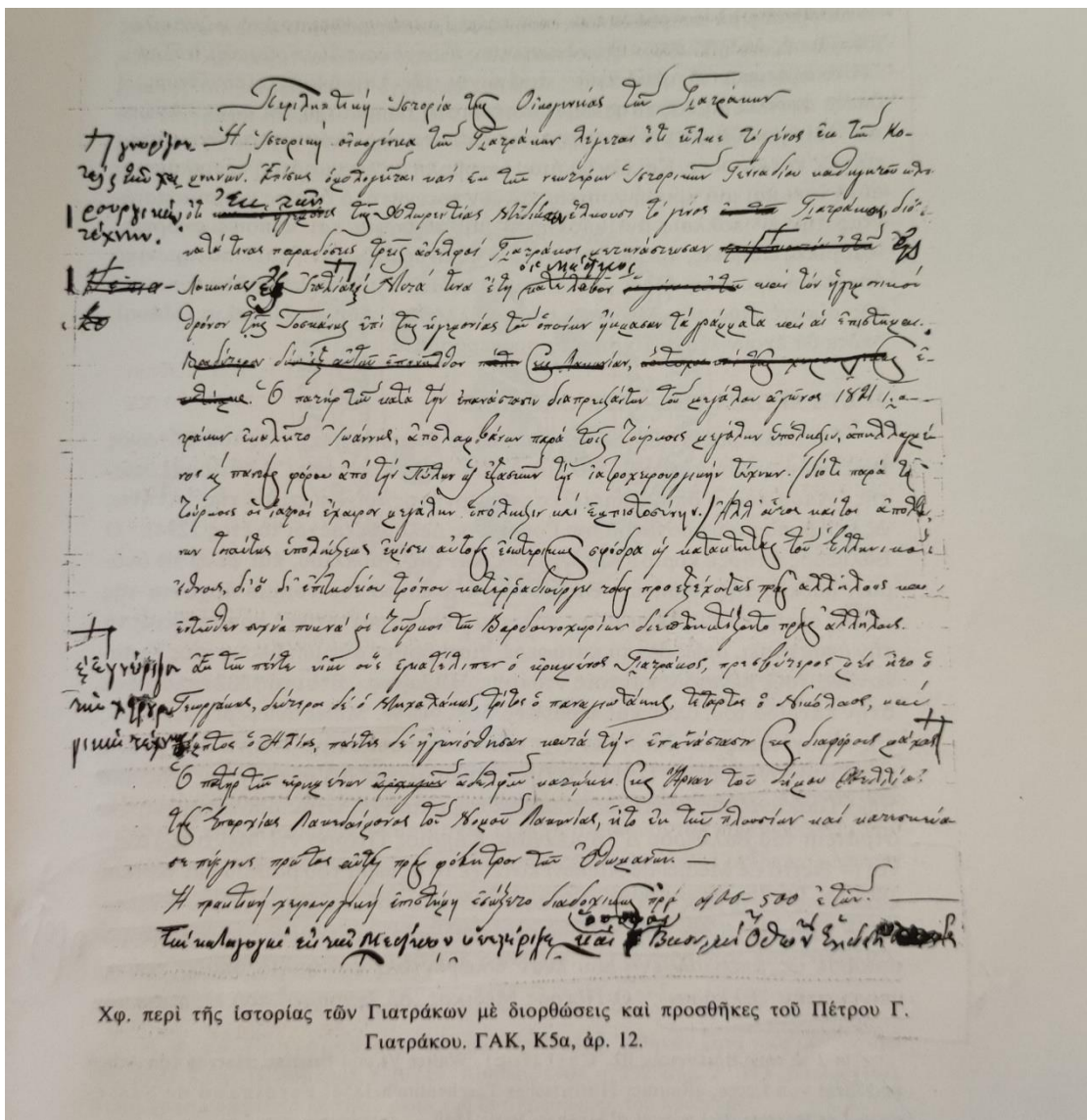
Φιλικῶν τοῦ ἀρχείου Σέκερη (ἀρ. 408) ὑπαρχει ἡ ἀκόλουθη ἀναγραφὴ

408. †. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΓΙΑΤΡΑΚΟΣ. Σπαρτιάτης, χειροῦργος. Χρόνων 27. Διὰ Γρηγορίου Δικαίου. Ὑπόσχεται 500 ἀνθρώπους 1818 Αὐγούστου 26. Τῷ Γιωργάκη Γιατράκῳ. Γρ. 10.

Κατὰ τ' ἀνωτέρω, ὁ Παν. Γιατράκος μνήθηκε ἀπὸ τὸν Γρηγόριο Δικαίῳ

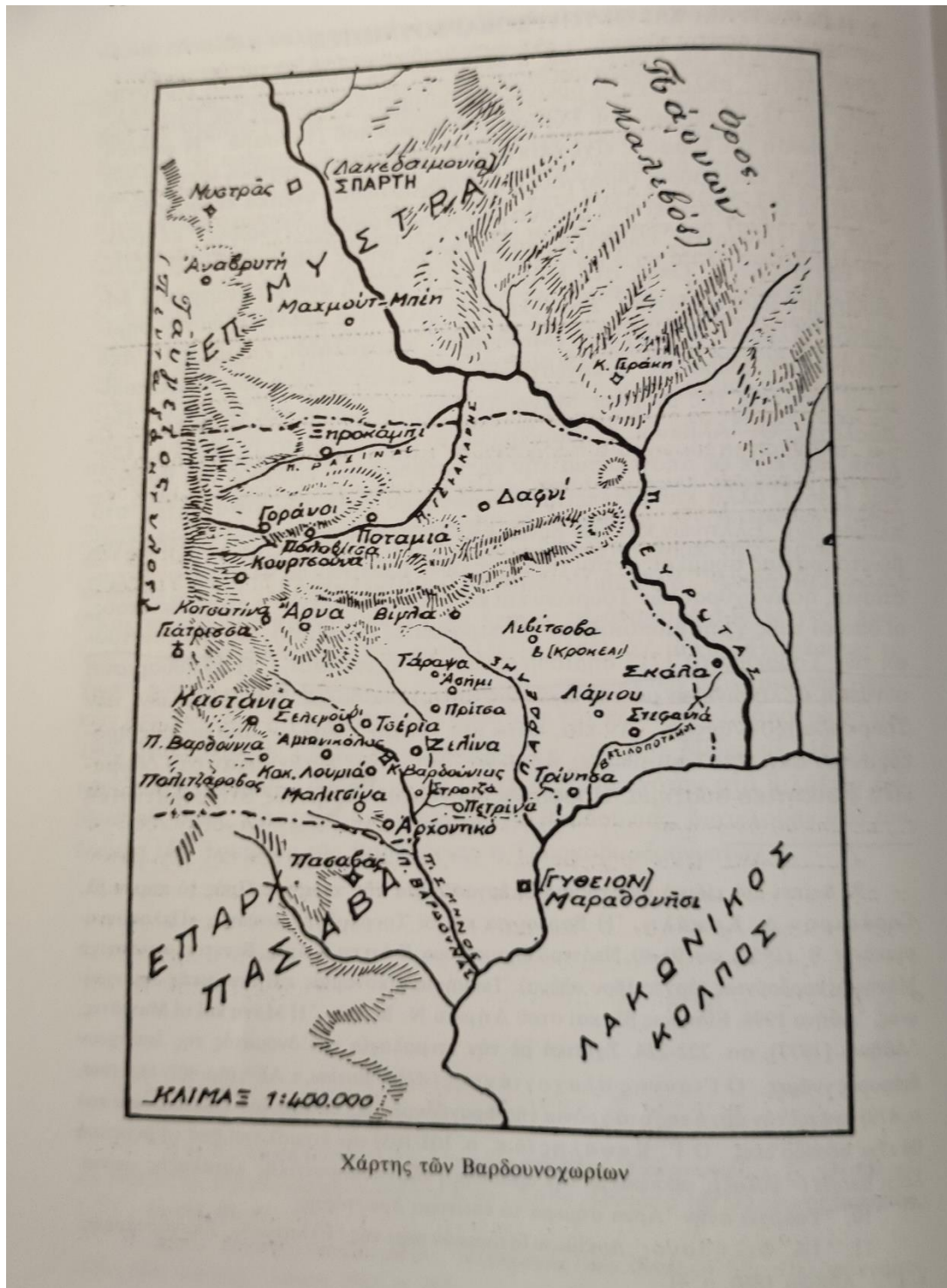
Αναγραφή από το Αρχεῖο Π. Σέκερη που περιλαμβάνει τον κατάλογο των Φιλικῶν. Στον αριθμό 408 ὑπάρχει ο Παναγιώτης Γιατράκος.

Πηγή: Φωτόπουλος Αθανάσιος, *Οι Γιατράκοι του 1821*, τ. 1, σ. 93

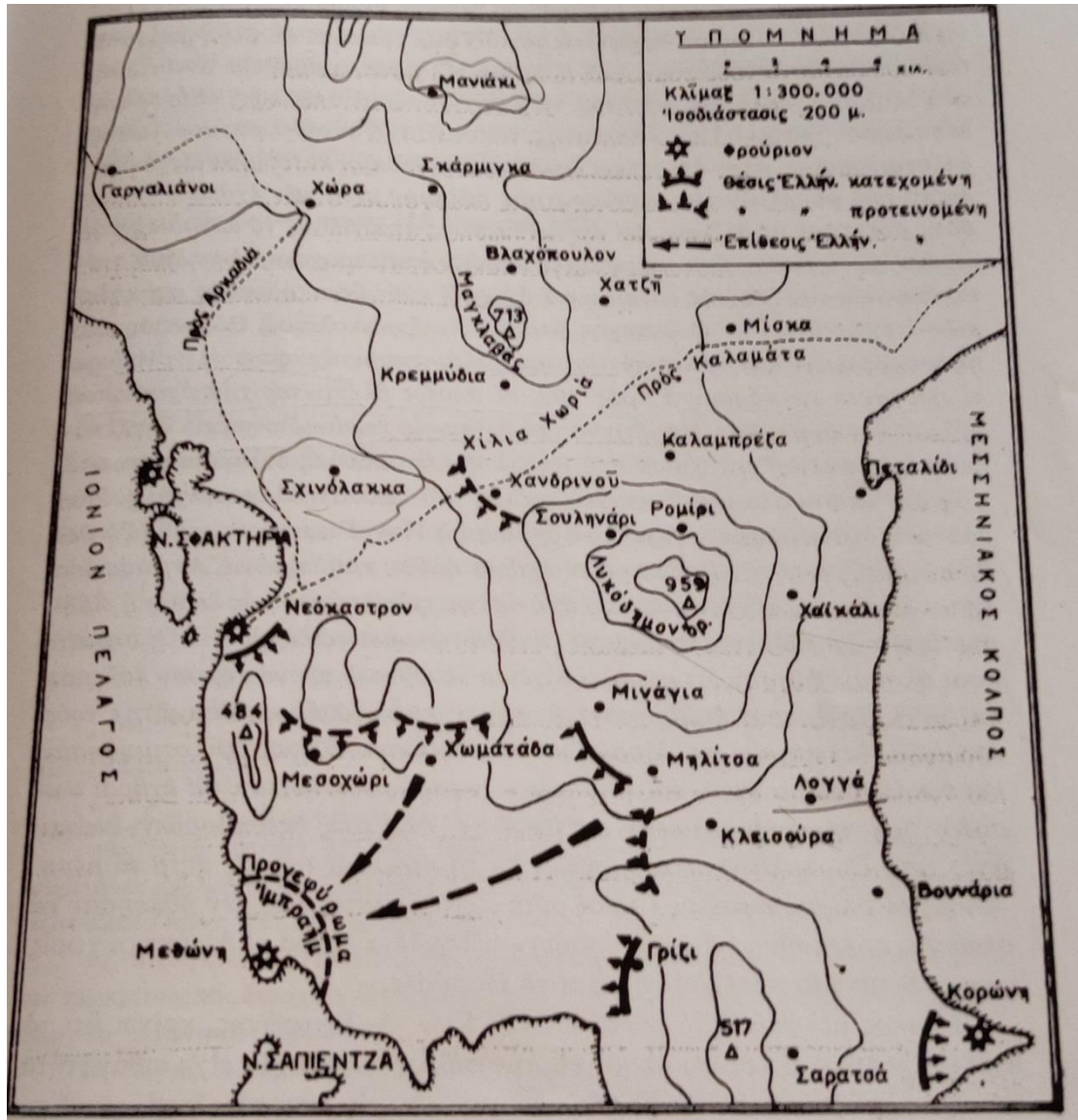
Χειρόγραφο σχετικά με την ιστορία των Γιατράκων με διορθώσεις και προσθήκες του Πέτρου Γ. Γιατράκου.

Πηγή: Φωτόπουλος Αθανάσιος, *Οι Γιατράκοι του 1821*, τ. 1, σ. 3

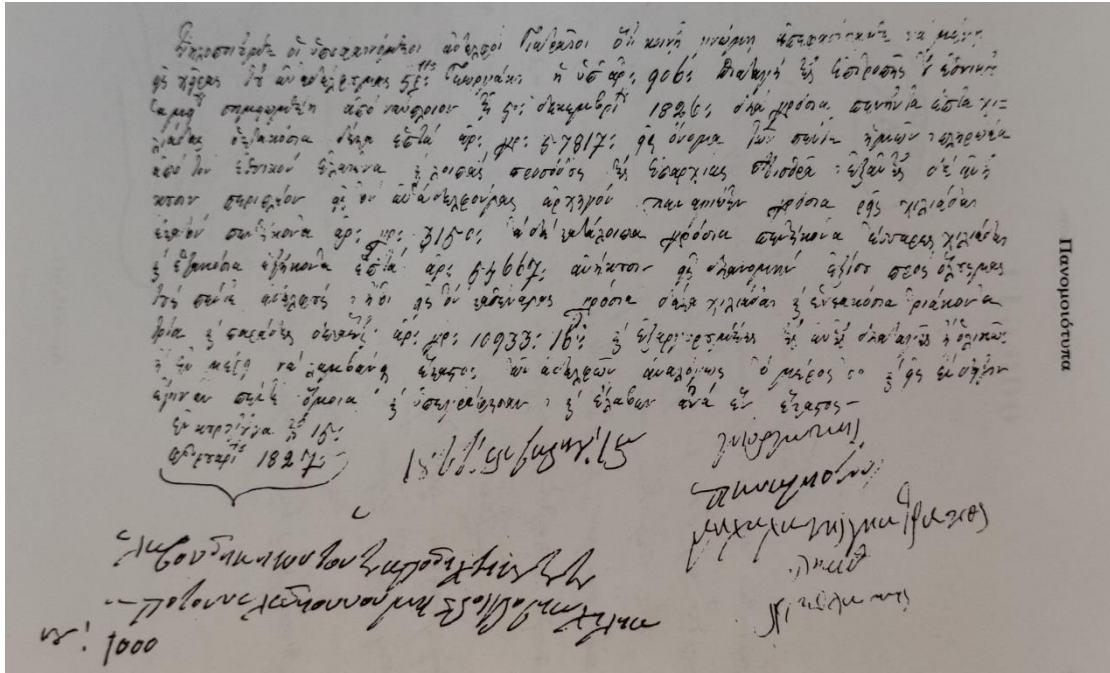
Χάρτης των Βαρδουνοχωρίων στη Λακωνία.

Πηγή: Φωτόπουλος Αθανάσιος, *Οι Γιατράκοι του 1821*, τ. 1, σ. 66

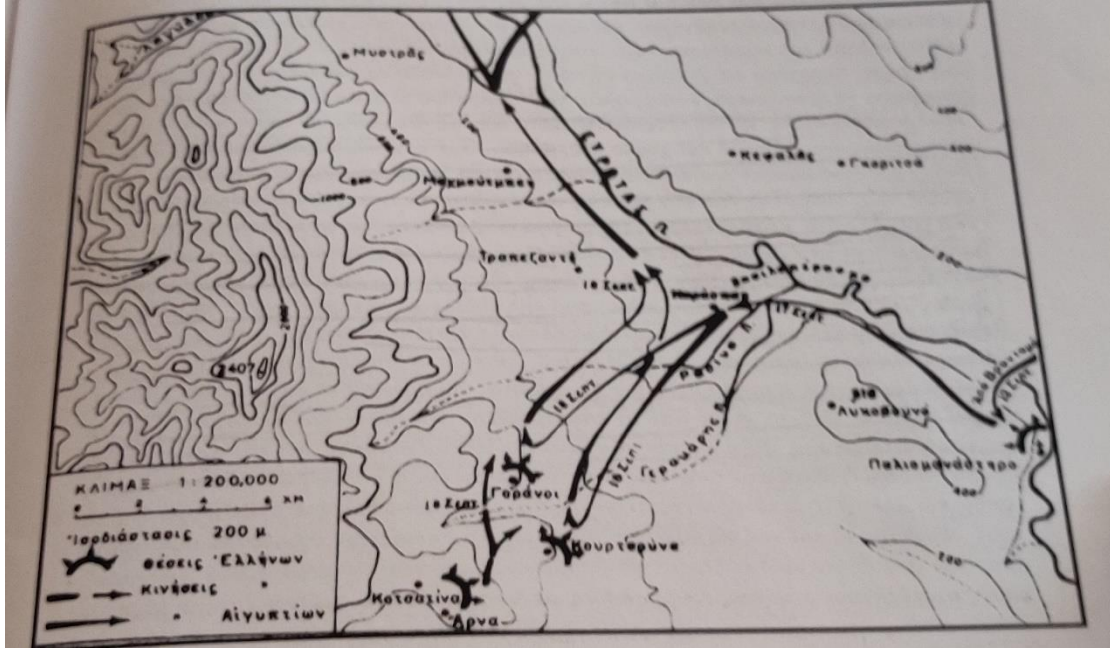
Σχέδιο του Νικολάου Γιατράκου για την αναχαίτιση των αιγυπτιακών δυνάμεων (Φεβρουάριος 1825).

Πηγή: Κοτσώνης Κωνσταντίνος, *Ο Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο*, σ. 28

Οι υπογραφές των πέντε αδελφών Γιατράκου σε συμφωνητικό που έγινε στην Κουρτσούνα στις 15 Φεβρουαρίου 1827, σχετικά με διαταγή της επιτροπής του Εθνικού Ταμείου.

Πηγή: Γενικά Αρχεία του Κράτους, αρ. 000.578

Επιχείρηση των Αιγυπτίων στα Βαρδουνοχώρια

Πηγή: Κοτσώνης Κωνσταντίνος, *Ο Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο*, σ. 296

Η πλατεία της Κουρτσούνας (Βασιλική). Σε αυτήν τη θέση υπήρχε ο πύργος του Παναγιώτη Γιατράκου ως τη δεκαετία του 1950 οπότε κατεδαφίστηκε.

Πηγή: Φωτογραφία που τράβηξα κατά την περιήγησή μου στα χωριά του Ταυγέτου (Ιούνιος 2022)

Προτομή που έχει στηθεί στην πλατεία της Κουρτσούνας (Βασιλική) προς τιμήν της συζύγου του Παναγιώτη Γιατράκου Ιωάννας Ροζάκη, αγωνίστριας του 1821.

Πηγή: Φωτογραφία που τράβηξα κατά την περιήγησή μου στα χωριά του Ταυγέτου (Ιούνιος 2022)

Προτομή που έχει στηθεί στη γενέτειρα των Γιατράκων την Άρνα, προς τιμήν του Παναγιώτη Γιατράκου.

Πηγή: Φωτογραφία που τράβηξα κατά την περιήγησή μου στα χωριά του Ταυγέτου (Ιούνιος 2022)

Δίπλα στην προτομή του Παναγιώτη Γιατράκου στην Άρνα, υπάρχει οδός που φέρει το όνομά του.

Πηγή: Φωτογραφία που τράβηξα κατά την περιήγησή μου στα χωριά του Ταυγέτου (Ιούνιος 2022)

Προτομή του Παναγιώτη Γιατράκου στην πόλη της Σπάρτης.

Πηγή: Φωτογραφία (Μάιος 2022)

Περίληψη

Η παρούσα διατριβή μεταπτυχιακής ειδίκευσης αφορά τη μελέτη της συμβολής μίας σπουδαίας οικογένειας της Λακωνίας, της οικογένειας Γιατράκου, στην ιστορία της εθνικής παλιγγενεσίας. Αρχικά, γίνεται αναφορά στο θέμα της καταγωγής της οικογένειας και της σχέσης της με τον αρχοντικό οίκο των Μεδίκων της Φλωρεντίας. Στη συνέχεια εστιάζουμε στην παρουσία της οικογένειας των πέντε αδελφών Γιατράκων του 1821 στην προεπαναστατική Λακεδαίμονα, τη σχέση τους με την ιατρική και την κοινωνική τους προσφορά. Το μεγαλύτερο μέρος της εργασίας επικεντρώνεται στην πλούσια στρατιωτική και πολιτική δράση τους κατά τη διάρκεια της Επανάστασης και στη συμβολή τους στην παγίωση του νεοσύστατου ελληνικού κράτους.